

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Tsiviilõiguse õppetool

Kaire Bamberg

**ÕIGUSRIKKUMISTE LÕPETAMISEKS JA TÕKESTAMISEKS KOHALDATAVAD
ERAÕIGUSLIKUD KAITSEVAHENDID ELU, TERVISE NING ISIKUÕIGUSTE
KAITSEKS**

Magistritöö

Juhendaja
Mag iur Tambet Tampuu

Tartu
2014

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Elu, tervise ja isikuõiguste kaitseks kohaldatavate eraõiguslike kaitsevahendite kohaldamise üldised eeldused.....	9
1.1. Elu, tervis ja isiklikud õigused kui eraõigusega kaitstavad objektid.....	9
1.1.1. Eraõiguslike kaitsevahenditega kaitstavate objektide üldiseloomustus.....	9
1.1.2. Elu kui eraõigusega kaitstav objekt.....	16
1.1.3. Tervis kui eraõigusega kaitstav objekt.....	19
1.1.4. Eraelu puutumatus kui eraõigusega kaitstav objekt.....	23
1.1.5. Isiku au ja väarikus kui eraõigusega kaitstavad objektid.....	30
1.1.6. Vabadus kui eraõigusega kaitstav objekt.....	37
1.2. Kahju kestev õigusvastane tekitamine ja kahju õigusvastase tekitamisega ähvardamine kui VÕS § 1055 lg-s 1 sätestatud kaitsevahendite kohaldamise eeldus.....	40
1.2.1. VÕS 1055 lg-s 1 sätestatud kaitsevahendid ning nende omavahelised seosed.....	40
1.2.2. Kahju kestev õigusvastane tekitamine kui VÕS 1055 lg-s 1 sätestatud kaitsevahendite kohaldamise eeldus.....	43
1.2.3. Kahju õigusvastase tekitamisega ähvardamine kui VÕS 1055 lg-s 1 sätestatud kaitsevahendite kohaldamise eeldus.....	46
1.2.4. Kahju kestva õigusvastase tekitaja või selle tekitamisega ähvardaja süüvõime.....	52
2. Elu, tervise ja isikuõiguste kaitseks kohaldatavate eraõiguslike kaitsevahendite liigid ja menetlemise erisused.....	55
2.1. Elu, tervise ja isikuõiguste kaitseks kohaldatavate eraõiguslike kaitsevahendite liigid.....	55
2.1.1. Kahju tekitava käitumise lõpetamise ja kahju tekitava käitumisega ähvardamisest hoidumise nõuded.....	55
2.1.2. Lähenemiskeeld.....	57
2.1.3. Suhtlemise piiramine.....	62
2.1.4. Eluaseme kasutamise reguleerimine.....	65
2.1.5. Liikumis- ja viibimiskeeld.....	68
2.1.6. Isiku kohta avaldatud ebaõigete andmete ümberlükkamise ja parandamise nõue.....	70

2.2. Elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatavate õiguskaitsevahendite menetlemise, tehtavate kohtulahendite ning nende täitmise tagamise erisused.....	74
2.2.1. Elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatavate õiguskaitsevahendite menetlemise erisused.....	74
2.2.2. Elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatavate õiguskaitsevahendite kohaldamise kohtulahendi resolutsioonile esitatavad nõuded.....	77
2.2.3. Elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatatud õiguskaitsevahendite kohtulahendite täitmise erisused.....	82
Kokkuvõte.....	86
Abstract.....	91
Kasutatud allikad.....	99
Kasutatud lühendid.....	104

Sissejuhatus

Käesolevas magistritöös käsitletakse õigusrikkumiste lõpetamiseks ja tõkestamiseks kohaldatavaid eraõiguslikke kaitsevahendeid, mis on mõeldud kaitsma elu, tervist ja isiklike õigusi. Nimetatud kaitsevahendid on sätestatud võlaõigusseaduse (edaspidi nimetatud ka VÕS)¹ §-des 1047 lg-s 4 ja §-s 1055 lg-s 1. Kahju hüvitamise nõuet VÕS § 127 alusel võib samuti pidada eraõiguslikuks kaitsevahendiks, kuid kahju hüvitamisega ei saa vahetult sundida isikut kahju tekitamist lõpetama või sellest tulevikus hoiduma. Käesolevas töös kasutatakse elu, tervise ja isiklike õiguste kaitsevahendite mõistet kitsamas tähenduses, st arvesse võtmata kahju hüvitamise nõuet.

Teema valiku põhjuseks on asjaolu, et teema on isikute õiguste kaitse seisukohalt oluline, kuid sellest aspektist ei ole seni kirjutatud ühtegi magistri- ega doktoritööd. Samas on olemas palju kohtupraktikat, mis võimaldab selgitada eelnimetatud sätete kohaldamisel tõusetunud küsimusi.

Varasemalt on käsitletud isikuõiguste tõkestamise kaitsevahendite kohaldamise teemat viies üliõpilastöös, neist kolm olid bakalaureuse- ning kaks magistritööd, kuid neis käsitleti peamiselt lähenemiskeelu regulatsiooni. Käesolev magistritöö läheneb teemale aga laiemalt ning käsitleb lisaks lähenemiskeelu regulatsioonile ka muid võlaõigusseaduse alusel kohaldatavaid eraõiguslikke kaitsevahendeid. Asjaolu, et varem on käsitletud teemat vaid kitsamalt, eelkõige lähenemiskeeldu, on üheks põhjuseks, miks käesoleva töö autor pidas vajalikuks käsitleda teemat laiemalt ning vaadelda ka muid meetmeid, millega isikuõiguste rikkumist on võimalik tõkestada. Lisaks üldisele kahju tekitava käitumise lõpetamise ja sellega ähvardamisest hoidumise nõudele on ka konkreetsed kaitsevahendid sätestatud. Need kaitsevahendid (välja arvatud isiku kohta ebaõigete andmete avaldamise või ümberlukkamise nõue VÕS 1047 lg 4 alusel) ongi seaduses mainitud koos lähenemiskeeluga, st kohaldada on võimalik lisaks lähenemiskeelule ka eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist. Peale võlaõigusseaduse ei leidu teistes õigusaktides regulatsioone näiteks eluaseme kasutamise reguleerimise või suhtlemise reguleerimise kohta otseselt, vähemalt mitte sellisest aspektist, nagu käesolevas töös nimetatud meetmed käsitluse alla võetakse. Seevastu lähenemiskeeldu

¹ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 29.11.2013, 4

mainitakse Eesti Vabariigis hetkel kehtivatest seadustest kuues alljärgnevas õigusaktis: kriminaalmenetluse seadustik (edaspidi ka KrMS)², tsiviilkohtumenetluse seadustik (edaspidi ka TsMS)³, karistusseadustik (edaspidi ka KarS)⁴, vangistusseadus⁵, politsei ja piirivalve seadus⁶ ning võlaõigusseadus. Siinkohal märgib autor, et käesoleva töö aspektist omavad eelkõige tähendust alljärgnevad nimetatutest: neist karistusseadustik näeb ette kriminaalvastutuse lähenemiskeelu rikkumise eest (§ 331²) ning kriminaalmenetluse seadustik ja tsiviilkohtumenetluse seadustik reguleerivad lähenemiskeelu rakendamise menetluslikke aspekte. Võlaõigusseaduses on lähenemiskeelu regulatsioonile pühendatud vaid üks säte – § 1055 lg 1 lause 2. VÕS § 1055 ongi lähenemiskeelu ja muude sarnaste eraõiguslike kaitseabinõude sisuliseks allikaks ning kohaldamise aluseks, sätestades nimetatud õiguskaitsevahendite kohaldamise eeldused kui ka välistavad asjaolud ning kohaldamise viisid. Viimased on antud VÕS § 1055 lg 1 teises lauses mitteamendava, st lahtise loeteluna („muud sarnased abinõud“).

Käesoleva magistritöö eesmärk on uurida erinevaid eraõiguslikke kaitsevahendeid, mida saab kohaldada isiku elu ja tervise kaitseks ning muude isikuõiguste rikkumise tõkestamiseks ja kestva rikkumise lõpetamiseks laiemas mõttes. Nimetatud kaitsevahendite (lähenemiskeeld ja muud sarnased kaitseabinõud) kohaldamise alus tuleneb eelkõige VÕS § 1055 lõikest 1. Samuti tulevad vaatluse alla ka VÕS § 1047 lg 4 alusel kohaldatavad meetmed isiku kohta avaldatud ebaõigete andmete ümberlükkamiseks. Kriminaalmenetluses kohaldatavat ajutist lähenemiskeeldu käesolev töö ei analüüsi, kuid vaatluse alla tuleb kriminaalmenetluse raames süüdimõistetule KrMS § 310¹ alusel kohaldatav tsiviilõiguslik lähenemiskeeld, mis on oma olemuselt tsiviilõiguslik kaitsevahend, kuivõrd selle kohaldamise täiendavaks aluseks on VÕS § 1055 lõige 1. Seega tulevad analüüsimisele kaitsevahendid, mille kohaldamise aluseks on VÕS § 1055 lg 1, KrMS § 310¹ (ka juhul, kui kohtulahendis ei ole viidatud VÕS-ile, vaid on märgitud kohaldamise aluseks vaid KrMS § 310¹) ning VÕS § 1047 lg 4. Ka nimetatud kaitsevahendite analüüsimisel on autor läbi töötanud just sellise kohtupraktika, kus kohus on kohaldanud meetmeid ülalmainitud sätete alusel. Tööst on jäetud välja eelkõige töö eesmärki ning mahtu arvestades esialgse õiguskaitse korras rakendatavad abinõud, nt ajutine lähenemiskeeld.

² Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I 26.02.2014, 8

³ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I 13.03.2014, 100

⁴ Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I 26.02.2014, 6

⁵ Vangistusseadus – RT I 2000, 58, 376 ... RT I 16.04.2014, 11

⁶ Politsei ja piirivalve seadus – RT I 2009, 26, 159 ... RT I 15.03.2014, 31

Magistritöö autor püüab leida lahendusi probleemidele ja teha ettepanekuid eraõiguslike elu, tervise ja muude isikuõiguste kaitseks ja rikkumiste tõkestamiseks kohaldatavate kaitsevahendite regulatsiooni ning ka praktilise rakendamise kohta. Autor otsib kitsaskohti, mis on ilmnunud kohtupraktikas, samuti pakub välja omalt poolt võimalikke lahendusi, et edaspidi rakendada võimalikke meetmeid efektiivsemalt ning just eelkõige selliselt, et paremini oleks tagatud kohtulahendite täitmine üldisemalt ning ka rikkumiste tuvastamine oleks lihtsam.

Käesolev töö on valminud kasutades kvalitatiivset ja süsteemset meetodit, kuna varasemates teemakäsitlustes on pigem valdavalt kasutatud võrdlevat meetodit. Autor on tutvunud käsitletavat teemat puudutavate õigusaktidega, teoreetiliste seisukohtadega ning töötanud läbi hulgaliselt kohtupraktikat. Kasutatud on kõigi kolme Eesti kohtuastme lahendeid, samuti on toetunud asjakohastele Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi nimetatud ka EIK) lahenditele. Autor on teinud omale selgeks, missugune on kehtiv regulatsioon ning selle rakendamine praktikas, samuti on autor analüüsinud, missugused peaks ideaalis olema töös käsitletavad elu, tervise ja muude isikuõiguste kaitseks kohaldatavad preventiivsed deliktiõiguslikud kaitsevahendid. Töös toob autor iga kaitstava isikuõiguse teemat käsitledes välja võimalikud kohaldatavad kaitsevahendid, nende kohaldamise alused, eeldused ja võimalused ning nõuded nii sisulisele kui vormilisele küljele. Samuti pööratakse töös olulist tähelepanu kohtute poolt tehtud ebaõnnestunud lahenditele, mis on kas sisulisest küljest segased või vormilisest küljest halvasti sõnastatud ning võivad sellest tingituna olla raskesti täidetavad, millest tulenevalt võib olla ka võimalike rikkumiste tuvastamine keeruline.

Oma magistritöös püüab autor anda vastuse mitmele küsimusele, siduda seaduses sätestatud õiguskaitsevahendite kohaldamise eeldused kohtulahendites kirjeldatud faktiliste olukordadega, sisustada mõningaid mõisteid, uurida kaitseabinõude kohaldamise eeldusi ning analüüsida ka rikkumiste subjektiivset külge ja leida lahendust olukorrale, kus rikkuja on näiteks deliktivõimetu isik. Samuti pöörab autor töös tähelepanu juriidilisele isikule, kes võib sattuda nii rikkuja kui ka kahjustatud poole positsiooni, ning otsib vastust küsimusele, missugused on sellistel juhtudel töös analüüsitavate õiguskaitsevahendite rakendamise võimalused üldse.

VÕS § 1055 rakendamise puhul on muuhulgas oluline ka märkida, et nimetatud paragrahvi

lõikest 2 tuleneb sama paragrahvi lõike 1 kohaldamist välistav säte. Nimelt VÕS § 1055 lõike 2 kohaselt ei ole kahju tekitava käitumise lõpetamist õigust nõuda, kui sellist käitumist tuleb mõistliku arusaama järgi taluda inimestevahelises kooselus või olulise avaliku huvi tõttu. Sellisel juhul võib kannatanu esitada õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise nõude. Talumiskohustus selgub rikkuja ja kannatanu huvide kaalumise teel⁷. See tähendab, et praktikas peaks kohus iga üksikjuhtumi lahendamisel analüüsima muuhulgas ka seda, kas võiks olla tegemist olukorraga, kus kannatanu peab taluma rikkumist VÕS § 1055 lõike 2 alusel. Mainitud sätte näol on tegemist vastutuse välistamisega, mitte aga teo õigusvastasuse välistusega nagu näiteks VÕS § 1046 lg 2. Kaitseabinõude rakendamisel isikuõiguste kaitseks (elu, tervis, vabadus, eraelu ja muud võõrandamatud isikuõigused) on raske kujutleda juhtumit, millisel juhul oleks õigustatud kellegi elu või tervist kahjustava tegevuse lubamine tegelikkuses. VÕS § 1055 lg 2 rakendamisel võib aga kõne alla tulla avaliku huviga arvestamine⁸. Arvestades aga käesoleva magistritöö ettenähtud mahtu ning vajadust kajastada probleeme piisava põhjalikkusega, ei käsitleta seda probleemi käesolevas töös põhjalikumalt. Väärib märkimist, et töö autorile teadaolevalt ei ole nii varasemate kohtulahendite analüüside kohaselt⁹ kui ka käesolevas töös analüüsitud lahendites viidatud VÕS § 1055 lg-le 2 ning seda isegi juhtudel, kui kohus on lähenemiskeelu või muud sarnased kaitseabinõud on mingil põhjusel jätnud kohaldamata.

Käesolev magistritöö koosneb kahest peatükist. Neist esimene on pühendatud elu, tervise ja isikuõiguste kaitseks kohaldatavate eraõiguslike kaitsevahendite kohaldamise üldistele eeldustele. Kõigepealt vaadeldakse alapeatükkide kaupa kaitstavaid õigushüvesid, milleks on elu, tervis, eraelu puutumatus, isiku au ja väärikus ning vabadus. Iga õigushüve jaoks on pühendatud eraldi alapeatükk, kus antakse kõigepealt ülevaade õigushüve olemusest ning seejärel vaadeldakse, mil moel on seda õigushüve kaitsta võimalik, keskendudes peamiselt eraõigusliku kaitse aspektile. Seejärel tulevad vaatluse alla VÕS § 1055 lg-s 1 sätestatud kaitsevahendite omavahelised seosed. Autor on püstitanud oma töös üheks uurimisküsimuseks, kas VÕS § 1055 lõike 1 esimeses lauses toodud eeldused kehtivad ka teise lause kohaldamisel, st kas lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rakendamiseks peavad olema täidetud ka

⁷ P. Varul jt. Võlaõigusseadus III: Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn. 2009, lk 688

⁸ Samas

⁹ M.Vutt. Lähenemiskeelu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses. Analüüs. 09.01.2008. lk 11. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/681/L%E4henemiskeeluAnalyys.pdf>

eeldustena tingimused, et kahju õigusvastane tekitamine peab olema kestev või peab olema tegemist kahju õigusvastase tekitamisega ähvardamisega. Seejärel käsitletakse kahju kestva tekitamise ja kahju tekitamisega ähvardamise mõistete sisu ja püütakse leida vastused küsimustele, millistel puhkudel saab rääkida kestvast kahju tekitamisest ja millal ähvardamisest VÕS § 1055 lg 1 mõttes. Lisaks võetakse esimeses peatükis vaatluse alla ka kahju kestva õigusvastase tekitaja või selle tekitamisega ähvardaja süüvõime. Autor otsib vastust küsimusele, kas lähenemiskeeldu saab kohaldada ka deliktivõimetu isiku suhtes ning kuidas on sellisel juhul võimalik lähenemiskeeldu rikkumise puhul sanktsioone rakendada.

Teises peatükis tulevad vaatluse alla elu, tervise ja isikuõiguste kaitseks kohaldatavate eraõiguslike kaitsevahendite liigid ja menetlemise erisused. Kõigepealt vaadeldakse VÕS § 1055 lg 1 esimese lause alusel kohaldatavaid rikkumise lõpetamise ja ähvardamisest hoidumise nõudeid. Seejärel tulevad vaatluse alla eraldi alapeatükkides teise lause alusel esitatavad võimalikud nõuded, sh need, mis on seaduses otseselt nimetatud kui ka need, mis on kohaldatud lähenemiskeeldu nimetuse all, kuid oma olemuselt on midagi muud. Seaduses on otsesõnu nimetatud neist järgmisi: lähenemiskeeld, suhtlemise piiramine, eluaseme kasutamise reguleerimine. Loetelu aga on lahtine. Lisaks käsitleb autor eraldi nõudena ka liikumis- ja viibimiskeeldu, mida seaduses ei nimetata, aga mis sisulisest aspektist on ikkagi teistest eristatav nõue. Ülalpool märgitud nõuete analüüsimisel on autor seadnud eesmärgiks läbivalt ka analüüsida, kas nimetatud kaitsevahendite kohaldamiseks peab olema juba kahju tekitatud või saab seda teha ka ennetavalt. Seejärel tuleb eraldi alapeatükina käsitlusele VÕS § 1047 lg 4 alusel kohaldatav isiku kohta avaldatud ebaõigete andmete ümberlükkamise või parandamise nõue. Viimasena võetakse vaatluse alla elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatavate õiguskaitsevahendite menetlemise, tehtavate kohtulahendite ning nende täitmise tagamise erisused. Rõhk on seejuures eelkõige elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatavate õiguskaitsevahendite kohtulahendi resolutsioonile esitatavate nõuete käsitlel. Menetluslikud aspektid ning tagamise täitmine tulevad vaatluse alla pigem ülevaatlikuna, kuna käesoleva töö maht on seadnud oma piirangud.

Siinkohal tänab autor käesoleva töö juhendajat Tambet Tampuud.

1. Elu, tervise ja isikuõiguste kaitseks kohaldatavate eraõiguslike kaitsevahendite kohaldamise üldised eeldused

1.1. Elu, tervis ja isiklikud õigused kui eraõigusega kaitstavad objektid

1.1.1. Eraõiguslike kaitsevahenditega kaitstavate objektide üldiseloostus

Käesolevas alapeatükis käsitletakse üldiseid eeldusi, mille puhul on võimalik kohaldada eraõiguslike kaitsevahendeid isiku elu, tervise ja muude isikuõiguste kaitseks. Samuti antakse ülevaade nimetatud eraõiguslike kaitsevahenditega kaitstavate objektide üldiseloostusest. Selleks, et vastavaid meetmeid üldse kasutusele võtta, peab olema tegemist olukorraga, mis vastavalt kehtivale õigusele on õigusvastane. Kõigepealt avab autor lühidalt õigushüve mõiste üldiselt, seejärel teo õigusvastasuse mõiste deliktiõiguse kontekstis ning siis tulevad põhjaliku vaatluse alla järjest erinevad õigushüved, mida käesolevas magistritöös analüüsitavate eraõiguslike kaitsevahenditega on võimalik kaitsta.

Käesoleva töö seisukohast omavad tähendust õigushüved, nende sisu ja olemus, et vaadelda, milliseid objekte on võimalik analüüsitavate kaitsevahenditega kaitsta. Õigushüve võib olla individuaalne (elu, tervis, kehaline puutumatus) või kollektiivne (riik, avalik rahu)¹⁰. Ühelt poolt on õigushüve näol tegemist sotsiaalse hüvega, teiselt poolt muudab just õiguslik kaitstus ta õigushüveks¹¹. Põhiõiguste, vabaduste ja kohustuste hulgas on väärtused, mida tuleb õiguse rakendamisel ja õiguskorra kujundamisel tagada, sõltumata sellest, kas tegemist on era-, avaliku või karistusõigusega¹².

Õigushüvesid on võimalik kaitsta erineval moel – erinevates õigusaktides on sätestatud karistused ning kahju heastamise regulatsioonid juba aset leidnud rikkumiste puhuks, kuid ei puudu ka regulatsioonid preventiivsete abinõude rakendamiseks.

¹⁰ J.Sootak. Karistusõiguse alused. Kirjastus Juura. Tallinn. 2003, lk 69

¹¹ Samas, lk 70

¹² M. Hirvoja. Tõrjuv kahjuhüvitis Eesti ja Saksa võlaõiguses mittevaralise kahju hüvitamisel ning selle seos karistusliku kahjuhüvitise kontseptsiooniga. Juridica. 2011, nr 1, lk 47

Delikt tähendab õigusrikkumist¹³. Deliktiõiguse eesmärkideks on kannatanutele deliktiõiguslikult tekitatud kahju heastamine ning kahju õigusvastase tekitamise juhtumite välistamine tulevikus (üld- ja eripreventsioon)¹⁴. Deliktiõiguslike preventiivsete kaitseabinõude regulatsiooni leiame võlaõigusseadusest. Lähenemiskeeld ja muud sarnased kaitseabinõud kuuluvad sellist liiki õiguskaitsevahendite hulka. Selleks aga, et kannatanu saaks nõuda nimetatud kaitseabinõude kohaldamist, peab tekkinud või tulevikus tekkida võiv kahju olema õigusvastane. Õigusvastasus on süüteo koosseisus kirjeldatud teos sisalduv ebaõigus¹⁵. Õiguskord tunneb ainult ühtset õigusvastasuse mõistet, mis seisneb teo vastandumises mõnele õigusnormile. Erinevad on üksnes õigusvastase käitumise järelmid.¹⁶

Õigusvastasuse mõistet sisulisest küljest võlaõigus küll lahti ei mõtesta, kuid võlaõigusest leiab erinevaid printsiipe, mille alusel saab kahju tekitamist eelduslikult alati õigusvastaseks lugeda. VÕS § 1045 lõike 1 kohaselt on kahju tekitamine õigusvastane eelkõige juhul, kui see tekitati:

- 1) kannatanu surma põhjustamisega;
- 2) kannatanule kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamisega;
- 3) kannatanult vabaduse võtmisega;
- 4) kannatanu isikliku õiguse rikkumisega;
- 5) kannatanu omandi või sellega sarnase õiguse või valduse rikkumisega;
- 6) isiku majandus- või kutsetegevusse sekkumisega;
- 7) seadusest tulenevat kohustust rikkuva käitumisega;
- 8) heade kommete vastase tahtliku käitumisega.

Esitatud loendist, mida seadusandja ei ole pidanud lõplikuks, tuleneb, et kahju hüvitamise regulatsiooniga on kaitstud

- 1) inimese elu, keha, tervis ja vabadus;
- 2) isikuõigused (au, väärikus, nimi, eraelu puutumatus jms);
- 3) omand ja asjaõigused, valdus jms;
- 4) isiku majandus- ja kutsetegevus.

¹³ T.Tampuu. Lepinguväliste võlasuhete õigus.Kirjastus Juura. Tallinn. 2007, lk 114

¹⁴ P.Varul jt, lk 622

¹⁵ J.Sootak jt. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn. 2009, lk 151

¹⁶ Samas, lk 152

Kaitstud ei ole aga vara kui selline. Vara saab kaitsta ainult selle koosseisu kuuluvate konkreetsete absoluutsete õiguste kaitsmise teel.¹⁷

Käesoleva magistritöö kontekstis omavad tähendust eelkõige individuaalsed õigushüved Eriti tihedalt on vaatluse alla tulevad rikkumised seotud inimeste põhiõigustega. Rikkumine peab olema toime pandud teise inimese poolt või juhul, kui rikkumist ei ole veel toime pandud, peab olema ähvardav oht põhjustatud teise inimese käitumisest, mitte õigushüvede kahjustamisest muude faktorite tagajärjel (nt vääramatute jõud). Samuti peab rikkumine, tulevikus eesseisev oht rikkumiseks või rikkumisega ähvardamine olema reeglina õigusvastane, v.a VÕS § 1047 lg 4 kohaldamisel. Enamus käesolevas töös vaatluse alla tulevatest isikuõigustest on ka karistusõigusliku kaitse all, kuid karistusõiguslikke meetmeid saab rakendada alles pärast rikkumise toime panemist. Käesoleva töös püüab autor aga leida vastust küsimusele, mida saab ette võtta kestva isikuõiguse rikkumise lõpetamiseks, isikuõiguste rikkumisega ähvardamise lõpetamiseks või eelseisva rikkumise vältimiseks.

VÕS § 1045 lg 1 p-des 1 – 5 nimetatakse absoluutseid õigushüvesid, mille kahjustamine on eelduslikult alati keelatud. Kehtib eeldus, et tegu või tegevusetus, mis toob kaasa sellise õigushüve kahjustamise, on alati õigusvastane. Seetõttu ei ole üldjuhul vajalik ega asjakohane kontrollida õigusvastasuse tuvastamiseks täiendavaid asjaolusid, nt tuvastada mingi kaitsenormi rikkumist või muid asjaolusid, mis viitaksid kahju tekitaja tegevuse õigusvastasusele. Nimetatud eeldus tugineb põhimõttele, et teise isiku absoluutsete õigushüvedega peab igaüks arvestama ning hoiduma nende kahjustamisest.¹⁸ Käesoleva magistritöö teemasse puutuvalt käsitletakse VÕS § 1045 lg 1 punktide 1, 2, 3, ja 4 tulenevat õigusvastasust.

Teise isiku surma põhjustamine, samuti kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamine kui õigusvastane tegu ehk delikt võib teona seisenda kas aktiivse käitumise aktis või tegevusetuses. Deliktilise vastutuse tekkimiseks ei ole vajalik, et surma põhjustaja oleks võetud surma põhjustamise eest kriminaalvastutusele. Kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamine tähendab isiku kehalise või vaimse heaolu seisundi halvendamist. Kehavigastuse ja tervisekahjustuse

¹⁷ R.Tiivel. Sissejuhatus tsiviilõigusesse. Tallinn. Agitaator OÜ 2011, lk 267

¹⁸ P.Varul jt, lk 642

mõistete eristamine ei oma deliktiõiguse jaoks praktilist tähendust. Teise isiku vabaduse võtmine kui delikt võib seisneda eelkõige aktiivse käitumise aktis, millega piiratakse teise isiku liikumis- ja tegutsemisvabadust. Teoreetilisest seisukohast on vaieldav, kas vabaduse võtmine hõlmab üksnes otsest rünnet isiku vabaduse vastu või saab teise isiku vabadust võtta ka hooletusest, nt kui isik hooletuse tõttu lukustab teise isiku suletud ruumi.¹⁹ Käesoleva magistr töö seisukohast aga nimetatud probleematika tähtsust ei oma ja pikemalt käsitlemist ei leia, kuna vaatluse alla tulevad tahtlikud vabaduse võtmise juhtumid ning ka vastav kohtupraktika.

Lisaks käsitletakse käesolevas magistr töö ka VÕS § 1045 lg 1 p-st 4 tulenevat kannatanu isikliku õiguse rikkumise õigusvastasust. Isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasuse eeldus tuleneb VÕS § 1046 lõikest 1, mis sätestab, et isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumine on õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti. Siiski ei ilme antud juhul teo õigusvastasus vaid selle tagajärjest. Lõike 1 teisest lausest tuleneb, et isikliku õiguse rikkumise õigusvastasuse tuvastamine eeldab väärtusotsuse tegemist, mille käigus tuleb arvestada rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel²⁰. Samuti tuleb iga üksikjuhtumi lahendamisel õigusvastasuse hindamisel kohaldada ka VÕS § 1047 lõikeid 1, 2 ja 3. Viimati nimetatud paragrahvi lõige 1 sätestab, et isiklike õiguste rikkumine või isiku majandus- või kutsetegevusse sekkumine isiku või tema tegevuse kohta ebaõigete andmete avaldamise või faktilist laadi andmete mittetäieliku või eksitava avaldamisega on õigusvastane, kui avaldaja ei tõenda, et ta ei teadnud avaldamisel andmete ebaõigsusest või mittetäielikkusest ega pidanudki sellest teadma. VÕS § 1047 lg 2 sätestab, et teise isiku au teotava või teisele isikule majanduslikult kahjuliku asjaolu avaldamine loetakse õigusvastaseks, kui avaldaja ei tõenda, et avaldatud asjaolu vastab tegelikkusele. VÕS § 1047 lg-st 3 tuleneb aga õigusvastasuse välistus: hoolimata sama paragrahvi lõigetes 1 ja 2 sätestatust, ei loeta andmete või asjaolu avaldamist õigusvastaseks, kui avaldajal või isikul, kellele asjaolu avaldati, oli avaldamise suhtes õigustatud huvi ning avaldaja kontrollis andmeid või asjaolu põhjalikkusega, mis vastab võimaliku rikkumise raskusele. Seega tuleb lisaks kontrollida ülalnimetatud sätete kohaselt õigusvastasuse hindamisel ka seda, kas avaldaja teadis

¹⁹ P.Varul jt, lk 644-645

²⁰ Samas, lk 658

või pidi teadma andmete ebaõigsusest või mittetäielikkusest, kas avaldatud andmed ikka on tegelikkusele mittevastavad, kas avaldajal oli andmete avaldamise suhtes õigustatud huvi ning kas avaldaja kontrollis andmeid enne avaldamist piisava põhjalikkusega.

Isikliku õiguse rikkumine kui delikt võib seisneda kas aktiivse käitumise aktis või tegevusetuses. Isikliku õiguse rikkumine võib olla toimunud kas tahtlikult või hooletusest²¹.

Isiklikud õigused saavad kuuluda üksnes füüsilisele isikule ehk inimesele, seetõttu ei laiene paragrahvis sisalduvad põhimõtted juriidilistele isikutele. Isiklike õiguste rikkumise, sh au teotamise õigusvastasuse kindlakstegemist saab seega nõuda vaid füüsiline isik. Muud õiguskaitsevahendid on siiski tagatud ka juriidilistele isikutele, eelkõige VÕS § 1047 lg-s 4 sätestatud ebaõigete andmete ümberlükkamise või parandamise nõue.²²

VÕS § 1055 lg 1 esimeses lauses ei ole otsesõnu loetletud kaitstavaid õigushüvesid, tegemist on üldiste eeldustega õiguskaitsevahendite kohaldamiseks. Sellest võib järeldada, et nimetatud sätte alusel on võimalik muuhulgas kaitsta õigushüvedena ka materiaalseid väärtusi nagu omand ja valdus. Nimetatud sätte teine lause aga piirab kaitsevõimalusi ning kitsendab kaitstavate õigushüvede ringi selliselt, et kaitstud on isiku füüsiline ja vaimne eksistents ning heaolu.

Omandi ja valduse kaitseks on lisaks asjaõigusseaduses (edaspidi nimetatud ka AÕS)²³ sätestatud õiguskaitsevahendid. AÕS § 44 lg 1 sätestab, et valduse rikkumise korral on valdajal õigus nõuda rikkumise kõrvaldamist ja edasise rikkumise ärahoidmist. AÕS § 89 esimene lause sätestab, et omanikul on õigus nõuda omandiõiguse igasuguse rikkumise kõrvaldamist, isegi kui rikkumine ei ole seotud valduse kaotusega. Sama paragrahvi teise lause kohaselt võib omanik nõuda rikkumisest hoidumist, kui on alust eeldada niisuguse rikkumise kordumist.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et ülaltoodud sätete näol on samuti tegemist preventiivsete eraõiguslike kaitseabinõudega. Käesolevas töös keskendub autor isiku elu, tervise ja isiklike õiguste kaitseks kohaldatavate kaitseabinõude uurimisele, kuid nimetatud

²¹ P.Varul jt, lk 646

²² Samas, lk 657

²³ Asjaõigusseadus. – RT I 1993, 39, 590 ... RT I 13.03.2914, 82

asjaõiguslikud kaitsebainõud väärivad siiski lühidalt selgitamist, kuna oma olemuselt ja mõneti ka kohaldamise eelduste osas on nad VÕS § 1055 lõike 1 alusel kohaldatavatele abinõudele sarnased.

Nimelt võimaldab AÕS § 44 lg 1 nõuda valduse rikkumise korral nii rikkumise kõrvaldamist kui ka edasise rikkumise ärahoidmist. Selle nõude võib esitada ka siis, kui faktilist rikkumist veel toimunud ei ole, kuid selle saabumist võib eeldada (eksisteerivad ähvardused). Valduse rikkuja tahtlus ei ole seejuures oluline. Rikkumise kõrvaldamine tähendab kestva füüsilise kitsenduse korral rikkumise allika kõrvaldamist, et sellest enam kitsendusi tekkida ei saaks. Edasiste rikkumiste ärahoidmisele suunatud nõude esitamiseks ei piisa ainult edasiste rikkumiste võimalusest, nõutav on vähemalt kordumise oht.²⁴ Nõudja peab tõendama oma valduse, rikkumise ja rikkuja isiku, edasistest rikkumistest hoidumise nõude korral ka rikkumiste kordumise ohu²⁵.

AÕS § 89 esimene lause näeb ette võimaluse esitada nõue igasuguse omandiõiguse rikkumise kõrvaldamiseks, isegi kui rikkumine ei ole seotud valduse kaotusega. Sama paragrahvi teine lause aga sätestab rikkumisest hoidumise nõude ning selle vajaliku eelduse – peab olema alust eeldada niisuguse rikkumise kordumist. Tegemist on negatoornõudega, millega saab omanik kõrvaldada kasutamise- ja käsutamiseõiguse rikkumist. Oma olemuselt on nõue sarnane VÕS §-is 1055 sätestatud isikliku välistamisnõudega. Nõuet nimetatakse ka hoidumisnõudeks. Negatoorhagi puhul ei ole tähtis süü olemasolu ning nõue on suunatud lihtsalt õigusrikkumise kõrvaldamisele või rikkumata jätmisele. Negatoornõudega võib nõuda rikkumise ja selle tagajärgede kõrvaldamist, kui see kestab, või rikkumisest hoidumist, kui on olemas rikkumise tekkimise või selle kordumise oht.²⁶

Eestis kehtiva lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitsevahendite regulatsiooniga on seega õigushüvedena kaitse all isiku elu, tervis (nii füüsiline kui vaimne tervis), vabadus ning muud isikuõigused kitsamas ja laiemas tähenduses (nt hea nimi, au, väärikus, eraelu puutumatus). Nimetatud loetelu ei ole ammendav. Sarnased õigushüved on märgitud üldjuhul ka teiste riikide

²⁴ P.Pärna. Asjaõiguseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn. 2004, lk 61

²⁵ Samas, lk 62

²⁶ Samas, lk 174-175

regulatsioonides. Näiteks Soome lähenemiskeelu regulatsiooni²⁷ kohta on märgitud, et selle eesmärgiks on kaitsta isiku elu, tervist, vabadust ja rahu. Saksamaa Liitvabariigis kaitstakse lähenemiskeelu ja muude sarnaste abinõudega isiku keha, tervis ja vabadust²⁸. Seega võib öelda, et lähenemiskeelu ja muude sarnaste eraõiguslike preventiivsete kaitseabinõudega on võimalik kaitsta isiku peamisi subjektiivseid absoluutseid õigusi sõltumata riigist ja õiguskorrast.

Lähenemiskeeldu reguleerib ka DCFR²⁹ peatükk 6, mis käsitleb omandi ja valduse kaitset. Olgu mainitud, et isikuõiguste kaitset nimetatud regulatsioon ei puuduta. DCFR 6. peatüki 1. jao paragrahv VIII-1-207 teine lõige sätestab: Juhul, kui teine isik sekkub omanikuõigustesse või selline sekkumine on vahetult eelseisev, on omanikul õigus omandiõiguse tunnustamisele ning õigus taotleda lähenemiskeeldu, mis vastavalt asjaoludele võib seisneda järgnevas:

- 1) keelab tulevikus aset leidva rikkumise;
- 2) lõpetab hetkel toimuva rikkumise;
- 3) näeb ette minevikus toimunud sekkumise kahjulike tagajärgede likvideerimise.

Ühes lähenemiskeelus võib kõigist ülalpool nimetatud nõuetest kombineerida mitmeid. Ülal kirjeldatud sätted kehtivad vallasasjade kohta. Sekkumine antud artikli tähenduses hõlmab ainult füüsilist mõjutamist. Mittemateriaalsed mõjutused nagu müra, lõhnad, radiatsioon jms ei kuulu antud sätte reguleerimisalasse, kuna on pigem sellised mõjutused, mis puudutavad kinnisasju. Seega on DCFR-i regulatsiooniga võimalik kaitsta vallasasjade omandit ja valdust. Eesti siseriiklikust õigusest on see võrreldav asjaõiguslike omandi ja valduse kaitse sätetega.

Käesolevas peatükis aga vaadeldakse põhjalikumalt neid õigushüvesid, mille rikkumise või rikkumise ohu puhul on võimalik kasutada VÕS § 1055 lõikes 1 nimetatud õiguskaitsevahendeid ning samuti VÕS §-is 1047 reguleeritud isikuõiguste kaitse võimalusi.

²⁷ Soome Politsei kodulehekülg.

Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/Pages/661B61F339C867ADC2256F700048D25E>

²⁸ Gewaltschutzgesetz, lg 1. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.gesetze-im-internet.de/gewschg>

²⁹ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf

1.1.2. Elu kui eraõigusega kaitstav objekt

Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi nimetatud ka PS)³⁰ § 16 sätestab: „Igaühel on õigus elule. Seda õigust kaitseb seadus. Meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta.“ Õigust elule võib pidada kõige olulisemaks põhiõiguseks, sest see on eelduseks kõigi teiste õiguste ja vabaduste kasutamisele. Õigus elule kaitseb kehalist olemasolu. Õigus elule saab olla ainult füüsilistel isikutel.³¹

Õigust elule kaitsevad ka kesksed rahvusvahelised inimõigusaktid. Põhiseaduse § 16 sõnastus on peaaegu identne kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti art 6 lg 1 sõnastusega. Õiguse elule sätestavad ka inimõiguste ülddeklaratsiooni art 3 ning lapse õiguste konventsiooni art 6. EIÕK art 2 lg 1 kohaselt kaitstakse igaühe õigust elule seadusega. EL põhiõiguste harta art 2 lg 1 sätestab, et igaühel on õigus elule. Põhiseaduse § 16 sätestab isiku subjektiivse õiguse elule, millele vastab riigi kohustus mitte võtta inimese elu. Lisaks kaitsele tahtliku elu võtmise eest hõlmab § 16 ka kaitset selliste rünnete eest, mis pole otseselt suunatud elu võtmisele, kuid mis võivad elu võtmise endaga kaasa tuua.³²

Peale isiku subjektiivse õiguse sätestab § 16 ka riigi objektiivse kohustuse inimelu kaitsta. Sellele viitab paragrahvi teine lause. Elu kaitseks on riik karistusseadustikuga kehtestanud kriminaalõiguslikud sanktsioonid eluvastaste süütegude eest (KarS §-d 113-117). Riigi roll ei piirdu aga vaid karistusseadustiku kehtestamisega, riik peab tagama ka kuritegude uurimise ja kurjategijate vastutusele võtmise ja karistamise. Nende kohustuste täitmata jätmine elu vastu suunatud kuritegude puhul võib kujutada endast § 16 rikkumist.³³

Isiku elu kui õigushüve on ka eraõigusliku kaitse all. VÕS-is leidub lisaks § 1045 lõike 1 punktist 1 tulenevale üldisele kannatanu surmaga põhjustatud kahju tekitamise õigusvastasuse eeldusele ning §-i 1055 lõikes 1 nimetatud preventiivsetele kaitsevahenditele ka teisi sätteid, mis kaitsevad samuti isiku elu kui õigushüve. Näiteks võiks tuua allpool nimetatud sätteid. Paragrahvi

³⁰ Eesti Vabariigi Põhiseadus – RT 1992, 26, 349 ... RT I 27.04.2011, 2

³¹ J.-E. Truuväli, jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn. 2008, lk 181

³² Samas

³³ Samas, lk 181-182

1056 lõikest 1 tuleneb suurema ohu allikat valitsenud isiku vastutus ohu allikast või ohtlikust tegevusest tuleneva kahju tekkimise eest kannatanu surma põhjustamise, talle kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamise või tema asja kahjustamise eest sõltumata tema süüst. Lisaks kaitseb isiku elu ja tervist ka tootja vastutuse regulatsioon. Nimelt sätestab VÕS § 1061 lg 1, et tootja vastutab isiku surma või isikule kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamise eest, kui selle põhjustas puudusega toode. Kuna aga ülaltoodud sätete näol on tegemist selliste vastutuse liikidega, mille kohaldamise eeldused on väga spetsiifilised, siis käesolevas töös need eraldi vaatluse alla ei tule.

Isiku elu kaitse kohustuse aspektist on vajalik märkida, et riigi positiivne kohustus kaitsta elu ei ole päris piiramatu. Riigil on aga aktiivne kaitsekohustus juhul, kui võimud teavad või peaksid teadma, et konkreetse isiku elule on olemas tegelik ja vahetu oht kolmanda isiku poolt ning võimudel on võimalik oma pädevuse piires võtta tarvitusele abinõusid, mis mõistlikult hinnates võiksid seda ohtu vältida. Oluline on siinkohal, kas võimudel on olemas asjasse puutuv informatsioon valitseva ohu kohta.³⁴

Magistritöö autor on seisukohal, et isik, kelle elu on ohus, ning kes on ka võime asjaoludest teavitanud (näiteks esitanud kohtusse taotluse lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rakendamiseks), peaks saama riigi poolt kaitset. St riik – kohtuvõimu näol – peaks võtma kiiresti vajalikud meetmed kasutusele, tagamaks lähenemiskeelu ja muude abinõude rakendamiseks efektiivse menetluse. Riigi kohustus ennetada ohtu kellegi elule ei ole autori arvates vähem oluline kui näiteks kohustus karistada isikut, kes on kelleltki juba elu võtnud. Riigi kaitsekohustus käesoleva magistritöö kontekstis seisneb eelkõige selles, et isik, kelle elule on oht, kelle elu ähvardatakse võtta või kes põhjendatult kardab, et tema elu on ohus, saaks pöörduda oma elu kaitseks juba preventiivselt riigi õiguskaitseorganite poole ning saaks ka vajaliku kaitse kiiresti ja efektiivselt.

Kõnealuste kaitsevahendite kohaldamise taotluse lahendamisel peab kohus iga juhtumit eraldi analüüsima ning hindama, kas kannatanu/taotleja elule on ka reaalne oht. Reaalse ohu hindamisel tuleks lähtuda rikkuja senisest käitumisest, rikkumiste iseloomust, kestvusest ja sagedusest,

³⁴ J.-E. Truuväli, jt, lk 182

samuti isikuomadustest ja kalduvusest kuritegelikule käitumisele. Käesoleva magistritöö autori arvates peaks kaaluma kaitsebainõude rakendamist kannatanu elu kaitseks kindlasti juhul, kui tegemist on juba selgelt väljendatud tapmisähvardusega. Inimese elu kui suurim väärtus peaks olema erilise kaitse all ning tapmisähvardus, mis on tõsiseltvõetav, peaks olema kindel märk sellest, et kannatanut on vaja kaitsta. Näiteks võib tuua olukorra, kus kohus on kohaldanud muuhulgas ka VÕS § 1055 teise lause alusel põhjendatult isikukaitseabinõusid maksimaalse tähtajaga 3 aastat³⁵. Kaasuse asjaoludest nähtub, et kümnel korral kriminaalkorras karistatud mees ähvardas oma elukaaslast korduvalt peksta ja tappa ajavahemikus 2008. aasta septembrist kuni 2010. aasta veebruarini. Kannatanul oli alust karta ähvarduse täideviimist, kuna mees oli kasutanud korduvalt naise suhtes füüsilist vägivalda, sh korduvalt pekstes naist pea piirkonda nii kätega kui ka pudeliga ning kägistades kahe käega kannatanut selliselt, et kannatanul oli raske hingata. Nimetatud kaasususega on sarnane juhtum³⁶, kus mees on korduvalt ähvardanud tappa on abikaasat ning sellele eelnenud korduvad füüsilise vägivalda episoodid on andnud kannatanule alust arvata, et ähvardused võidakse ka realselt täide viia. Mõlemas ülalmainitud kaasuses ähvardati kannatanuid tappa juhul, kui nad katkestavad süüdimõistetutega suhted või lähevad ära. Kuna tegemist on isiklike ja emotsionaalsete suhete ning võimaliku lahkumineku kui valusa teema pinnalt tekkinud konfliktidega, siis sellistesse ähvardustesse tuleks suhtuda erilise tähelepanuga ning mitte mingil juhul ei tohiks jätta kannatanut vajalikust kaitsest ilma. Vastasel juhul ei saagi kannatanu oma soovide kohaselt talitada, näiteks otsustada suhted katkestada, või siis käitub küll oma tõekspidamiste kohaselt ja lahkub vägivaldse mehe juurest, riskides oma eluga. Alati ei olegi võimalik selgelt piiritleda isiku elu ja tervise kaitseks kohaldatavaid abinõusid. Sageli kohaldatakse kaitsebainõusid selliselt, et need hõlmaks nii isiku elu kui ka tervise kaitse, nagu ülalpool analüüsitud juhtudel. Järgmises alapunktis aga tulevad vaatluse alla sellised juhtumid, kus isiku elu ei ole pigem otseselt ohus, küll aga on ohus isiku tervis.

³⁵ TrtRnKo 15.12.2011, 1-11-613. Kättesaadav arvutivõrgus:
https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-11-613/56

³⁶ HMKo 29.06.2011, 1-11-6128. Kättesaadav arvutivõrgus:
https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-11-6128/5

1.1.3. Tervis kui eraõigusega kaitstav objekt

Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 28 esimene lause sätestab: „Igaühel on õigus tervise kaitsele.“ Tervis on oluline väärtus, ilma milleta ei ole võimalik enamiku teiste põhiõiguste kasutamine. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 28 lõikest 1 tuleneb igaühe subjektiivne õigus saada teatud tingimustel abi tervise kaitseks. Põhiseadus ei garanteeri igaühe õigust tervisele iseenesest – selline juriidiline kaitse on võimatu.³⁷ Juba toime pandud erinevate tervisevastaste süütegude puhul on tagatud kannatanule karistuõiguslik kaitse karistusseadustiku 2. jao sätete näol, samuti kaitseb karistusseadustik isikuid tervise kahjustamise, löömise, peksmise või valu tekitanud muu kehalise väärkohtlemise eest §-i 121 alusel.

Isiku tervist kui õigushüve kaitstakse ka eraõiguslike õiguskaitsevahenditega. Samad sätted, mida käesoleva töö eelmises alapeatükis on juba ka mainitud – vastustus suurema ohu allikaga tekitatud kahju eest ning ka tootja vastutuse sätted – kaitsevad paralleelselt nii kannatanu elu kui ka tervist. Samuti kehtib kannatanule tervisekahjustuse tekitamise õigusvastasuse eeldus, mis tuleneb VÕS § 1045 lõike 1 punktist 2. Ning VÕS § 1055 lõike 1 alusel kohaldatavate eraõiguslike preventiivsete kaitsevahendite eesmärk on kaitsta muuhulgas lisaks isiku elule ka tervist.

Ka käesoleva magistr töö autor on seisukohal, et samamoodi, nagu riik ei saa garanteerida isikutele absoluutset elu kaitset, ei saa garanteerida ka tervist kui õigushüve iseenesest. Samas aga igaühe põhiseaduslik õigus saada riigilt abi tervise kaitseks hõlmab muuhulgas ka preventiivseid kaitseabinõusid, mille kohta peab õigusaktides olema vastav regulatsioon ning mida kohus isiku taotlusel saab tema tervise kaitseks rakendada just juhul, kui oht tuleneb teise isiku õigusvastasest käitumisest.

Allpool käsitletakse tervise ja tervisekahjustuse mõistet kõigepealt teoreetilises plaanis, et määratleda, missugused on need raamid, millest käesolevas töös tervise kaitseks kohaldatavate kaitseabinõude analüüsimisel lähtuda.

³⁷ J.-E. Truuväli jt, lk 305

Tervisekahjustusega kahjustatav õigushüve on inimese tervis, mida võib defineerida mitmeti. Üldise tervise mõiste annab Ülemaailmne Tervishoiuorganisatsioon: tervis on organismi täielik kehalise, psüühilise ja sotsiaalse heaolu seisund. Karistusõiguses aga tuleb vaadelda tervist kui õigushüve kitsamas tähenduses ja näha tervist kui kehalise ja vaimse heaolu seisundit. Seega on tervis organismi seisund, mille puhul kõigi elundite ja elundkondade talitus on tasakaalus väliskeskkonnaga ning puuduvad kõrvalekalded tavalisest seisundist. Kehalise heaolu seisund tähendab kudede ja elundite terviklikkust ning häireteta toimimist. Vaimne heaolu on seisund, milles inimene valitseb täielikult oma teadvust ning on vaba emotsionaalsetest pingetest.³⁸

Tervisekahjustus on organismi elundi või koe anatoomilise terviklikkuse või selle füsioloogilise funktsiooni häire, samuti haigus või muu patoloogiline seisund, mis tekib mehhaanilise, füüsilise, keemilise, bioloogilise, psüühilise vm teguri toimel. Karistusõiguse seisukohalt saab selline tegur olla üksnes võõrkahjustus. Kahjustus ehk trauma saab ilmned somaatilises ehk kehalises või psüühikahäires. Seega ei ole kannatanu kehalise puutumatus rikkumine tervisekahjustuse obligatoorne tunnus, sest tervisekahjustust saab tekitada ka näiteks lapse ehmatamise või hirmutamise, samuti ka täisealise jõhkra psüühilise mõjutamise teel.³⁹

Käesolevas magistritöös lähtubki autor ülaltoodud seisukohast tervise mõiste sisustamisel ning sellest tulenevalt ka tervise kui õigushüve rikkumise määratlemisel. Autor on seisukohal, et tervise kui individuaalse õigushüve riiveks saab seega pidada nii füüsilist rünnet isiku tervise (kehalise puutumatus) suhtes kui ka psüühilist rünnet. Psüühilise ründe üheks väljenduseks on ka ähvardamine, kuid ähvardamist käsitletakse käesolevas töös eraldi peatükis. Ka Karistusseadustik liigitab ähvardamise kui psüühilise vägivalla vägivallategude alla (Kars § 120). Autori arvates võib õiguse rakendamisel praktikas tekkida probleeme psüühilise vägivalla ning muude isikuõiguste (nt eraelu puutumatus) piiritlemisega, kuid autor lähtub oma analüüsi teostamisel kohtulahendites kohtu poolt tuvastatud asjaoludest ning kohtuniku poolt rikkumisele antud kvalifikatsioonist.

Ka Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi nimetatud ka EIK) on kujundanud oma seisukohad

³⁸ J.Sootak. Isikuvastased süüteod. Kirjastus Juura. Tallinn. 2011, lk 71

³⁹ Samas, lk 74

rikkumiste osas, mis hõlmavad EIÕK⁴⁰ artikli 3 kaitsealas olevaid isikuõigusi (kedagi ei tohi piinata ega ebainimlikult kohelda). EIK üldine õiguskäsitlus on järgmine: „Riikidel on kohustus kaitsta oma jurisdiktsiooni all olevaid isikuid EIÕK artikliga 3 vastuolus oleva kohtlemise vastu, isegi kui tegemist on eraisikute vaheliste suhetega. Ametivõimudel tuleb kaitsta isikut kolmanda isiku kuritegeliku ründe ja/või väärkohtlemise vastu, kui selline tegevus oli või oleks pidanud olema ametivõimudele teada”⁴¹ Samas kohtulahendis on märkinud EIK, et prokuröri seisukoht kriminaalmenetluse algatamisest keeldumiseks seetõttu, et kehavigastused ei ole piisavalt tõsised, ei olnud aktsepteeritav. Lisaks märgib EIK teises sarnases perevägivalla kaasuses⁴² järgmist: “Isiku väärkohtlemise minimaalne raskusaste on relatiivne õigusmõiste ja sõltub muuhulgas väärkohtlemise kestusest, iseloomust, füüsilistest ja psüühilistest tagajärgedest, teatud juhtudel ka isiku soost, vanusest ja tervislikust seisundist. Lepinguosalisel riigil on kohustus kaitsta tema jurisdiktsiooni all olevat igat isikut ka eraisikutest lähtuva väärkohtlemise vastu. Kohustus hõlmab mõistlikke samme õigusvastase ründe ärahoidmiseks eeldusel, et ametivõimudele oli rünne teada või oleks pidanud olema teada.”

Eriti markantne on käesoleva magistritöö auroti arvates alljärgnev näide: “EIK-ile esitatud materjalide kohaselt soovitasid ametivõimud esimesel kaebajal abikaasaga leppida ning märkisid, et ta ei ole esimene ega viimane naine, keda abikaasa peksab.”⁴³ Nimetatud kaasuses palus kaebaja siseriiklikul kohtul määrata abikaasale lähenemiskeeldu, mida kohus ka tegi. Rikkuja jätkas siiski pereliikmete ahistamist ning kuigi kaebaja pöördus pere kaitseks politseisse ja algatati kriminaalasi, lõpetas selle prokurör tingimusel, et kriminaalasi taasavatakse siis, kui rikkuja paneb aasta jooksul toime uue õigusrikkumise pereliikmete suhtes. Lahend on näide selle kohta, kuidas riik on jätnud täitmata oma kohustuse kaitsta isikuid kehalise väärkohtlemise eest. Kõigepealt väide, et kaebaja ei ole esimene ega viimane naine, keda abikaasa peksab, illustreerib riigi tahtmatust ning ükskõiksust üldse kannatanuid koduvägivalla eest kaitsta. Nagu lahendi asjaoludest selgub, jätkus väärkohtlemine ka siis, kui juba oli määratud lähenemiskeeld, ning riigivõim ei võtnud ette mingeid samme kannatanu kaitseks, vaid kriminaalasi hoopis lõpetati. Seega ka juba kohaldatud lähenemiskeeld ei kaitsnud kannatanuid, kuigi tegelikkuses peaks

⁴⁰ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2000, 11, 57 ... RT II 2010, 14,54

⁴¹ EIKo 28.01.2014, 26608/11. T.M ja C.M vs Moldova

⁴² EIKo 16.07.2013, 74839/10. Mudric vs Moldova

⁴³ EIKo 28.05.2013, 3564/11. Eremia vs Moldova

lähenediskeeldu rikkumisele järgnema sanktsioonid.

Käesolevas töös on juba analüüsitud lahendit⁴⁴ Eesti kohtupraktikas, kus kohus kohaldas abinõusid naise kaitseks, keda elukaaslane ähvardas tappa. Samas kohtuasjas kohaldati lähenediskeeldu ja muid kaitseabinõusid muuhulgas ka süüdimõistetu elukaaslase alaealise lapse kaitseks. Kohtulahendi asjaoludest nähtuvalt tarvitas süüdimõistetu füüsilist vägivalda ka kannatanu lapse suhtes, lüües korduvalt last ning tirides teda juustest kuni juuste osalise eemaldumiseni peast. Kahtlust ei ole, et selline tegevus põhjustas lapsele füüsilist valu ning on äärmiselt vajalik kaitsta last edasiste väärkohtlemiste eest. Ka Harju Maakohus on kohtuotsusega kriminaalasjas⁴⁵ kohaldanud kannatanu tervise kaitseks lähenedis- ja suhtlemiskeeldu, kuna olles juba tekitanud eelnevalt kannatanule mitmeid vigastusi (muuhulgas silmavigastusi ning peapõrutuse), ähvardas süüdimõistetu kannatanut, et hakkab teda peksma iga kord, kui teda näeb. Kannatanu tundis hirmu ning ohtu oma tervisele ja pidas ähvardusi tõsiseltvõetavaks, kuivõrd süüdimõistetu oli teda juba korduvalt vigastanud.

Analüüsides esimese ja teise astme kohtute lahendeid, kus on isiku tervise kaitseks kohaldatud õiguskaitsevahendeid VÕS § 1055 lg 1 alusel, võib kaasuses asjaoludele tuginedes öelda, et enamasti on tegemist korduva ja järjepideva kehalise väärkohtlemisega. Väärkohtlemine ja füüsilise valu tekitamine seisneb kannatanu suhtes näiteks alljärgnevates tegevustes: löömine käte, jalgade või mingite esemetega, juustest tirimine, tõukamine, käsivartest pigistamine, kägistamine, kõrvast tirimine, pikali tõukamine, trepist alla lükkamine, raputamine, käte väänamine, kannatanut peaga vastu seina tagumine jne. Isegi selline juhtum on aset leidnud, kus süüdimõistetu lükkas autoukse selliselt kinni, et kannatanu varbad jäid autoukse vahele. Samuti on kohtulahend⁴⁶, kus karistati süüdimõistetut kehalises väärkohtlemises – lisaks muudele arvukatele väärkohtlemise episoodidele erinevatel viisidel lõi süüdimõistetu kannatanut kõhtu, teades, et kannatanu on rase. Ei ole mingit kahtlust, et kõik ülalkirjeldatud tegevused põhjustavad

⁴⁴ TrtRnKo 15.12.2011, 1-11-613

⁴⁵ HMKo 11.10.2011, 1-11-11056. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-11-11056/3

⁴⁶ HMKo 25.03.2013, 1-13-1789. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-13-1789/7

kannatanule kui mitte raskeid tervisekahjustusi, siis vähemalt valu. Kui sellisel viisil väärkohtlemine on juba korduvalt aset leidnud ning seda eriti juhtudel, kui see toimub peresiseselt, siis on enamasti alust arvata, et rikkumine võib toimuda ka tulevikus. Lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rakendamine on sellistel juhtudel igati õigustatud ja vajalik meede.

Tervise mõistet eelneva käsitluse põhjal kokku võttes võib öelda, et VÕS § 1055 lõike 1 alusel kaitstavate õigushüvede kontekstis on nii füüsiline tervis kui ka psüühiline tervis. Samuti igasugune füüsilise valu põhjustamine, mis meditsiinilises mõttes ei kujuta endast tervisekahjustuse tekitamist, on asjakohane VÕS § 1055 esimese lõike alusel kohaldatavate õiguskaitsevahendite aspektist. Küll aga seesugune kehalise puutumatuse rikkumine, millega kannatanule valu ei tekitata, kujutab endast pigem selliste isikuõiguste rikkumist, mida käsitleb allolev peatükk.

1.1.4. Eraelu puutumatus kui eraõigusega kaitstav objekt

Käesolevas ja järgnevates alapeatükkides tulevad vaatluse alla isikuõigused kui eraõigusega kaitstavad objektid ning esimesena käsitletakse eraelu puutumatust. Isikuõiguse üldmõistet käsitles käesoleva töö alapeatükk 1.1.1. Siinkohal tuleb märkida, et isikuõigus ning isiklik õigus on sünonüümid, kuigi seaduses on kasutatud mõlemat varianti. VÕS §-s 1055 kasutatakse mõistet „isikuõigus“, kuid VÕS §-d 1045, 1046 ja 1047 kasutavad paralleelselt ka terminit „isiklikud õigused“⁴⁷. Nende mõistete juriidiline sisu viitab, et tegu on sünonüümidega⁴⁸, samale seisukohale⁴⁹ on asunud ka õigusterminoloogid⁵⁰.

Isiklike õiguste ehk mittevaraliste õiguste objektiks on isiku au, isiku nimi või kujutis, eraelu puutumatus või muu isiklik õigus. Sõltuvalt kohustatud subjektide subjektide arvust ja struktuurist tsiviilõigussuhtes eristatakse absoluutseid ja relatiivseid õigusi. Subjektiivsed tsiviilõigused on absoluutsed õigused, kui õigustatud isiku suhtes on kohustatud kõik ülejäänud

⁴⁷ M.Hirvoja, lk 48

⁴⁸ Samas

⁴⁹ Isikuõigus = isiklik õigus = personality right. Kättesaadav arvutivõrgus:

<http://mt.legaltext.ee/esterm/concept.asp?conceptID=12121&%20term=isiku%F5igus>

⁵⁰ Hirvoja, lk 48

isikud. Niisugused absoluutsed õigused annavad kaitse kolmandate isikute rikkumise vastu. Absoluutsed õigused on näiteks asjaõigused (omand), isiksuse õigused (vt õigus aule, nimele, eraelu puutumatusse, elule jne), perekonnaõigused (nt vanema õigused) ja intellektuaalse omandi õigused (nt autoriõigus).⁵¹

Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 26 esimene lause sätestab: igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusse. Käesoleva magistr töö autorile teadaolevalt ei leia mõistete „eraelu“ ja „privaatsus“ definitsioone Eestis käesoleva töö valmimise ajal kehtivatest õigusaktidest. Eraelu ja samuti privaatsuse mõiste defineerimisel võetakse käesolevas töös peamiselt aluseks T.Hanseni magistr töö⁵² antud käsitlus.

Eraelu ja privaatsuse mõisted on erinevates käsitlustes kasutusel sünonüümidena või on üks neist laiem mõiste ja hõlmab teise. Euroopa Inimõiguste Komisjoni käsitluse kohaselt hõlmab eraelu privaatsuse⁵³. Laiemalt tõlgendatakse privaatsust kui õigust isiklikule autonoomiale ehk õigust talitada enda soovide kohaselt, teistest sõltumatult⁵⁴. Kitsamas mõttes hõlmab privaatsus õiguse pääseda riigi, meedia või kolmandate osapoolte jälgimisest ning tegevuse ettekandmisest⁵⁵. Privaatsuse mõiste on kitsamas tähenduses sünonüüm eraelu ja isikliku elu mõistetele. Kui Eesti õigusmaastikul on eraelu mõiste suhteliselt uus nähtus, siis USA-s kirjeldasid kohtunikud Brandeis ja Warren⁵⁶ ühises artiklis eraelu kui „õigust olla omaette jäetud“ juba 1890. aastal. Euroopa Inimõiguste Kohus on rõhutanud, et eraelu mõiste ammendava definitsiooni andmine ei ole võimalik ega ka vajalik, sest tegemist on pidevas muutumises oleva hüvega⁵⁷. Kohtupraktikat üldistades on täheldatud, et esineb teatav suundumus määratleda eraelu austamise mõiste selliselt, et see hõlmaks kõik põhilised eeltingimused enese määratud eraeluks⁵⁸.

Eraelu mõiste muutub ajas vastavalt sellele, mida ühiskond eraeluks peab. Kui muutuvad

⁵¹ T. Anepaio jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Loengud. Kirjastus Juura. Tallinn, lk 93-94

⁵² T. Hansen. Õigus eraelu puutumatusse vs kohtulahendi avalikustamine. Magistr töö. Tartu Ülikool. Tartu. 2012

⁵³ C. Ovey, R. C. A. White. Jacobs and White, the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, lk 245

⁵⁴ P. Oliver. The Protection of Privacy in the Economic Sphere before the European Court of Justice. – Common Market Law Review, 2009, Vol 46, nr 5, lk 1443

⁵⁵ Samas

⁵⁶ Warren, L. D. Brandeis. The Right to Privacy. – Harvard Law Review, 1980, Vol IV, nr 5.

⁵⁷ EIKo 16.12.1992, 13710/88, Niemietz versus Saksamaa

⁵⁸ L. Wildhaber, O. Diggelmann. Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse. Uemad arengusuunad. – Juridica. 2007, nr 1, lk 15

väärtushinnangud, siis muutub ka käsitus sellest, mida pidada eraelu kaitse vääriliseks. Samuti on eraelu mõiste tõlgendused erinevad olenevalt õiguskorrast, kus seda mõistet sisustatakse. Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee resolutsioonis nr 428 (1970) määratletakse eraelu kui õigust elada omaenda elu minimaalse sekkumisega. See puudutab era-, perekonna- ja kodust elu, füüsilist ja moraalset väärikust, au ja reputatsiooni, valesse valgusesse asetamise vältimist, ebaoluliste ja piinlike faktide mitte paljastamist, isiklike fotode omavolilist avaldamist, kaitset isiklike edastatavate sõnumite kuritarvitamise eest ning kaitset konfidentsiaalselt saadud informatsiooni avalikuks tegemise eest. Resolutsiooniga nr 1165 (1998) lisati eelnevale õigus kontrollida enda kohta käivat informatsiooni, kuna uued sidetehnoloogiad võimaldavad talletada ja kasutada isiklike andmeid. Seega võib eraelu kirjeldada kui õigust vältida soovimatut tähelepanu ning sellega kaasnevat õigust kontrollida enese kohta käiva teabe kogumist, talletamist ning kasutamist.⁵⁹

Kuigi eraelu ammendav defineerimine ei ole võimalik, saab eraelu selle täpsemaks piiritlemiseks iseloomustada teatud tunnustega⁶⁰. Euroopa Inimõiguste Komisjon on sisustanud õiguse eraelule õigusena privaatsusele ehk “õigusena elada – juhul, kui inimene seda soovib – kaitstuna avalikkuse eest⁶¹”. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditele tuginedes on tehtud üldistus ning toodud välja järgmised eraelu elemendid:

- isiku füüsilise ja vaimse puutumatus ning isiku moraalset ja intellektuaalset vabaduse kaitse;
- isiku au ja maine kaitse erinevate rünnakute vastu;
- isiku nime, identiteedi ja kujutise kaitse nende lubamatu kasutamise vastu;
- isiku kaitse jälgimise vastu;
- isiku kaitse ametisaladuse avaldamise vastu.⁶²

Ülaltoodu kinnitab, et eraelu mõiste hõlmab Euroopa õigusruumis tunduvalt rohkem valdkondi kui Eesti Vabariigi põhiseaduse § 26 kitsas tõlgenduses⁶³.

Saksa õigusteadlaste poolt väljaarendatud isikuõiguste kaitsesfäärade jaotus individuaalsfääriks,

⁵⁹ T. Hansen, lk 14

⁶⁰ Samas

⁶¹ C. Ovey, R. C. A. White. Jacobs and White, the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, lk 245

⁶² A. H. Robertson, J. G. Merrills. Human Rights in Europe. A Study of the European Convention of Human Rights. Manchester University Press, 1994, lk 128

⁶³ T. Hansen, lk 15

privaatsfääriks ja intiimsfääriks⁶⁴ võimaldab konkretiseerida eri kaitsealad ning kohtuotsustes paremini põhjendada isikuõiguste rikkumise raskust ja sellega tekitatud kahju ulatust.⁶⁵ Individuaalsfääri jääb isiku enesemääramisõigus, näiteks isiku võimed ja iseloomuomadused, kujutis. Tegemist on inimese isikliku omapära ehk identiteedi alahoidmisega tema suhetes välismaailmaga, tema ühiskondlikus, majanduslikus ja tööalases tegevuses. Siia alla jäävad ka isiku võimed ja isikuomadused. Saksa Liidukohtu praktika kohaselt on meediaväljaannete kirjastajate vastutus eriti suur, kui väljendatakse arvamust isiku võimete või iseloomuomaduste kohta⁶⁶. Isiku au ja head nime ei pruugi teotada üksnes sõnaline väljend, vaid seda võib teha ükskõik millises vormis väljendusega (foto, karikatuuri, audiovisuaalse teosega). Näiteks inimväärikust alandav karikatuur ei ole kaitstud kunstilise väljendusvabadusega⁶⁷.

Privaatsfääri kuulub laiemalt õigus perekonna- ja eraelu puutumatus, kodu puutumatus ja sõnumi saladus. Kõige üldisemalt võiks privaatsuse rikkumist määratleda kui teise isiku sekkumist inimese iseolemisel või eraellu. Tähele tuleb panna, et privaatsfääri kaitse ei hõlma mitte üksnes seda, mis toimub isiku korteris või majas, vaid ka piiritlemata ruumis (nt mahajäetud paigas, üksildases kohas).⁶⁸

Isiku intiimsfäär peaks jääma kõige puutumatumaks ja seda tuleb kaitsta kõige intensiivsemalt kogu selle ulatuses⁶⁹. Intiimsfääri kuuluvad inimese südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus ning delikaatsed isikuandmed. Siia alla kuulub mõtte- ja tundemaailm (nt õigus vagadusele või kõlblisele puhtusele), intiimsfääri välisteks ilminguteks on usalduslikud kirjad, päevikukirjutised, saladuses hoitavad olukorrad ja juhtumid, seksuaalelu üksikasjad ja tervislik seisund, usk ja veendumused.⁷⁰

Suhteliselt uus mõiste õigusmaastikul on ka kognitiivne privaatsus. See tähendab, et see, mida ja

⁶⁴ Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. Band 7. 60. neubearbeitete Aufl age. München: Verlag C. H. Beck 2001, § 823, äärenr 178–200

⁶⁵ E.Liiv. Väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konflikt veebipäevikute ja -foorumite näitel. Juridica – 2008, nr 7

⁶⁶ Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. Band 7. 60. neubearbeitete Aufl age. München: Verlag C. H. Beck 2001, § 823, äärenr 178–200

⁶⁷ E.Liiv, lk 477

⁶⁸ Samas

⁶⁹ R. Ricker. Rechte und Pflichten der Medien unter Berücksichtigung des Rechtsschutzes des einzelnen. – NJW, Heft 34, 1990, lk 2098

⁷⁰ E.Liiv, lk 447–448

kuidas inimene mõtleb, peaks olema privaatne, kui inimene ei otsusta seda teistega jagada.⁷¹ Nimetatud mõiste aga on käsitlusel eelkõige meditsiinilisest aspektist seoses ajukuva- ja skaneerimisega ning pikemalt käesolevas töös sellel ei peatuta.

Eraelu puutumatus riiveks on samuti ka kodu puutumatus rikkumine, omavoliline sissetung. Näiteks karistusseadustik § 266 lg 1 näeb ette santsioonid valdaja tahte vasaselt võõrasse hoonesse, ruumi, sõidukisse või piirdega alale ebaseaduslikult tungimise eest. Kaitstav õigushüve ei ole siiski mitte ainult avalik kord⁷², põhiseaduse §-is 20 garanteeritud isiklik vabadus ega ka omand põhiseaduse § 32 mõttes, vaid üks osa isikule tagatud privaatautonomiast, mis kehtib teatud koha suhtes ja kaitseb seda teiste isikute häirimise eest ja millest tähtsaim on inimese kodu. Nn lokaliseeritud privaatautonomia lahtimõtestamise aluseks tuleb võtta põhiseaduse § 33, mille kohaselt on kodu puutumatu. Ei tohi tungida kellegi eluruumi, valdusesse ega töökohta, välja arvatud seaduses sätestatud juhtudel ja korras. Lisaks sätestab EIÕK artikkel 8 kohustuse austada inimeste era- ja perekonnaelu, kodu ja korrespondentsi.⁷³

Hoone, ruumi, sõiduki ja piirdega ala kõrval on tähtis veel eristada eluruumi, mille erisused avalduvad eelkõige valdaja volituses anda kolmandatele isikutele sisenemiseks luba. Eluruumi mõiste sisustamisel ei tule lähtuda mitte niivõrd hoone ehituslikust tähendusest, vaid sellest, kas seda kasutatakse faktiliselt elamiseks. Eluruum hõlmab kõiki ruume, kus isikul on õigus eeldada kodupuutumatusena kaitstud privaatautonomiat (nt trepikoda, koridor, tualett, pesuruum jms).⁷⁴ Ülalkirjeldatud olukorras võiks võlaõiguslike nõuetega konkureerida omandi ja valduse kaitse sätted, mis tulenevad AÕS § 44 lg-st 1 ning paragrahvist 89, mida on käesolevas töös juba eespool analüüsitud. Arvestades aga magistratöö mahtu, ei tule käesolevas töös vaatluse alla ülalpool mainitud asjaõiguslike sätete vahekord VÕS § 1055 lõikega 1. Lisaks leiab käesoleva töö autor, et VÕS § 1055 lg 1 kohaldamise puhul ei ole oluline, et hageja oleks hoone, ruumi või sõiduki omanik või valdaja, kuhu omavoliliselt sisse tungitakse. Rikkumisega on tegemist näiteks ka juhul, kui tungitakse omavoliliselt valduse teenija faktilises kasutuses olevasse hoonesse,

⁷¹ K.Reiman, T.Bachmann. Kognitiivne privaatsus kui põhiseadusliku vabaduse väljendus - Juridica 2009, nr 2, lk 100

⁷² Autori märkus: viidatud säte asub nimelt KarS-is avaliku rahu vastaste süütegude peatükis

⁷³ J.Sootak jt, lk 696

⁷⁴ Samas, lk 698

ruumi või asja, milleks võib olla ka nt auto tööülesannete täitmiseks.

Sissetungimiseks peetakse sisenemist viisil, mis ei ole ette nähtud õiguspäraseks sisenemiseks, kusjuures ületatakse hoone, ruumi või ümbruse omadustest tulenevaid takistusi või raskusi, millel on kaitseülesanne. Siiski ei pea sissetungimine olema tingimata füüsiliste tõkete ületamine ehk sissemurdmine, selleks on igasugune õigusvastane sisenemine, toimuks see siis kaitseotstarbeliste füüsiliste tõkete ületamisega, pettusena, valvuri äraostmisena vms. Ka eluruumi sisenemine näiteks suletud, kuid lukustamata ukse lahtiilukkamisega on sissetungimine. Valdaja tahte vastane on sisenemine ka siis, kui valdaja ei ole oma nõusolekut väljendanud, nt sisenemise hetkel ei ole valdajat üldse kohalgi. Sisenemine on ebaseaduslik ka siis, kui süüdlane kasutab loa saamiseks pettust.⁷⁵

Ka Riigikohus on seisukohal, et KarS § 266 lg 1 koosseisu objektiivseks tunnuseks on valdus, mis tähendab isiku faktilist võimu asja üle. Valduse seaduslikkust ja heausksust üldjuhul eeldatakse. Valduse mõiste karistusõiguses ei ole täielikult kattuv asjaõigusliku valduse mõistega. Valdus karistusõiguslikus mõttes eeldab isikult nii tegelikku võimu asja üle kui ka soovi seda võimu teostada ehk valitsemissoovi. Nimetatud lahendis leidis Riigikohus, et isik, kes oli eluruumi omanik ning sisenes eluruumi üürnike ehk valdajate tahte vastaselt uksele lahtimurdmise teel, on rikkunud valdust, kuna karistusõiguse aspektist oli eluruum üürileandjale ehk omanikule võõras. Seega ei oma võõrasse valdusesse tungimise puhul omandisuhte tähendust, oluliseks aspektiks on valdus, tegelik võim asja üle. Kodu puutumatus kui isiku privaatsusõiguse üks ja väga oluline osa on õigusliku kaitse all sõltumata eluruumi omandisuhtest.⁷⁶

Käesoleva magistr töö autor lähtub põhimõttest, et eraelu puutumatus on kaitse all nii laiemas kui ka kitsamas mõttes ehk siis õigushüvena on kaitstud näiteks isiku õigus talitada enda soovide kohaselt, õigus pääseda jälgimisest teiste poolt, õigus olla omaette, õigus olla avalikkuse eest varjus, õigus isiku intellektuaalsele minapildile, õigus isiku aule ja heale nimele, õigus jätta avalikkuse eest kaitstuks enda südametunnistuse, usuliste veendumuste, mõtte- ja tundemaailma

⁷⁵ J.Sootak jt, lk 699-700

⁷⁶ RKKKo 29.04.2011, 3-1-1-23-11. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-23-11>

kohta käiv info, samuti delikaatsed isikuandmed, nt info tervisliku seisundi kohta jms. Samuti on kaitstud seadusega õigus kodu puutumatusel. Seega peaks riik tagama vajadusel kaitse kõikide niisuguste juhtumite puhul, kus on rikkumine juba toimunud või on reaalne oht, et toimub mõne mainitud õigushüve või sarnase õigushüve rikkumine, kui isik seda ise ei soovi ja selleks ei ole ka seadusest tulenevat põhjust. Isiku au, väärikus ja hea nimi on põhiseadusliku kaitse all ja kuna nimetatud õigushüve kaitseks on eraldi säte ka VÕS-is, siis käesolev peatükk hõlmab eraelu kaitset kitsamas mõttes. Isiku au, väärikus ja hea nimi kui omaette välja toodud õigushüved kuuluvad analüüsimisele järgmises peatükis. Eraelu puutumatus riive ei pruugi tähendada alati isiku au, väärikuse ja hea nime teotamist ja ka käesolevas töös tulevad nimetatud õigushüved vaatluse alla seepärast eraldi.

Eesti kohtupraktikas on näiteid, kus eraelu kaitseks on taotletud lähenemiskeeldu. Näiteks võib tuua kohtulahendi⁷⁷, kus taotles avaldaja (laste isa) oma alaealiste laste isikuõiguste kaitseks lähenemiskeeldu laste emaga koos elava isiku (puudutatud isik) suhtes. Kohus rahuldas avalduse ning kohaldas lähenemiskeeldu maksimaalse tähtajaga kolmeks aastaks. Antud kaasuses oli tõendamist leidnud, et puudutatud isik on laste elukohas järjepidevalt tarbinud alkoholi, ropendanud, karjunud laste ja laste ema peale. Lapsed on näinud ka pealt, kuidas puudutatud isik on tarvitanud laste ema suhtes füüsilist vägivalda, sealhulgas löönud teda näkku. Lapsed kartsid puudutatud isikut ning laste elu on olnud häiritud ajal, mil ema elas koos puudutatud isikuga. Vaatamata sellele, et laste ema oli korduvalt öelnud puudutatud isikule, et nende suhe on läbi ja ärgu puudutatud isik enam tulgu teda ja lapsi häirima, käis puudutatud isik siiski peret tülitamas. Avaldaja, st laste isa leidis, et puudutatud isik annab tema lastele halba eeskujut, ohustab laste heaolu ja vara, on osaline lapse varalt saadud raha väärkasutamisel, on kahjustanud oluliselt laste ja avaldaja suhet ning on alust arvata, et puudutatud isik jätkab sama tegevust ka edaspidi. Lähtuvalt kõigest ülaltoodust, jõudis kohus järeldusele, et kostja senist käitumist saab pidada laste eraellu sekkumiseks ja isikuõiguste rikkumiseks. Ning lähtuvalt sellest, et puudutatud isik on jätkuvalt otsinud kontakti laste emaga ning kõnetanud lapsi, siis on laste turvatunde tagamiseks ja tulevikus lapsi kahjustava tegevuse ärahoidmiseks põhjendatud kohaldada puudutatud isikule avaldaja laste suhtes suhtlemise ja lähenemise keeld.

⁷⁷ HMKm 29.08.2012, 2-11-37255. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-11-37255/17

Ülaloodud kokku võttes võib seega öelda, et isikuõiguste ja eraelu kaitse hõlmab igasuguse sekkumise välistamise, mis tuleneb kolmanda isiku pidevast tülitamisest ja häirimisest. Alaealiste kannatanute puhul hõlmab käesoleva magistritöö autori arvates eraelu kaitse isegi halva eeskuju andmise, nt pidevas alkoholijoobes laste elukohas viibimise näol, ning kolmanda isiku poolt ka igasuguse sellise tegevuse, mis kahjustab perekondlikke suhteid ja sidemeid, nt alaealise mõjutamine, et ta ei suhtleks oma vanemaga jne. Ka käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et antud kaasuses on suhtlemis- ja lähenemiskeelu kohaldamisega võimalik saavutada vähemalt eeldused alaealiste turvalisemaks eluks ning soovimatu sekkumise tõkestamiseks kolmanda isiku poolt.

1.1.5. Isiku au ja väärikus kui eraõigusega kaitstavad objektid

Isiku au, väärikus ja hea nimi kuuluvad seaduste poolt kaitstavate õigushüvede hulka. Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 17 sätestab: „Kellegi au ega head nime ei tohi teotada“. Au teotamise õigusvastasuse mõiste on hõlmatud isiklike õiguste rikkumise õigusvastasuse mõistega VÕS § 1045 lg 1 p 4 järgi. Koos selle sättega kohaldub alati VÕS § 1046, mille esimese lõike esimene lause sätestab, et isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumine on õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti. Ka Riigikohtu on selgelt väljendanud oma seisukohta, et isiku au teotamine väärtushinnanguga on VÕS § 1046 lg 1 järgi õigusvastane, kui väärtushinnang on ebakohane. Väärtushinnangu ebakohasus võib olla tingitud selle põhjendamatusest või ka ebasündsast väljendusviisist.⁷⁸

Keeluna sõnastatud norm mitte teotada kellegi au ja head nime tähendab samas igäihe subjektiivset õigust aule ja heale nimele. Seega on Põhiseadus seadnud õiguse aule ja heale nimele iseseisvaks põhiõiguseks Au ja hea nimi on inimväärikuse komponendid. Need on isiksusele omased vaimsed-kõlbelised väärtused, millel on sügav eetilis-sotsiaalne tähendus, mistõttu vajavad need ka õiguslikku kaitset Selle õiguse kandjaiks on võrdselt kõik füüsilised isikud (ja mitte ainult avaliku elu tegelased). Inimese au ja väärikus on rohkem sisemised subjektiivsed kategooriad, mida kannab inimene ise. Hea nimi ehk maine (reputatsioon) on

⁷⁸ RKTko 21.12.2010, 3-2-1-67-10. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222530384>

valdavalt välimine objektiivne kategooria, mida kannavad teised inimesed ja avalik arvamus. Vastavalt võivad ka au ja hea nime riive olla erinevad. Au ja väarikuse riive võib aset leida nii mitteavalikult ehk kitsas ringis üksikute isikute vahel kui ka avalikkuse ees. Hea nime, maine ehk reputatsiooni riive eeldab aga avalikku, laia publiku ees aset leidvat või suurt hulka inimesi mõjutavat sekkumist.⁷⁹

Au ja väarikuse kui individuaalse subjektiivse väärtuse kahjustamise puhul võidakse seda teha nii inimese kohta avaldatud, tema mainet kahjustava faktiväitega või väärtushinnanguga, inimese panemisega au ja väarikust riivavatesse, alandavatesse ehk teotavatesse oludesse kui ka selliste tegudega isiku suhtes, mis pole otse füüsiliselt suunatud tema vastu, kuid mille eesmärk on tema au ja väarikutunde riivamine, tema alandamine, kahjustamine või teotamine. Isiku hea nime ehk maine kahjustamine tähendab inimese reputatsiooni kahjustamist avaliku arvamuse mõjutamise kaudu. Tavaliselt tehakse seda mainet kahjustavate avalike hinnangutega, mis võivad olla edastatud meediakanalite kaudu või mõnel muul üld- ja laiatoimelisel viisil nagu avalik esinemine, trükis või küberruum. Au ja hea nimi on nähtus, mis väljendab ühiskonna positiivset hinnangut inimesele kui isiksusele ning inimese enda suhtumist iseendasse (enesehinnang). Üldjuhul hindab ühiskond isiksust tema tegude alusel. Inimese enesehinnang põhineb tema kujutlusel iseenda väärtusest ja väarikusest.⁸⁰

Riigi positiivseks kohustuseks on luua efektiivsed kaitseabinõud juhaks, kui kellegi au ja head nime on teotatud. See tähendab esmajoones võimalust pöörduda oma rikunud õiguse kaitseks kohtusse, kasutada kõiki ausa õigusemõistmise garantiisid ning saada kompensatsiooni juhul, kui teotamine on kohtuotsusega tuvastatud. Au ja hea nime põhiseaduslik kaitse seondub ka õigusega mitte olla nimetatud avalikkuse ees kurjategijaks enne sellekohase lõpliku kohtuotsuse jõustumist ehk süütuse presumptsiooniga. Au ja hea nimi peavad olema kaitstavad nii avaliku võimu poolsete rünnete ehk avaliku õiguse sfääris kui ka kaasinimeste või eraõiguslike subjektide poolsete rünnete eest ehk eraõiguse sfääris.⁸¹

Teisalt aga Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 45 esimene lause sätestab: Igaühel on õigus vabalt

⁷⁹ J.-E. Truuväli jt, lk 185-186

⁸⁰ J.-E. Truuväli jt, lk 186-187

⁸¹ Samas, lk 188

levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Siiski on on Põhiseaduses ka säte, mis piirab teatud juhtudel sõnavabadust ja seda muuhulgas eesmärgiga kaistata isiku au ja head nime. Sama paragrahvi teine lause näebki ette teatud reservatsioonid: Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks.

Praktikas tulebki ette olukordi, kus tekib kollisioon isiku au ja hea nime kaitse ning sõnavabaduse vahel. Arvestades tänapäeva tehnilisi võimalusi ning ilmselt ka õigussubjektide üha kasvavat teadlikkust, võib arvata, et sõnavabaduse ning sellega vastanduvate isikuõiguste teema on aktuaalne nüüd ja ka tulevikus. Arvestada tuleb ka VÕS § 1046 lg 1 teisest lausest tulenevat põhimõtet, et õigusvastasuse tuvastamisel tuleb arvestada rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel.

Ka Eesti kohtupraktikas on lahendeid, kus kohus on leidnud, et hageja au ja head nime on teotatud ning selline tegevus tuleb lõpetada. Näiteks võib tuua Harju Maakohtu kohtuotsuse⁸², resolutsiooni, mille punkt 1 kohaselt rahuldab kohus hageja nõude kostja vastu ebaõigete andmete ümberlükkamise ja au teotamise lõpetamise nõudes. Resolutsiooni punkt 2 näeb seejärel ette ka konkreetsed tegevused, millega kostja peab ebaõiged andmed hageja kohta ümber lükkama. Tegemist antud juhul on nõ liithagiga, mis sisaldab kahte nõuet: lõpetada õigusrikkumine ja lükata ümber ebaõiged andmed. Antud kaasuses tugines kohus muuhulgas ka asjaolule, et VÕS § 1055 lg 1 alusel saab nõuda kahju tekitajalt sellise toimingute tegemist, mis on suunatud kahju tekitaja tegevusest tingitud kahjulike tagajärgede likvideerimisele.

Eestis on toimunud andmete ümberlükkamise nõudes üks kohtuvaidlus, mis on läbinud kõik kolm kohtuastet. Pankrotihaldur Rein Kallaste esitas hagi Eesti Päevalehe AS-i vastu andmete ümberlükkamise nõudes⁸³, kuna Eesti Päevalehe internetiväljaandes ilmus kontrollimata andmete toetudes avaldatud artikkel, kus väideti, et tuntud pankrotihaldur on endine KGB luuraja. Tegelikuses oli endiste KGB luurajate nimekirjas hageja nimekaim. Valeandmed

⁸² HMKo 09.07.2013, 2-12-36895. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-12-36895/18

⁸³ RKTko 09.12.2010, 3-2-1-127-10. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-127-10>

muutusid automaatselt kättesaadavaks ka üleilmsetes otsingusüsteemides nagu nt Google, AltaVista, Yahoo jms, kokku seitsmes otsingumootoris. Hageja esitas Eesti Päevalehe vastu hagi, milles taotles Eesti Päevalehe internetiväljaandes avaldatud andmete ümberlukkamist ning lisaks sellele taotles Eesti Päevalehelt, et viimane esitaks omapoolsed taotlused valeandmete avaldamise lõpetamiseks ka interneti teabeotsingusüsteemidele. Maakohus ning Ringkonnakohus jätsid hageja viimati nimetatud taotluse rahuldamata, kuna leidsid, et selliste taotluste esitamine ei ole kohane õiguskaitsevahend, sest kostja ei ole vaidlusaluseid andmeid avaldanud märgitud otsingusüsteemidele. Oli tekkinud selline olukord, kus formaalselt nagu oleks tagatud hageja õigus au ja hea nime teotamise lõpetamise nõudes, samas sisulisest küljest toimus rikkumine edasi, kuna hageja au ja head nime teotavad valeandmed olid siiski kättesaadavad üleilmsetest interneti otsingumootoritest. Hageja seisukohalt ei ole oluline, kas kostja esitas need valeandmed ise otsingumootoreid opereerivatele isikutele või võtavad otsingumootorid automaatselt andmed ise üle, sisulisest küljest oli tegemist ikkagi jätkuva isikuõiguste rikkumisega ning hageja õiguspärane ootus oli saavutada rikkumise lõpetamine ja seda hagejat liigselt kooramata. Oleks ebaõiglane olukord, kui kostja oma hallatavas portaalis lükkab küll ebaõiged andmed ümber, kuid kostja portaali kaudu levinud info on jätkuvalt kättesaadav teistelt internetilehekülgedelt. Hagejat koormaks liigselt olukord, kui ta peaks ise esitama vastavad avaldused interneti otsingumootoreid opereerivatele isikutele valeandmete avaldamise lõpetamiseks. Antud kaasuses tühistas Riigikohus Maakohtu ja Ringkonnakohtu otsused selles osas, millega jäeti rahuldamata hageja nõue kohustada kostjat ise taotlema otsingumootorites kättesaadava valeinfo avaldamise lõpetamist. Antud lahendis märgib Riigikohus järgmist:

”Ringkonnakohus leidis, et nõude aluseks olevate asjaolude puhul ei ole tegemist VÕS § 1055 lg 1 tähenduses kostja õigusvastase kahjustava tegevusega, mille lõpetamist saaks kannatanu nõuda. Ka maakohus leidis, et kostjal ei ole kohustust VÕS § 1055 lg 1 alusel esitada teabeotsingusüsteemidele taotlust lõpetada andmete avaldamine. Kolleegium leiab, et kohtud on sellega kohaldanud vääralt materiaalõiguse normi – VÕS § 1055. VÕS § 1055 lg 1 kohaselt, kui kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, võib kannatanu või isik, keda ähvardati, nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist või sellega ähvardamisest hoidumist. /.../ Kolleegium leiab, et VÕS § 1055 lg 1 alusel saab nõuda kahju tekitajalt selliste toimingute tegemist, mis on suunatud kahju tekitaja tegevusest tingitud kahjulike tagajärgede likvideerimisele. /.../ Hageja nõue on suunatud sellele, et kostja avaldatud

ebaõigetest andmetest tingitud hageja mainet kahjustav olukord lõpeks. Seega saab rahuldada hageja nõude kohustada kostjat esitama taotlus teabeotsingusüsteemidele Google, AltaVista ja Yahoo hageja au teotavate ebaõigete andmete, et endiste KGB luurajate nimekirjas on tuntud pankrotihaldur Rein Kallaste, avaldamise lõpetamiseks VÕS § 1055 lg 1 alusel.”

Ka käesoleva magistritöö autor nõustub ülaltoodud Riigikohtu seisukohtadega, kuna isiku au ja väärikuse teotamise lõpetamine ei ole saavutatav, kui näiliselt võetakse õiguskaitselahendid kasutusele, aga sisulisest küljest rikkumine siiski jätkub. Tulemus rikkumise lõpetamiseks on siiski saavutatud vaid juhul, kui ebaõiged au teotavad andmed on ümber lükatud ega ole enam mingil sellisel moel kättesaadavad, mis jätaks asjaga kursis mitte olevale isikule muljet, et avaldatud andmed on õiged.

Problemaatiline on küsimus, kas isiklikud õigused on omased vaid füüsilisele isikule või on ka juriidilise isiku kaitseks võimalik kohaldada käesolevas magistritöös käsitletavaid õiguskaitselahendeid. Arvestades VÕS §-is 1056 sätestatud isiklike õiguste iseloomu, saavad isiklikud õigused eelkõige kuuluda füüsilisele isikule ehk inimesele. Juriidilised isikud ei saa ka oma olemusest tingituna esitada au ja hea nime kahjustamise korral mittevahalise kahju hüvitamise nõudeid⁸⁴. Juriidilise isiku puhul on raske ka ette kujutada kahju, mis avalduks muul viisil kui materiaalselt, varaliselt. Ka brändi või maine kahjustamine annab end otseselt tunda halvenenud majandusnäitajates.⁸⁵

Mittevahalise kahju hüvitamise nõude esitamise võimatusest tuleb aga eristada küsimust, kas juriidilisel isikul on tema au ja hea nime kahjustamise korral õigus nõuda sellise rikkumise lõpetamist VÕS § 1055 lg 1 esimese lause alusel. Seetõttu võib olla põhjendatud ka juriidilistel isikutel teatavate isikuõigustega sarnaste, deliktiõiguslikult kaitstud õiguste tunnustamine. Juriidilistel isikutel teatavate isiklike õiguste eksisteerimise küsimus võib eelkõige tekkida seoses juriidiliste isikute maine kahjustamisega, eelkõige juriidiliste isikute kohta ebakohaste väärtushinnangute avaldamisega. Sellest tulenevalt on juriidilistel isikutel võimalik lisaks äriühinguõiguslikele kaitselahenditele kaitsta ennast ka VÕS § 1047 alusel nende kohta

⁸⁴ P.Varul jt, lk 646

⁸⁵ H. Tammiste. Mittevahalisest kahjust Eesti kohtupraktikas – Juridica. 2004, nr 2, lk 132

ebaõigete faktiväidete avaldamise eest.⁸⁶ Juriidiliste isikute puhul ei saa rääkida küll isiku aust, kuna väljend „au“ seondub au kandja võimega au tunnetada, saab juriidilise isiku puhul rääkida siiski tema heast nimest⁸⁷.

Näiteks ülakirjeldatud problemaatika kohta võib tuua vaidluse, mis on samuti jõudnud Riigikohtusse, leidis aset Keskerakonna ja Tallinna linnavolikogu IRL-i fraktsiooni esimehe Indrek Raudne vahel⁸⁸. Viimane avaldas mitmete meediaväljaannete internetilehekülgedel artikleid, kus väitis, et Keskerakonna valmisreklaami on kinni maksnud Tallinna elanikud, st maksumaksjad. Hageja nõudis, et kuna kostja ei ole hageja kohta avaldatud väiteid millegagi tõendanud, on kostja kohustatud enda poolt avaldatud hagejat puudutavad ebaõiged andmed ümber lükkama ja tegema seda viisil, mis kõrvaldaks kostja õigusvastase käitumise tagajärje maksimaalses võimalikus ulatuses ja taastaks hageja õiguste rikkumise eelse olukorra. Ringkonnakohus jättis samuti nagu Maakohuski hageja nõude rahuldamata ning põhjendas seda nõnda: “Seda üheltpoolt hageja poolt nõutud õiguskaitsevahendite kohaldamatuse tõttu ning teisalt põhjusel, et hageja on juriidiline isik, kellel ei ole isiklike õigusi, mida ebakohane väärtushinnang riivata võiks. VÕS § 1047 lg-d 1-3 ei kaitse juriidilist isikut tema maine kahjustamise eest väärtushinnanguga. Samal põhjusel ei ole hakis toodud asjaoludel võimalik rahuldada ka hageja nõuet kohustada kostjat hoiduma edaspidi hageja väidetavast kahjustamisest. “

Riigikohtu tsiviilkolleegium asus antud asjas aga seisukohale, et artiklite eemaldamise nõue on hõlmatud valeandmete avaldamise lõpetamise nõudega ja neid tuleb seetõttu käsitada ühe nõudena. Seega on hageja esitanud kaks nõuet: esiteks soovib hageja, et kohus kohustaks kostjat lõpetama hageja kohta ebaõigete andmete avaldamine, ja teiseks soovib hageja, et kohus kohustaks kostjat oma kulul ümber lükkama eelnimetatud artiklites hageja kohta avaldatud valeandmed. Riigikohus leidis, et eeltoodust tulenevalt on hageja nõuete õiguslikuks aluseks VÕS § 1047 lg 4 ja § 1055 lg 1, mis võimaldavad nõuda ebaõigete andmete ümberlükkamist ja kahju tekitava käitumise jätkumise korral selle lõpetamist. Samuti leidis Riigikohus, et hageja teise nõude (kohustada kostjat lõpetama hageja kohta ebaõigete andmete avaldamine, mis

⁸⁶ P.Varul jt, lk 646

⁸⁷ Madis Ernits. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. Juridica. 2007, nr 1, lk 24-25

⁸⁸ RKTko 09.01.2013, 3-2-1-166-12. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-2-1-166-12>

hõlmab ka ebaõiged andmeid sisaldavate artiklite eemaldamise nõuet) jätsid kohtud küll õigesti rahuldamata, kuid tegid seda valel põhjustel. Riigikohus on seisukohal, et hagi tuleb selle nõude osas jätta rahuldamata põhjusel, et kostjat ei saa kohustada artikleid viidatud infoallikatest eemaldama ega ebaõigete andmete avaldamist lõpetama, sest infoallikad ei ole kostja kontrolli all. Artikleid ei avaldanud Internetis mitte kostja, vaid internetiportaalide pidajad.

Käesoleva magistritöö autor on seega seisukohal, et maine kahjustamine on õigusvastane ka juhul, kui seda on tehtud juriidilise isiku suhtes, kuigi juriidilise isiku puhul ei saa kõne alla tulla näiteks au teotamise lõpetamise nõue. Küll aga saab kohaldada juriidilise isiku puhul VÕS § 1047 lg-t 4, mille kohaldamise eelduseks ei ole teo õigusvastasus. Seetõttu pidaski Riigikohus eelviidatud kaasuses võimalikuks nimetatud sätte kohaldamise, ehkki hagejaks oli juriidiline isik. Samas aga ei selgitanud Riigikohus lahendis, millest tulenevalt sai lugeda kostja tegu õigusvastaseks. Näiteks võib selleks aluseks olla VÕS § 1045 lg 1 p 7 juhul, kui rikutakse või on oht, et rikutakse mõnda kaitsenormi, mis on mõeldud juriidilise isiku maine kaitseks. Selliseks sätteks võiks olla näiteks konkurentsiseaduse⁸⁹ §-ist 50 tulenev kõlvatu konkurentsi keeld, mis keelab muuhulgas ka konkurendi halvustamise. Lisaks on oluline märkida, et tsiviilõiguste teostamise puhul kehtib hea usu põhimõte⁹⁰. See tähendab, et õigust teostades tuleb silmas pidada selle õiguse eesmärki ega tohi käituda heade kommete vastaselt. Samuti ei tohi õigusi teostada seadusevastaselt ega eesmärgiga teisele isikule kahju tekitada⁹¹. Ka VÕS § 1045 lg 1 p 8 sätestab, et kahju tekitamine on õigusvastane muuhulgas ka juhul, kui see tekitati heade kommete vastase tahtliku käitumisega. Nimetatud sättest ja üldisest hea usu põhimõttest tuleneb käesoleva töö autori arvates eeldus, et tsiviilõiguste teostamise üldised põhimõtted kaitsevad nii füüsilisi kui ka juriidilisi isikuid. Juriidilise isiku maine kahjustamise puhul võiks õigusvastasuse eeldusena tulla kõne alla ka VÕS § 1045 lg 1 p 6, mis sätestab, et kahju tekitamine isiku majandus- ja kutsetegevusse sekkumisega on õigusvastane.

⁸⁹ Konkurentsiseadus. RT I 2001, 56, 332 ... RT I 05.07.2013, 9

⁹⁰ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I 2002, 35, 216 ... RT I 13.03. 2014, 103 (§ 138)

⁹¹ Anepaio jt, 95

1.1.6. Vabadus kui eraõigusega kaitstav objekt

Põhiseaduse § 43 esimene lause sätestab, et igäühel, kes viibib seaduslikult Eestis, on õigus vabalt liikuda ja elukohta valida. Õigus vabalt liikuda hõlmab nii ühest kohast teise liikumise kui ka teatud kohas viibimise⁹². Karistusseadustiku § 136 näeb ette sanktsiooni teiselt inimeselt vabaduse võtmise eest seadusliku aluseta. Kaitstav õigushüve on liikumisvabadus, s.o inimese õigus vabalt valida oma asukohta. Ka asjaolu, et kannatanu pärast vabaduse võtmist süüdlase poolt vabatahtlikult vabastatakse, ei tee vabaduse võtmist olematuks. Subjektiivsest küljest eeldab vabaduse võtmise koosseis tahtlust. Süüteo koosseis on täidetud, kui isik pani teo toime vähemalt kaudse tahtlusega.⁹³

Vabadus on suhteliselt lai mõiste. Käesoleva magistritöö kontekstis omab tähendust isikuvabaduse sisulise külje lahti seletamine, kuna sellest võib sõltuda sobiva kaitseabinõu valik. Näiteks karistusõigus teeb vahet õigushüve konkreetseks määratlemiseks isikuvabaduse sisu eri aspektidel ning liigitab isikuvabaduse järgmiselt: vabadus kui liikumisvabadus ning vabadus kui üldine sõltumatus⁹⁴. Esimese liigi moodustavad süüteod, millega kahjustatav hüve on liikumisvabadus, aga ka vabadus kui tahteteondus ehk võime realiseerida oma tahet. Vabaduse mõiste määratlemisel on valitsev potentsiaalse vabaduse mõiste. See tähendab isiku potentsiaalset võimalust liikuda, lahkuda hetkel viibitavast asukohast suvalisel ajal, ükskõik, millal isik seda ei peaks ka soovima.⁹⁵ Teiseks vabaduse liigiks on vabadus kui tahtekujundus ehk vaba motivatsioon ning selle õigushüve puhul ründab isiku vabadust näiteks ähvardamine⁹⁶. Käesoleva magistritöö seisukohalt omab seesugune vabaduse vastaste süütegude liigitamine tähendust, kuna näiteks isikult füüsilises mõttes vabaduse võtmise puhul võiks kohaldamisele tulla lähenemiskeeld, samas kui ähvardamise näol tahtekujunduse vabaduse rikkumise puhul võiks sobivaks kohaldatavaks abinõuks olla suhtlemispiirangute kehtestamine. Sellest tulenevalt käsitletakse ka käesolevas töös ülalnimetatud vabadusi erinevates alapeatükkides ning ähvardamise teema käesolevas alapeatükis vaatluse alla ei tule.

⁹² J.-E. Truuväli jt, lk 336

⁹³ J.Sootak jt, lk 333

⁹⁴ J.Sootak Isikuvastased süüteod, lk 98

⁹⁵ Samas

⁹⁶ Samas, lk 100

Liikumisvabaduse aspektist tähendab vabaduse võtmine tegu, millega luuakse isiku liikumistakistus ehk välistatakse isiku liikumisvõimalus. Siiä kuuluvad füüsilise liikumisvabaduse võtmise – inimese kinnihoidmine, suletud ruumi paigutamine, kinnisidumine jms. Vabaduse võtmises seisnev tegu võib olla ka ähvardamine, joovastamine, autost väljumise võimatuks muutmine seoses kiire sõiduga, aga ka pettus. Seega ei pea tingimata tegemist olema absoluutse liikumisvõimetuse tekitamisega. Ei piisa aga sellest, kui kannatanule jääb siiski alles „ebamugav, raske, ebasünnis või ebaharilik“ väljapääsutee. Takistus on loodud ja seega ka võetud isikult vabadus, kui takistust on võimalik ületada üksnes füüsilise jõu või eriliste tehniliste teadmiste abil või selliselt, et see on ohtlik elule või tervisele.⁹⁷

Lisaks karistusõiguslikule vabaduse kui õigushüve kaitsele kaitseb vabadust ka eraõigus. VÕS § 1045 lg 1 punktist 3 tuleneb eeldus, mille kohaselt on kannatanult vabaduse võtmine õigusvastane. Lisaks näeb VÕS § 131 ette muuhulgas kahju hüvitamise kohustuse isikule ebaseadusliku vabaduse võtmisega tekitatud kahju korral. VÕS § 1055 lg 1 teine lause küll otsesõnu ei märgi kaitstava õigushüvena isiku vabadust, kuid vabaduse võtmise delikt kuulub kahtlemata teises lauses nimetatud muu isikuõiguse rikkumise hulka.

Käesoleva magistritöö autor lähtub käsitlusest, mille kohaselt hõlmab teiselt isikult seadusliku aluseta vabaduse võtmine eelkõige isikule füüsilise liikumistakistuse loomist, nt kinnihoidmist, ruumi sulgemist, kinnisest ruumist või liikuvast sõidukist väljumise võimatuks tegemist ja muud samast. Käesoleval juhul autor vabaduse võtmise temaatika all isiku ähvardamist ei käsitte, kuivõrd selle teema jaoks on pühendatud magistritöös eraldi alapeatükk.

Ka Eesti kohtupraktikas leidub näiteid rikkumiste kohta, mis seisnevad isikuvabaduse füüsilises piiramises, isiku kinnihoidmises või tema kinnisest ruumist või sõidukist lahkumise takistamises. Sellised juhtumid leiavad valdavalt aset koos vägivalla kasutamisega ning võib isegi öelda, et analüüsitud kohtulahendites oli vabaduse võtmise eesmärgiks peamiselt füüsilise vägivalla kasutamine kannatanu suhtes, et viimane ei saaks põgeneda vägivallatseja eest.

Üheks näiteks on vabaduse võtmise kohta on Tartu Maakohtu 16.11.2012 kohtuotsus

⁹⁷ J.Sootak Isikuvastased süüteod, lk 99

kriminaalasjas nr 1-12-10961⁹⁸. Nimetatud kohtuasjas mõisteti isik süüdi muuhulgas teiselt isikult seadusliku aluseta vabaduse võtmises ning kohaldati ühtlasi süüdimõistetule ka kannatanu suhtes lähenemis- ning suhtlemiskeeld. Kuriteoepisoodid olid korduvad ja järgisid samast mustrit. Vabaduse võtmine seisnes enamasti selles, et nähes kannatanut, tõmbas või tõstis süüdimõistetu kannatanu oma sõiduautosse ning hakkas sõitma, ise samal ajal kannatanu suhtes füüsilist vägivalda kasutades, pekstes teda käega või kägistades salliga. Seejärel tõmmates kannatanu autost välja, tõukas ta kannatanu maha sõiduteele ning kannatanu põgenedes jooksis talle ka järele ning tõmbas tagasi sõiduautosse.

Sarnaseks näiteks on käesolevas töös juba nimetatud Tallinna Maakohtu 25.03.2013 kriminaalasi nr 1-13-1789⁹⁹, kus leidis aset korduvaid vabaduse võtmise episoodide. Süüdimõistetu sõidutas kannatanu mahajäetud ehitusplatsile, kus tarvitas kannatanu suhtes vägivalda ning ei võimaldanud sõiduautost väljuda. Põgenemiskatse korral püüdis süüdimõistetu kannatanu kinni ja lukustas taas sõiduautosse. Ühes sarnases episoodis korduvatest sõitis ta koos kannatanuga veel mitu tundi ringi, laskmata kannatanul lahkuda ning kannatanu palvetele viimane koju viia, vastas karjumise ja solvangutega. Ülal kirjeldatud kaasustes on ka kohus muuhulgas tuvastanud, et tegemist oli teiselt inimeselt seadusliku aluseta vabaduse võtmisega. Kahtlemata tähendaks liikuvast sõiduautost väljumine kannatanu jaoks ohtlikku ja raskelt teostatavat viisi vabadusse pääsemiseks, kuna on märkimisväärne risk saada viga. Uste lukustamise puhul ei olegi kannatanul võimalust kuidagi sõiduautost väljuda. Teiseks näiteks vabaduse võtmise kohta on sellised juhtumid, kus kannatanu lukustatakse ruumi ning võetakse ära ukse võti. Selline olukord oli ka ühes käesolevas töös juba vaadeldud kaasuses¹⁰⁰. Süüdimõistetu hoidis kannatanut ja tema alaealist last lukustatud korteris kinni mitmeid tunde, võttes ära ka kannatanult mobiiltelefoni, et viimane ei saaks abi kustuda.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et VÕS § 1055 lõike 1 alusel kohaldatavad õiguskaitsevahendid on asjakohased ja vajalikud, kui rikkumine seisneb seadusliku aluseta

⁹⁸ TMKo 16.11.2012, 1-12-10961. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-12-10961/5

⁹⁹ HMKo 25.03.2013, 1-13-1789

¹⁰⁰ HMKo 29.06.2011, 1-11-6128

vabaduse võtmises. Tegemist on isikuõiguste olulise riivega ning kuna vabaduse võtmise episoodid kaasnevad sageli füüsilise vägivalda või ähvardamisega, on õiguskaitsevahendite rakendamine vältimatult vajalik.

1.2. Kahju kestev õigusvastane tekitamine ja kahju õigusvastase tekitamisega ähvardamine kui VÕS § 1055 lg-s 1 sätestatud kaitsevahendite kohaldamise eeldus.

1.2.1. VÕS 1055 lg-s 1 sätestatud kaitsevahendid ning nende omavahelised seosed

Võlaõigusseaduse § 1055 lg 1 esimene lause sätestab, et kui kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, võib kannatanu või isik, keda ähvardati, nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist või sellega ähvardamisest hoidumist. Sama lõike teine lause sätestab, et kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatus või muude isikuõiguste rikkumise puhul võib muu hulgas nõuda kahju tekitaja teisele isikule lähenemise keelamist (lähenemiskeeld), eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist.

VÕS § 1055 lõike 1 puhul tekib küsimus, kas lauses 1 öeldu käib ka lause 2 kohta ning kas 2. lause kohaldamiseks peavad 1. lause tingimused olema täidetud? Teisisõnu: kas VÕS § 1055 lõike 1 alusel lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rakendamiseks peavad olema täidetud järgmised eeldused: kahju õigusvastane tekitamine peab olema kestev või kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse. Seaduse grammatilisel tõlgendamisel ülalpool püstitatud probleemile otsesõnu lahendust ei leia.

Teoreetiline seisukoht antud küsimuses on järgmine. Lähenemiskeelu ja muude VÕS § 1055 lg 1 teises lauses nimetatud abinõude näol on tegemist preventiivsete deliktiõiguslike kaitseabinõudega (abinõude kogumiga), mille eesmärk on tagada, et isik, kelle suhtes lähenemiskeeldu jms abinõusid kohaldatakse, ei rikuks tulevikus selle sättega kaitstava isiku õigusi. VÕS § 1055 lg 1 teise lause kohaldamisega keelatakse kostja mingi tegevus, mille lubamise korral oleksid kannatanu samas sättes nimetatud deliktiõiguslikult kaitstud õigused ohustatud kostja poolt (lisaks teatud vahemaani lähenemise keelamisele nt helistamise,

kirjutamise jms keelamine või mingis kohas viibimise keelamine). VÕS § 1055 lg 1 teise lause puhul tuleb kohaldada VÕS § 1055 lg 1 esimeses lauses kahju tekitamisega ähvardamise kohta öeldut ning seega peaks nt lähenemiskeelu kehtestamiseks piisama ka sellest, kui kostja senine käitumine annab alust karta, et ta tekitab kannatanule kehavigastuse või rikub tema isikuõigusi. Samas ei peaks VÕS § 1055 lg 1 teise lause kohaldamiseks piisama üksnes sellest, et kostja on toime pannud selles sättes nimetatud deliktid. See tähendab, et ka lähenemiskeelu puhul tuleb arvestada VÕS § 1055 lg 1 esimese lauses sätestatuga, et kahju tekitamine peab olema kas kestev või peab olema oht selle kordumiseks. Samas tuleks selgitada, kas VÕS § 1055 lg 1 kohaldamiseks peab alati olema õigusvastane tegu toime pandud või võib selleks anda alust ka oht, et delikt toime pannakse. Nii VÕS § 1055 lg 1 esimese kui teise lause kohaldamiseks teeb kohus kaalutusotsuse, hinnates mõlema poole huve ja õigusi.¹⁰¹

Õiguse rakendamisel on ülalpool tõstatatud probleemi põhjalikumalt käsitletud Harju Maakohus¹⁰², analüüsides VÕS § 1055 lõike 1 esimese ja teise lause seoseid Kohus leidis, et nimetatud sätte 2. lause kohaldamiseks peavad olema täidetud ka 1. lauses toodud eeldused. Viidatud kohtumääruse punktis 10 märgib kohus, et tsiviilõigusliku lähenemiskeelu materiaalsoo õiguslik alus on sätestatud VÕS § 1055 lg-s 1. Kohtu hinnangul tuleneb viidatud sätte sõnastusest, et teises lauses sisalduva lähenemiskeelu rakendamise taotluse nõudenormi kohaldamise eelduseks on ka esimeses lauses märgitud asjaolude olemasolu s.t, et kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse. Lisaks märgib kohus, et kahju õigusvastase tekitamise ähvarduse hindamisel tuleb normi tõlgendamisel lähtuda selle kaitse eesmärgist. Avalduse lahendamiseks tuleb tuvastatud asjaolude põhjal jõuda järeldusele, kui suur on risk, et lähenemiskeeldu taotleva isiku jaoks võib esineda kahju tekitaja poolt tegelik oht.

Sama lahendi punktis 13 põhjendab kohus lähenemiskeelu kehtestamise vajadust ning hindab meetme sobivust ja proportsionaalsust, märkides, et kahju tekitava käitumise kestvust ja iseloomu arvestades on kohtu hinnangul põhjendatud alus arvata, et rikkumise toime pannud isik võib ka tulevikus avaldaja suhtes füüsilist ja vaimset vägivalda tarvitada ning seetõttu on

¹⁰¹ T Tampuu. Lepinguvälised võlasuhted, 3. täiendatud ja muudetud trükk. Kirjastus Juura, Tallinn. 2012, lk 321-322

¹⁰² HMKm 28.09.2010, 2-10-11311. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-10-11311/11

põhjendatud avaldaja poolt taotletud suhtlemis- ja lähenemiskeelu rakendamine. Samas leiab kohus, et rikkumise toime pannud isiku suhtes rakendatavad meetmed ei tohi riivata tema õigusi rohkem kui see on keeldude eesmärgist tulenevalt proportsionaalne ning et tuleb arvestada konkreetse juhtumi asjaolusid ja jälgida, et kehtestatud keelud ei riivaks adressaadi õigusi rohkem kui see on keelu eesmärgist tulenevalt proportsionaalne. Kaitseabinõu valikul tuleb hinnata selle sobivust (kas abinõu võimaldab ära hoida kannatanut ähvardavat isikuõiguste rikkumist) ja vajalikkust (kas rikkumist ei oleks võimalik sama tõhusalt vältida mõne muu abinõuga, mis koormaks keelu adressaati vähem) ning kaaluda ühelt poolt kahjustatud isikut ähvardava isikuõiguste rikkumise tõenäosust ja raskust ning teiselt poolt keelust tuleneva piirangu mõju keelu adressaadile.

Samal seisukohal on Harju Maakohus olnud ka tsiviilasjas nr 2-12-7619¹⁰³ kohtumääruses, kus maakohus on märkinud järgmist: „Kohtu hinnangul tuleneb viidatud sätte¹⁰⁴ sõnastusest, et teises lauses sisalduva lähenemiskeelu rakendamise taotluse nõudenormi kohaldamise eelduseks on ka esimeses lauses märgitud asjaolude olemasolu, st, et kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse. Kahju õigusvastase tekitamise ähvarduse hindamisel tuleb normi tõlgendamisel lähtuda selle kaitse eesmärgist.“ Ülalviidatud kohtulahendis märgib kohus täiendavalt, et avalduse lahendamiseks tuleb tuvastatud asjaolude põhjal jõuda järeldusele, kui suur on risk, et lähenemiskeeldu taotleva isiku jaoks võib esineda kahju tekitaja poolt tegelik oht. Nimetatud kohtuasjas jättis kohus küll lähenemiskeelu taotluse rahuldamata, muuhulgas põhjendusega, et kahju õigusvastane tekitamine on jäänud mitme aasta tagusesse minevikku ning kohtu jaoks ei ole veenev, et puudutatud isik võiks olla avaldajale ohtlik. Antud juhul avaldaja väitis, et puudutatud isikul on relv, millega ta on avaldajat ähvardanud, samuti, et puudutatud isik on vägivaldne ja ebastabiilne. Kuna nimetatud rikkumised jäid aastasse 2009, kohtuvaidlus antud asjas toimus aastal 2012, siis asus kohus seisukohale, et rikkumine ei ole mingil juhul enam kestev.

Samuti on põhjendatud jätta lähenemiskeelu rakendamise taotlus rahuldamata, kui ei ole

¹⁰³ HMKm 25.09.2012, 2-12-7619. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-12-7619/8

¹⁰⁴ Autori märkus: kohus pidas silmas VÕS § 1055 lõiget 1

tõenäoline, et tulevikus võiksid mingid rikkumised aset leida. Näiteks Harju Maakohus leiab ühes lähenemiskeelu taotlemise kohtuasjas¹⁰⁵, et avaldajate kokkupuutumine puudutatud isikuga ja selle tagajärjel võimalik konflikt teineteisega ei ole tõenäoline ning et puudutatud isiku poolt saadetud kirjad ei kinnita reaalselt ohtu avaldajatele. Eeltoodust tulenevalt ei olnud kohtu hinnangul tõenäoline, et puudutatud isiku poolt võiks esineda avaldajate jaoks tegelik oht ning kohus jättis lähenemiskeelu taotluse rahuldamata.

Käesoleva töö autor nõustub ülaltoodud seisukohaga, et VÕS 1055 lg 1 teise lause kohaldamiseks peavad olema täidetud ka esimeses lauses sätestatud tingimused. See tähendab, et kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatus või muu isikuõiguste rikkumise puhul võib muu hulgas nõuda kahju tekitaja teisele isikule lähenemise keelamist (lähenemiskeeld), eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist juhul, kui kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, sh on olemas objektiivne oht tulevikus toimuvaks rikkumiseks. Kohus peab iga üksikjuhtumi lahendamisel hindama, kas on täidetud õiguskaitsevahendite kohaldamise eeldused. Vähemalt üks nimetatud eeldustest peab olema täidetud, kui kohus hakkab VÕS § 1055 lg 1 teise lause alusel kaitseabinõusid rakendama.

1.2.2. Kahju kestev õigusvastane tekitamine kui VÕS 1055 lg-s 1 sätestatud kaitsevahendite kohaldamise eeldus

Üheks alternatiivseks eelduseks VÕS § 1055 lõike 1 kohaldamise puhul on asjaolu, et kahju õigusvastane tekitamine peab olema kestev. Mõistet „kestev“ ei ole seadusandja antud juhul sisustanud ega lahti seletanud. Eesti keele seletav sõnaraamat annab sõna „kestev“ tähenduseks: *püsiv, pikemaegne; pidev*¹⁰⁶. Sellest võib järeldada, et „kestev“ ei pruugi tingimata tähendada sellist rikkumist, mis leiaks aset 24 tundi ööpäevas lakkamatult, kontinuumis, vaid on ka selline rikkumine, mis ei pruugi olla lakkamatu, kuid on siiski ajas järjepidev, st pidevalt toimuv.

¹⁰⁵ HMKm 18.09.2012, 2-11-56643. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-11-56643/23

¹⁰⁶ Eesti keele seletav sõnaraamat. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=kestev&F=M>

Karistusõiguses käsitletakse korduva ja jätkuva süüteo mõistet. Korduv süütegu esineb siis, kui üks koosseis on realiseeritud vähemalt kahel korral. Jätkuva süüteo objektiivne koosseis koosneb samuti vähemalt kahest teost, mis üldjuhul on teineteisest eraldatud teatud ajavahemikuga. Kõik need teod on ajaliselt lähedased, suunatud ühe ja sama objekti vastu, hõlmatud ühtse tahtlusega ning suunatud ühtse kuritegeliku tagajärje põhjustamisele või eesmärgi saavutamisele.¹⁰⁷

Eesti kohtupraktikas on üpris arvukalt näiteid selliste rikkumiste kohta, mis on kestvad, st järjepidevad. Tüüpiliseks näiteks sellisest rikkumisest on meessoost isik, kes elukaaslast/abikaasat või endist elukaaslast/abikaasat järjepidevalt teatud ajavahemiku möödudes ikka ja jälle tülitab. Praktikas omab siiski tähendust see, millised on konkreetse kaasuse asjaolud, samuti see, kuidas kohtunik tõlgendab seadust ning seadusesätte eluliste asjaoludega seob.

Üheks näiteks järjepidevast kehalisest väärkohtlemisest on käesolevas töös juba mainitud kaasus¹⁰⁸, mille asjaoludest nähtuvalt on tõendamist leidnud, et süüdimõistetud tarvitab kannatanu suhtes nii vaimset kui füüsilist vägivalda ajavahemikus 13.05.2012 kuni 27.10.2012. Umbes poole aasta vältel toimuvad pidevad väärkohtlemise episoodid on käesoleva magistr töö autori arvates kahtlemata seesugune rikkumine, mille puhul on kannatanu kaitsmine edasiste rikkumiste eest põhjendatud. Omaette küsimus on, kas selliseid pidevaid rikkumisi nimetada kestvaks rikkumiseks või lähtuda asjaolust, et kannatanu ähvardas oht rikkumiste kordumise näol. Kohus peab seda igal juhtumil analüüsima.

Samuti käesolevas magistr tööos juba analüüsitud kohtulahend¹⁰⁹ on näiteks aga sellise situatsiooni kohta, mida kohus oma praktikas ei pea kestvaks rikkumiseks. Nimetatud kohtuvaidlus toimus aastal 1012, kuid viimane fikseeritud rikkumine leidis aset aastal 2009. Kohus leidis, et kuna rikkumine jääb aastate tagusesse aega, ei ole tegemist enam kestva rikkumisega. Samas oleks kohus pidanud lisaks kestvuse lõppemise märkimisele hindama, kas esineb tõenäosus, et kannatanule võiks rikkuja tulevikus mingit ohtu kujutada. Samuti on Pärnu

¹⁰⁷ J.Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Kirjastus Juura. Tallinn. 2010, lk 236

¹⁰⁸ HMKo 25.03.2013, 1-13-1789

¹⁰⁹ HMKm 25.09.2012, 2-12-7619

Maakohus jätnud kohaldamata lähenemiskeelu kriminaalasjas¹¹⁰, kus mõisteti isik küll süüdi kehalises väärkohtlemises, kuid kuna tegemist oli ühekordse kehalise väärkohtlemise episoodiga, siis kohus leidis, et rikkumine ei ole kestev. Juhtumi asjaoludest nähtuvalt oli tegemist teretuttavatega ning kannatanu ja süüdimõistetu vahel ei olnud enne ega ka pärast seda juhtumit olnud mingeid muid intsidente. Seega võib arvata, et ei olnud ette näha rikkumisi ka edaspidi ehk puudus reaalne oht kannatanule tulevikus. Ka käesoleva magistritöö autor nõustub kohtutega selles osas, et preventiivsete kaitsevahendite kohaldamine pigem ei ole põhjendatud, kui kestvate rikkumiste ei toimu, see tähendab, et rikkumised on jäänud kaugemas minevikku või tegemist on olnud ühekordse juhusliku episoodiga. Samas peab iga kaasuse lahendamisel kohus ikkagi hindama, kas juhtumi asjaolude pinnalt võiks arvata, et tulevikus võiks olla reaalne oht rikkumise kordumiseks.

Kestvaks õigusrikkumiseks tuleb aga käesoleva töö autori arvates pidada ka sellist olukorda, kus rikkumine on toimunud mingi teoga, mis on küll lõpule viidud, kuid mille mõju on veel jätkuvalt edasi kestev. Näiteks võib tuua interneti kaudu kõigile kättesaadavad portaalid (ajalehed, ajakirjad, blogid jne), kus on avaldatud kellegi isiklike õigusi riivates mingeid arvamusi, seisukohti, väärtushinnanguid või muid andmeid. Tegemist võib olla küll ühe kirjutisega, mis on vaid korra veebilehel avaldatud/postitatud, kuid juhul, kui see on kõigile jätkuvalt ka aja möödudes kättesaadav ning igaüks võib seda lugeda, siis ei ole kahtlust, et tegemist on kestva isikuõiguste rikkumisega.

Riigikohtu menetluses olnud tsiviilasjas¹¹¹, mis on käesolevas töös juba ka vaatluse all olnud, leidis hageja, et kuna kostja tegevus hageja kohta ebaõigete faktiväidete avaldamisel on seniajani kestev, sest kostja poolt avaldatud ebaõiged andmeid sisaldavad artiklid on endiselt avalikult kättesaadavad ülalnimetatud kodulehtedel, siis palub hageja kohustada kostjat hageja kohta ebaõigete andmete avaldamist lõpetama ja hageja kohta ebaõiged andmeid sisaldavad artiklid kõikidest infoallikatest viivitamatult eemaldama. Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et

¹¹⁰ PMKo 04.10.2011, 1-11-7855. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-11-7855/7

¹¹¹ RKTko 09.01.2013, 3-2-1-166-12

juhul, kui rikkumine seisneb andmete avaldamisega ning kui andmed on avalikult kõigile kättesaadavad, on kindlasti tegemist kestva rikkumisega VÕS § 1055 lõike 1 mõistes.

Ülaltoodut kokku võttes võib öelda, et kahju kestva tekitamisega VÕS § 1055 lõike 1 tähenduses on tegemist juhtudel, kui kahju tekitamine on jätkuv, järjepidev või kestev. Viimane tähendab ka sellist olukorda, kus tegu on ühekordselt toime pandud, kuid selle mõju ei ole veel lakanud. Juhul, kui rikkuja tegevus ei ole enam kestev, st jätkuv või järjepidev, siis peaks hindama, kas tulevikus võiks olla reaalselt ohtu rikkumise kordumisele. Rikkumise kordumise oht, mis võiks toimuda tulevikus, on kahju tekitamisega ähvardamise probleem. Kahju tekitamisega ähvardamine erinevatest aspektidest tuleb vaatluse alla alljärgnevas alapeatükis.

1.2.3. Kahju õigusvastase tekitamisega ähvardamine kui VÕS 1055 lg-s 1 sätestatud kaitsevahendite kohaldamise eeldus

Üheks alternatiivseks eelduseks VÕS § 1055 lõike 1 kohaldamise puhul on asjaolu, et kahju õigusvastane tekitamisega peab olema ähvardatud. Karistusseadustik § 120 näeb ette sanktsioonid tapmisega, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ähvardamise eest, kui on olnud alust karta ähvarduse täideviimist.

Ähvardamisega rünnatav õigushüve on inimese vaimne tervis ehk vaimne heaolu. Seega kahjustatakse antud kuriteoga kannatanu vaimset heaolu, tekitatakse temas emotsionaalselt kurnavat hirmutunnet¹¹². Ähvardamine kujutab endast psüühilise ehk vaimse vägivalla kasutamist¹¹³, kuid siseriiklikus õiguses puudub vaimse vägivalla legaldefiniitsioon¹¹⁴. Välistatud ei ole ka kehaliste tervisehäirete teke (kõnehäired, kõhulahtisus, peavalu jne) ähvarduse tagajärjel. Lisaks on antud kuritegu suunatud isiku tahtevabaduse vastu, kuna hirm süüdlase ees võib sundida kannatanut oma tahte vastaselt käituma.¹¹⁵

KarS § 120 objektiivse koosseisu moodustav tegu – ähvardamine on tulevase kahju tekitamise

¹¹² J.Sootak jt, lk 381

¹¹³ L.Kotkas. Vaimne vägivald ja lähenemiskeeld. Bakalaureusetöö. Taru Ülikool. Tallinn. 2013, lk 16

¹¹⁴ Samas, lk 27

¹¹⁵ J.Sootak jt, lk 381

sõnaline (suuline või kirjalik) või konkludentne väljendamine, kusjuures kahju saabumine ähvardatavale sõltub ähvardaja otsesest või kaudsest mõjust. Ähvardamine on võimalik üksnes tegevuse vormis. Näiteks on tapmisähvardusena käsitletav püstoliga sihtimine, noa kõrile asetamine jne. Oluline on, et ähvardaja ütleks või jätaaks muul viisil mulje, et kahju tekitamine sõltub tema tahtest. Kui üks isik teavitab teist tema tahtest sõltumatu kahju saabumise võimalusest (nt keegi kavatseb teda tappa), pole tegu mitte ähvardamise, vaid hoiatusega. Tagaselja ähvardamise puhul on ähvardaja seega ainult isik, kes lubab kannatanule kahju tekitada, mitte aga isik, kes ähvarduse kannatanule teatavaks teeb. Samuti on oluline hirmu tekitamine – nt kuriteoplaani teatavakstegemine kõrvalisele isikule ei ole tema ähvardamine. Ähvardamine (kui isikuvastane kuritegu) peab olema suunatud konkreetsetes kannatanus hirmutunde (psüühiliste kannatuste) tekitamisele. Ähvardamine moodustab KarS §-i 120 koosseisu üksnes siis, kui ähvarduse sisu ehk teadvustatav kahju on tapmine, tervisekahjustuse tekitamine või olulises ulatuses vara rikkumine või hävitamine. Seejuures ei ole oluline, kas tapmine või tervisekahjustuse tekitamine lubatakse toime panna ähvardatava või kolmanda isiku suhtes. Kui aga ähvardus seisneb vara olulises kahjustamises, peab ähvardatav olema vara omanik või valdaja või omama selle suhtes muud erilist ja õigustatud huvi.¹¹⁶

Ähvardamine peab olema veenev, st kannatanul peab olema alust karta ähvarduse täideviimist. Kuna tegemist on koosseisutunnusega, tuleb asjaolud, millel kannatanu kartus põhineb, eraldi tuvastada. Näiteks võivad sellised asjaolud olla ähvardusega kaasnevad teod (hoiatuslasud vms), süüdlase psüühiline seisund (narkojoove vms), tema isiksuseomadused või varasem käitumine (karistatus tapmise eest vms) jne. Ähvarduse veenvuse hindamisel tuleb teatud juhtudel arvestada ka kannatanu eripära, näiteks võib laps võtta tõsiselt ka sellist ähvardust, mis täiskasvanule tundub tühine, halva nägemisega vanur võib pidada ehtsaks mängupüstolit jne. Samas ei ole aga mingit tähtsust asjaolul, kas süüdlasel ka tegelikult oli ähvarduse täideviimise kavatsus ja võimalus. Piisab, kui kannatanu seda põhjendatult arvas. Ähvardamise koosseisu teobjekt on isik, keda ähvardus on mõeldud hirmutama. Üldjuhul langeb ta kokku ähvarduse sisus sisalduva (nt tappa lubatava) isikuga, ent võimalik on ka ähvardamine kolmanda isiku tapmise või vigastamisega (nt vanema ähvardamine lapse tapmisega). Teobjekt on ka sellel juhul isik, keda

¹¹⁶ J.Sootak jt, lk 381-382

süüdlane püüdis hirmutada.¹¹⁷

Ähvardamise teobjektide ring on teiste isikuvastaste kuritegudega võrreldes piiratud: ähvardada saab ainult inimest, kes on võimeline ähvarduse sisust aru saama. Imiku, raske vaimuhaige või teadvusetuse seisundis viibiva isiku suhtes, kes ei ole suuteline surma, selle põhjustamist jms kategooriad mõtestama, ähvardamist toime panna ei saa. Küll aga võib olla selliste isikute tapmine või neile tervisekahjustuse tekitamine olla kolmandale isikule suunatud ähvarduse sisuks, nt kui vastsündinud lapse tapmisega ähvardatakse ema vms.¹¹⁸

Subjektiivsest küljest eeldab ähvardamine tahtlust, vähemalt kaudset tahtlust. Tahtlik ähvardamine eeldab muuhulgas, et süüdlane teaks kindlasti või peaks võimalikuks, et kannatanu võtab ähvardust reaalsena. Antud kuritegu on lõpule viidud mitte ähvarduse väljendamise, vaid selle teatavaks saamisega kannatanule. Eelõige on ajaline distants võimalik kirjalikult või kolmanda isiku vahendusel tehtud suulise ähvarduse korral.¹¹⁹

Ähvardamise kohta on Eesti kohtupraktikas – kriminaalasjades – ka arvukalt lahendeid. Käesoleva magistritöö raames on vaatluse alla võetud just niisugused lahendid, kus kohus on süüdimõistetud suhtes kohaldanud kannatanu kaitseks lähenemiskeeldu ja muid sarnaseid kaitseabinõusid. Kohtulahendeid analüüsid on käesoleva magistritöö autor teinud mitmetel juhtudel tähelepanekuid, et verbaalne ähvardamine on tegevus, mis sageli kaasneb teiste kannatanu suhtes toime pandud isikuõiguste rikkumistega, näiteks vägivallaaktidega, kehalise väärkohtlemisega, samuti ka vabaduse võtmisega. Sageli ongi ühe kohtuasja raames isikud süüdi mõistetud nii kehalise väärkohtlemise kui ähvardamise teokoosseisu alusel. Olukorras, kus isik on juba kannatanut väärkohelnud, eriti juhtudel, kui väärkohtlemise episoodide on arvukalt, on alust arvata, et kannatanu elule, tervisele ja muudele õigushüvedele on reaalne oht ka tulevikus. Kohus peaks iga juhtumit asjaoludele tuginedes analüüsima ning ka ära märkima ja põhjendama, miks on alust arvata, et süüdistatav võiks oma ähvardused ka täide viia. Nagu varasemalt juba märgitud, siis juhtudel, kus ähvardused kaasnevad reaalsete vägivallaaktidega, ei ole reeglina põhjust kahelda, et ähvardaja oma ähvardused ka teoks teeb. Kas tapmisähvardusega tingimata

¹¹⁷ J.Sootak jt, lk 382

¹¹⁸ Samas, lk 383

¹¹⁹ Samas, lk 383

ka tapmine kaasneb, ei olegi autori arvates relevantne. Piisavaks põhjuseks kannatanu kaitseks meetmete kasutusele võtmiseks on juba ainuüksi oht, et mingi füüsiline väärkohtlemine võiks aset leida. Kui näiteks süüdimõistetu on korduvalt kannatanut peksnud ning ähvardab, et tulevikus hakkab teda peksma iga kord, kui temaga kohtub, ei ole kahtlust, et reaalne oht kannatanu isikuõigustele eksisteerib.

Käesolevas magistritöös juba käsitletud kohtuasja¹²⁰ asjaoludest nähtuvalt on tuvastatud näiteks selline ähvardus kannatanu suhtes, et kui kannatanu ära läheb, siis ainult vereloigus. Süüdistatav rääkis kannatanule, et ta on allilmategelane, et ta on olnud sõjaväes snaipeer, teda peab seetõttu kartma. Lisaks ähvardas süüdimõistetu kannatanut ja tema last, lubades nad maha lasta ja lapse rõdult alla visata. Kannatanu tundis ähvarduste tõttu hirmu ning kartis ähvarduste täideviimist, kuna süüdimõistetu oli kannatanut korduvalt peksnud, kannatanu last füüsiliselt väärkohelnud ning lisaks oli süüdimõistetu kriminaalsete kalduvustega ja karistatud varem kriminaalkorras juba üheksal korral.

Tallinna Ringkonnakohtu menetluses olnud kaasus¹²¹ on üheks näiteks korduvate ning väga tõsiste ähvarduste kohta. Süüdimõistetu saatis kannatanule korduvad tapmis- ja vägistamisähvardusi telefoni teel tekstisõnumitena, samuti korduvaid ähvardusi, et järgmisel hommikul plahvatab kannatanu töökohas pomm ja kannatanu sureb seal. Nende ähvarduste tõttu tekkis kannatanul hirm, kuigi vähemalt kohtulahendi asjaoludest nähtuvalt ei olnud antud juhul poolte vahel eelnevalt aset leidnud füüsilise vägivalla episoode. Pommiähvardus on lisaks ka avaliku korra raske rikkumine ning tegemist on suurema ohuga, mis puudutab ka teisi läheduses olevaid isikuid, antud juhul ka kannatanu töökohas viibivaid isikuid. Kannatanu kartis ähvarduse täideviimist ning kutsus töökohale ka politsei ja päästeteenistuse. Lõhkeseadeldist küll ei leitud, kuid ähvardamise teokoosseis oli sellele vaatamata täide viidud ning ähvarduse sisu tõsine. Ähvardamise puhul, eriti sarnastes kaasustes nagu ülalkirjeldatu, on lisaks lähenemiskeelule enamasti vajalik kohaldada ka suhtlemiskeeldu või suhtlemise reguleerimist, kuna lähenemiskeeld üksi ei taga kannatanule kaitset tulevaste rikkumiste puhuks.

¹²⁰ TrtRnKo 15.12.2011, 1-11-613

¹²¹ TlnRnKo 22.11.2011, 1-10-956. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-10-956/49

Ähvardamisena VÕS § 1055 lg 1 lause 1 tähenduses tuleb käsitada lisaks tahtlikule ähvardamisele (verbaalselt või muu teoga) kahju tekitamist soodustava olukorra (ohu) loomist ja kestmise võimaldamist. Näiteks juhul, kui isik hakkab oma kinnistul hoidma suuri mahuteid bensiiniga, rikkudes ohutuseeskirju, saab tema naaber nõuda VÕS § 1055 lg 1 alusel sellise tegevuse lõpetamist ka siis, kui midagi halba pole veel juhtunud.¹²² Käesoleva magistritöö valmimise seisuga ei ole Eesti kohtupraktikas veel selliseid lahendeid, kus isik oleks kohtusse pöördunud ülalkirjeldatud või muu saranase ohu kõrvaldamise nõudega VÕS § 1055 lg 1 alusel. Siiski on käesoleva töö autori arvates ohu kõrvaldamise nõude esitamine vajadusel võimalik VÕS § 1055 lõike 1 alusel näiteks alljärgnevate ohuolukordade puhul. Näiteks võiks esitada ohu kõrvaldamise nõude juhul, kui kinnistul pritsitakse põlde väetiste, mürkainete või taimekaitsevahenditega, mis levivad ka naaberkinnistutele. Ka teoreetilise seisukoht on selline, et VÕS § 1055 lõike 1 alusel saab esitada keskkonda kahjustavast tegevusest tuleneva eraõigusliku nõude kahju tekitava käitumise lõpetamiseks ja sellest edaspidi hoidumiseks¹²³.

Samuti on võimalik rikkumise lõpetamise nõue esitada juhul, kui kinnistul asuvad ohtlikud tehnilised seadmed või ehitised, mis on varisemisohulikud või võivad muul moel ohustada naaberkinnistul elavate inimeste elu ja tervist. Samuti näiteks ka ohtliku puu puhul, mis tuules murdudes võib kukkuda naaberkinnistule, kus elavad inimesed. Ohtlikest ainetest, ehitistest, tehnilistest seadmetest, puudest ja teistest sarnastest asjadest tuleneva ohu puhul võib tekkida nõuete konkurents AÕS 3. jaost tulenevate naabrusõiguste sätete ning VÕS § 1055 lõike 1 vahel. Vajadusel on võimalik kohtusse pöördumisel nõude alusena märkida nii VÕS-i kui AÕS-i vastavad sätted. Lisaks võiks tuua ohtliku olukorra loomise kohta ka näite, kus loomaomanik hoiab oma ohtlikke loomi lahtiselt – nt kurjad koerad jooksevad ringi, mitte ei ole ketis ega omaniku aias kinni. Tekib reaalne oht, et loomad võivad inimesi rünnata. Ka käesoleva näite puhul on võimalik esitada ähvardava ohu kõrvaldamise nõue isegi siis, kui loom ei ole kedagi veel rünnanud. Väärrib märkimist, et nii ohtlikest ehitistest, ainetest, asjadest kui ka loomadest teistele isikutele tuleneva ohu puhul võib tekkida konkurents VÕS § 1055 lg 1 ning sama seaduse sama peatüki 2. jao sätete vahel, mis käsitlevad suurema ohu allikaga tekitatud kahju (ehk riskivastutuse säted). Erinevuseks võiks aga pidada asjaolu, et riskivastutuse kohaldamise

¹²² Tampuu T. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Kirjastus Juura. Tallinn. 2007, lk 127-128

¹²³ K.Sein. Keskkonnakahjulikust tegevusest tulenevad nõuded – kas eraõiguslikud ja/või avalik-õiguslikud? - Juridica 2007, nr 1, lk 58

eelduseks on juba tekkinud kahju, kuigi riskivastutus ei eelda tingimata konkreetset tegu ning juhul, kui ongi juba võimalik eristada tegu, ei pea see olema õigusvastane¹²⁴. VÕS § 1055 lõike 1 alusel saab nõude esitada aga juba preventiivselt, kui kahju veel tekitatud ei ole.

Seega võib eelneva kokku võtta järgnevalt: ähvardamine VÕS § 1055 lg 1 mõistes on võimalik põhimõtteliselt kolmel viisil:

- 1) verbaalne või mingi teoga ähvardamine, nt noa või käega kannatanu suunas ähvardavate liigutuste tegemine);
- 2) mingi ohuolukorra loomine sõltumata sellest, kas rikkuja tahtlus hõlmas teiste isikute võimalikku kahjustamist või mitte, nt ohtlike ainete ladustamine kinnisasjal;
- 3) olukorrad, kus ei ole tegemist küll enam kestva õigusrikkumisega, kuid on alust arvata, et võib olla oht rikkumise kordumiseks tulevikus.

Siinkohal märgib autor, et ähvardamine esimesel ülalpool kirjeldatud viisil saab olla vaid tahtlik, st eesmärgiga teha ähvardus teatavaks ka adressaadile, teistel loetletud juhtumitel aga ei ole tahtluse tuvastamine oluline, vaid piisab ka hooletusest.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et kahju kestva õigusvastase tekitamise või selle tekitamisega ähvardamise puhul mängib teatavat rolli ka teo subjektiivne külg. See tähendab, missugune on rikkuja enda suhtumine oma õigusvastasesse käitumisse. See võiks olla teatud mõttes ka aluseks kohaldatavate õiguskaitsevahendite rakendamisele. Näiteks juhul, kui rikkuja saab aru oma teo võimalikest tagajärgedest või tegutseb koguni otsese tahtlusega kannatanule kahju tekitada, võiks olla kohaldatav õiguskaitsevahend rangem, st pikema tähtajaga ja näiteks lähenemiskeelu puhul kohaldatav pikem vahemaa, millest lähemale kannatanule on keelatud minna.

Ei ole kahtlust, et otsese tahtlusega on tegemist juhul, kui kannatanut on korduvalt ähvardatud järgmiste sõnadega: „Ma murran su käed ja jalad ära. Teen nii, et mina ei saa ja keegi teine ei saa ka sind. Ma lähen kinni, aga sina oled sant.“ Või siis järgmised sõnad - samas kaasuses: „Tulen Tartusse ja löön sul molli üles. Et mine ainult tööle ja ma saadan sulle venelased kaela. Ma

¹²⁴ T.Tampuu. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. - Juridica. 2003, nr 3, lk 161

ennem sust lahti ei saa, kui ma lähen kinni ja enne kinniminekut ma tapan ära su, kuuled vä, nii löön maha, et siga ka ei söö, pea seda meeles.“ Kohtulahendi tekstist nähtub, et süüdimõistetu isegi mõonab, et juhul, kui ta tapab kannatanu või tekitab talle kehavigastusi, siis järgneb sellele kriminaalkaristus, kuid see ei heiduta teda ning sellele vaatamata soovib ta kannatanule kahju tekitada.¹²⁵

Nagu ülalpool ka märgitud, ähvardamine mingi tegevusega ohu loomise näol ei pruugi subjektiivse külje aspektist olla toime pandud otsese tahtlusega, vaid tegemist võib olla ka hooletusega. Näiteks kui isik ladustab oma kinnisasjal mürgiseid või ohtlikke aineid, siis ei pruugi isiku tahtlus hõlmata naaberkinnistute omanike ohustamist või nende elu ja tervise kahjustamist, vaid põhjus võib olla näiteks selles, et isikul ei ole võimalik mujal aineid ladustada. Samuti eeldatavasti ei hoia isikud ka oma kurje loomi lahtiselt eesmärgiga kellelegi sellega kahju tekitada, vaid tegemist võib olla hooletusega, kuivõrd isik ei hinda oma tegevusega naabritele kaasnevat ohtu. Siiski peab olema ka ülalkirjeldatud ning muudel sarnastel juhtumitel tagatud õiguskaitse isikutele, keda kahjustatakse.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et VÕS § 1055 lõikes 1 mainitud õiguskaitsevahendid on kohaldatavad sõltumata sellest, milline on rikkumise subjektiivne külg. Samas peaks rikkumise subjektiivne külg siiski omama olenevalt olukorrast ja kaasuse asjaoludest tähendust kohaldatava õiguskaitsevahendi valikul ja selle tingimuste määramisel.

1.2.4. Kahju kestva õigusvastase tekitaja või selle tekitamisega ähvardaja süüvõime

VÕS järgi on süül põhineva vastutuse (deliktilise üldvastutuse) aluseks kolmeastmeline delikti üldkoosseis, mille elementideks on objektiivne teokoosseis, õigusvastasus ja süü. Tõendamise koormis jaotub järgmiselt. Objektiivse teokoosseisu ja õigusvastasust peab tõendama hageja.

¹²⁵ TMKo 24.01.2013, 1-13-711. Kättesaadav arvutivõrgus:
https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-13-711/3

Kostja peab vastutusest vabanemiseks tõendama kas õigusvastasust välistavate asjaolude esinemist või süü puudumist.¹²⁶

VÕS paragrahvi 1055 lg 1 kohaselt ei ole õigusvastase kahjustava tegevuse lõpetamise nõude ning edasistest rikkumistest hoidumise nõude eelduseks rikkuja süü. Seega ei oma tähendust ka rikkuja deliktivõimetus, samas tekib sellisel juhul probleeme rikkuja poolt keelust kinnipidamise sanktsioneerimine – kuna keelu rikkumise tagajärjeks on karistusõigusliku sanktsiooni rakendamine, eeldab see rikkuja süüvõimelisust (karistusõiguse tähenduses), süüvõimetu rikkuja suhtes seega vastavat sanktsiooni rakendada ei saa. Kui isik teatab kahjustavalt tegutsevale või ohu loonud (ja sellega ähvardavale) isikule tema tegevuse kahjulikkusest või loodud ohust, siis saab viimase võimalikku järgnevat tegevusetust hinnata kas tahtluse või hooletusena.¹²⁷

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et kannatanu suhtes oleks ebaõiglane, kui tulenevalt rikkuja deliktivõimetusel on välistatud õiguskaitsevahendite kasutamine ning rikkumise hilisem sanktsioneerimine. Seesugune olukord võib tekkida, kui rikkumise toimepanijaks on deliktivõimetu füüsiline isik või võib rikkumise omistada juriidilisele isikule. Juriidilise isiku puhul tuleb arvestada, et juriidiline isik ei saa üldjuhul olla vahetult õigusvastase teo toimepanijaks ning seetõttu tekib juriidilise isiku deliktiõiguslik vastustus üldjuhul vastutusena juriidilise isiku organite (juhatuse, nõukogu, üldkoosolek) või teatava juriidilise isikuga seotud isiku (juhatuse või muu juhtorgani liige, töötaja) poolt toimepandud teo tagajärgede eest¹²⁸. Juriidiline isik võib lisaks vastutada VÕS § 1054 kohaselt nende isikute deliktide eest, keda ta kasutab püsivalt oma majandus- või kutsetegevuses või oma kohustuste täitmiseks või kes täidavad tema antud ülesannet¹²⁹. Näiteks võib tuua olukorra, kus juriidiline isik kui ajakirjandusväljaannet või veebiportaali opereeriv isik avaldab kellegi kohta ebaõigeid andmeid sisaldavaid või au teotavaid kirjutisi. Rikkumise lõpetamise nõue VÕS § 1055 lg 1 esimese lause alusel on käesoleva magistritöö autori arvates siinkohal praktikas rakendatav, vajadusel koos ebaõigete andmete ümberlükkamise või parandamise nõudega VÕS § 1047 lg 4 alusel.

¹²⁶ T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. – Juridica. 2003, nr 2, lk 75

¹²⁷ P.Varul jt, lk 668

¹²⁸ Samas, lk 629

¹²⁹ Samas

Siinkohal märgib töö autor, et töö valmimise aja seisuga puuduvad kohtulahendid, kus kohus oleks rakendanud VÕS § 1055 lg-s sätestatud kaitsevahendeid näiteks deliktivõimetu füüsilise isiku suhtes. Käesoleva töö autor on seisukohal, et vajadusel peaks ka deliktiõiguslike isikute suhtes nimetatud kaitsevahendeid rakendama ning kui deliktivõimetu isik lähenemiskeeldu või muid sarnaseid kaitseabinõusid peaks rikkuma, siis olenevalt konkreetse juhtumi asjaoludest vastutab kas lapsevanem või eestkostja.

2. Elu, tervise ja isikuõiguste kaitseks kohaldatavate eraõiguslike kaitsevahendite liigid ja menetlemise erisused

2.1. Elu, tervise ja isikuõiguste kaitseks kohaldatavate eraõiguslike kaitsevahendite liigid

2.1.1. Kahju tekitava käitumise lõpetamise ja kahju tekitava käitumisega ähvardamisest hoidumise nõuded

Käesolevas alapeatükis tulevad vaatluse alla nõuded, mida on võimalik esitada VÕS § 1055 lg 1 esimese lause alusel, mis sätestab, et kui kahju õigusvastane tekitamine on kestav või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, võib kannatanu või isik, keda ähvardati, nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist või sellega ähvardamisest hoidumist. Nimetatud kaitsevahenditel ning sama sätte teise lause alusel kohaldatavatel kaitsevahenditel (lähenediskeeld ja muud sarnased abinõud) tuleb käesoleva magistritöö autori arvates teha selgelt vahet. Olemuselt ning sisulisest aspektist on tegemist kahe erinevat liiki kaitsevahendiga. Kui lähenediskeeld ja muud sarnased abinõud on oma olemuselt preventiivsed abinõud, mis on suunatud eelkõige eesseisva rikkumise ärahoidmiseks, siis kestva kahju tekitamise või ähvardamise puhul on tegemist hoopis rikkumise lõpetamisele suunatud kaitsevahendiga. Samuti saab rikkumise lõpetamise kaitsevahendiks liigitada ka käesolevas töös analüüsitud VÕS § 1047 lg-st 4 tulenevat ebaõigete andmete ümberlükkamise või parandamise nõuet. Olgu mainitud, et ka kohtupraktikas leidub näiteid, kus VÕS § 1055 lg 1 esimest lauset on kohaldatud koos VÕS § 1047 lg-ga 4. Näiteks võib tuua käesolevas töös juba analüüsitud Eesti Keskerakonna hagi Indrek Raudse vastu ebaõigete andmete ümberlükkamiseks ja õigusvastase kahju tekitamise lõpetamiseks¹³⁰. Maakohus jättis hagi rahuldamata muuhulgas põhjendusega, et ei esine VÕS § 1055 lg-s 1 sätestatud alust keelata kostjal tulevikus hageja kohta ebaõigete andmete avaldamine. Riigikohus aga leidis, et hageja nõuete õiguslikuks aluseks on VÕS § 1047 lg 4 ja § 1055 lg 1, mis võimaldavad nõuda ebaõigete andmete ümberlükkamist ja kahju tekitava käitumise jätkumise korral selle lõpetamist.

¹³⁰ RKTko 09.01.2013, 3-2-1-166-12

Käesoleva töö autor juhib tähelepanu VÕS § 1055 lõike 1 esimese ja teise lause alusel esitatavate nõuete erinevale olemusele ka tulenevalt käesolevas töös tehtud järeldusest, mille kohaselt on sätte esimese lause alusel esitatavat rikkumise lõpetamise nõuet võimalik kohaldada nii füüsiliste kui ka teatud juhtudel juriidiliste isikute suhtes toime pandud rikkumiste puhul. Näiteks võib tuua taas ülalmainitud Eesti Keskerakonna hagi Indrek Raudse vastu, milles Riigikohus formuleeris kahju tekitava käitumise jätkumise korral selle lõpetamise nõude aluseks muuhulgas VÕS § 1055 lg 1. Siin ei ole Riigikohus küll mitte lause täpsusega sättele viidanud, kuid siiski teataval moel möönnud, et ka juriidilisel isikul on võimalik esitada rikkumise lõpetamise nõue. Seevastu VÕS § 1055 lg 1 teises lauses sätestatud kaitsevahendeid – lähenemiskeeld, eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimine või muud sarnased abinõud – on aga võimalik kohaldada eranditult vaid füüsiliste isikute õiguste rikkumise puhul. Seda juba tulenevalt sätte kaitsealas olevatest õigushüvedest: inimese keha, tervis, eraelu puutumatus või muud isikuõigused. Siin sättes ei hõlma muud isikuõigused siiski juriidiliste isikute mainet ja head nime. Käesoleva töö raames analüüsitud lahendite põhjal võib aga öelda, et VÕS § 1055 lg 1 esimese lause kohaldamist kohtupraktikas esineb siiski vähestel juhtudel ning laialdasemalt on rakendust leidnud teise lause alusel kohaldatavad õiguskaitsevahendid.

VÕS § 1055 lg 1 kohaldamisel tekib praktiline küsimus, kuidas kohtud erinevatel juhtudel resolutsioonis kohustavad õigusvastast tegevust lõpetama – kas vaid kestva rikkumise korral või ka näiteks siis, kui mingi tegu on lõpule viidud, kuid on reaalne oht selle kordumiseks. Viimasel juhul ei ole lõpetamise nõue ilmselt asjakohane, kui rikkumine on juba lõppenud. Küll on võimalik rikkujat kohustada mitte toime panema uut õigusrikkumist. Ähvardamise korral tuleks kõne alla kohustama rikkujat mitte enam ähvardama. Lisaks on võimalik kohtul rikkujat kohustada ka aktiivseks tegevuseks, nt kohutada rikkujat teha mingi avaldus internetiportaalidele.

Üldjuhul ei ole kohtud VÕS § 1055 lg 1 alusel tehtud lahendite puhul süüvinud rikkumise kestvuse, rikkumise korduvuse või rikkumise tagajärgede kestmise eristamise. Kohtud on kaitsevahendeid kohaldanud, kui on tuvastanud, et mingi nimetatud sätte kohaldamise eeldus on täidetud ja sellega ongi enamasti piirdutud. Võimalik, et põhjuseks on ka sätte enda mitte väga õnnestunud sõnastus. Käesoleva töö autor leiab, et VÕS § 1055 lg 1 esimese lause sõnastus

võiks olla praegusest täpsem ning teeb siinkohal *de lege ferenda* ettepaneku – sättes peaks olema eristatud erinevad kaitsevahendid erineva iseloomuga rikkumiste puhuks näiteks järgnevalt:

- 1) kestva rikkumise korral rikkumise lõpetamise nõue;
- 2) olukorras, kus on karta teo või ähvarduse korduvust, teost või ähvardamisest hoidumise nõue;
- 3) ohtliku olukorra loomise korral ohu kõrvaldamise nõue;
- 4) õigusrikkumise tagajärgede kestmise korral toimingute tegemine tagajärgede kõrvaldamiseks.

2.1.2. Lähenemiskeeld

Lähenemiskeelu definitsiooni ei ole Eesti õiguses seni esitatud. Lähenemiskeelu definitsiooni avab oma magistritöös Anneli Metsalu läbi VÕS 1055 lõike 1 grammatilise tõlgendamise, mille kohaselt on lähenemiskeeld õiguskaitsevahend, millega keelatakse kellelgi (kahju tekitaja) lähenemine kellelegi (kannatanule) millegi (individuaalsete, reeglina võõrandamatute õiguste) kaitse eesmärgil¹³¹.

Käesoleval ajal Eestis kehtivad seadused ei erista erinevaid lähenemiskeelu liike. Erinevad on küll lähenemiskeelu kohaldamise aluseks olevad sätted näiteks tsiviilõigusliku lähenemiskeelu ja kriminaalmenetluses kohaldatava ajutise lähenemiskeelu puhul, kuid lähenemiskeeld oma olemuselt on üks õiguskaitsevahendi liik. Käesolevas magistritöös käsitletakse lähenemiskeeldu kui VÕS § 1055 lg 1 lauses 2 sätestatud üht kaitsevahendit.

Väärrib aga märkimist, et on riike, kus on erinevat liiki lähenemiskeelde. Näiteks Soomes¹³² on lähenemiskeeldu kolme tüüpi:

Nõ tavaline lähenemiskeeld – isik, kelle suhtes on lähenemiskeeld kohaldatud, ei tohi kaitstava isikuga kohtuda ega temaga muul moel kontakteeruda, samuti ei tohi jälitada ega jälgida kaitstavat isikut.

Laiendatud lähenemiskeeld – lisaks on keelatud viibimine teatud kindlates kohtades, nt kaitstava isiku elukoha, puhkuse veetmise koha või töökoha läheduses või muude selliste kohtulahendiga kindlaks määratud kohtades.

¹³¹ Metsalu, A. Lähenemiskeeld isikuõiguste tsiviilõigusliku kaitsevahendina. Magistritöö. Tartu Ülikool. Õigusinstituut. Tallinn. 2007, lk 58

¹³² Soome Politsei kodulehekül. Kättesaadav arvutivõrgus:
<http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/1E1AC5A4189B09CAC2256F7000496889?opendocument>

Perekonnasisene lähenemiskeeld – isik, kellele on selline lähenemiskeeld määratud, peab lahkuma poolte ühisest elukohast ega või sinna naasta. Samuti ei tohi ta kohtuda ega kuidagi kontakteeruda kaitstava isikuga. On keelatud kaitstava isiku jälitamine või jälgimine. Perekonnasisest lähenemiskeeldu on võimalik kohaldada ka laiendatud lähenemiskeeluna, hõlmates ka muid kindlaid kohti lisaks poolte ühisele elukohale.

Suurbritannias eristatakse kahte liiki lähenemiskeeldu:

Nõ tavaline lähenemiskeeld (ingl k *restraining order*), mida saab kohaldada teatud kuritegudes süüdi mõistmise puhul ohvri kaitseks¹³³. Ning lisaks eristatakse ka perekonnasisest lähenemiseeldu (ingl k *non-molestation order*), mida reguleerib eraldi seadus¹³⁴.

Eestis ei eristata seaduses lähenemiskeelu erinevaid liike ning lähenemiskeeldu kohaldatakse vajadusel nii perekonnasiseselt kui ka kõikvõimalikes muud liiki isikute vahelistes suhetes. Lähenemiskeeldu on rakendatud Eestis peamiselt isiku elu ja tervise kaitseks, samuti ka eraelu ja isikupuutumatus kaitseks. Kõige rohkem on seda abinõud kohaldatud kriminaalmenetluse raames KrMS § 310¹ ning VÕS § 1055 lg 1 alusel, aga vahel ka perekonnaasjades hagita menetluses või hagemenetluses koos tsiviilhagiga (nt eluruumi kasutusõiguse kehtetuks tunnistamise hagiga).

Lähenemiskeeldu kohaldatakse peab kohus märkima kohtulahendi resolutsioonis täpselt, milline on keelu ajaline kestus, milline on vahemaa, vajadusel ka nimetama paigad, mida on külastada keelatud (nt kannatanu elukoht, töökoht või mõni muu tema isikuga tihedalt seotud koht).

Eestis tehtud kohtulahenditega tutvudes jõudis autor järeldusele, et valdavalt on kohtulahendis märgitud vajalikud andmed lähenemiskeelu kohta selliselt, et lahend oleks ka täidetav. Lähenemiskeelu puhul on selliseks asjaoluks eelkõige vahemaa, millest lähemale ei ole kannatanule/avaldajale lubatud läheneda. Enamasti ongi vahemaa väljendatud meetrites, nagu ka Riigikohus¹³⁵ selgelt oma seisukohta väljendanud on. Näiteks juhtudel, kus kohtulahendi

¹³³ Protection from Harrassment Act. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents>

¹³⁴ Family Law Act. Arvutivõrgus. Kättesaadav: http://www.bclaws.ca/civix/document/id/complete/statreg/11025_01

¹³⁵ RKKKo 06.08.2010, 3-1-1-59-10. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-59-10>

resolutsioonis on märgitud, et puudutatud isik ei tohi avaldajale läheneda lähemale kui 100 meetrit¹³⁶, on keeld üheselt mõistetav ja selgelt arusaadav, hästi täidetav ja rikkumist on võimalik ka tuvastada.

Seadusandja ei ole siiski seaduse rakendajatele andnud lähenemiskeelu kohaldamiseks sisulisi kriteeriume peale ajalise piirangu. Võib eeldada, et kunagi tulevikus võiks kohtupraktika käigus kujuneda välja ka teatud ühtne nägemus. Lähenemiskeelu puhul ongi üheks olulisemaks kriteeriumiks vahemaa, millest lähemale keelab kohus kannatanule/avaldajale/hagejale läheneda. Kohtu poolt kohaldatud kaugusest sõltub nii rikkumise tuvastamine kui ka kannatanule tagatud turvalisuse määr edaspidi. Käesoleva aja seisuga leidub kohtulahendeid, kus kohtunikud ise sisustavad lähenemiskeelu mõistet. Kohtulahendites on kasutatud niisuguseid mõisteid nagu nägemisulatus, kõnetamiskaugus, äratundmiskaugus jne. Neid ja muid samaseid mõisteid võib leida mitmetes kohtulahendites, kuid mitte alati ei ole kohtud neid sisustanud ühetaoliselt.

Praktilisi näiteid võib tuua alljärgnevatest erinevatest käsitlustest erinevate kohtunike nägemuses:

Kõnetamiskaugus¹³⁷ ja mitte lähemale kui 50 meetrit;

Kõnetamiskaugus¹³⁸, st mitte lähemale kui 150 m avalikes kohtades;

Äratundmiskaugus¹³⁹, st 100 m;

Nägemisulatus¹⁴⁰ – 50 meetrit.

Eesti kohtupraktikas leidub ka näide autori arvates ebaproportsionaalselt lühikese vahemaa kohta lähenemiskeelu kohaldamisel. Kohus¹⁴¹ kohaldas kannatanu kaitseks lähenemiskeelu, millega

¹³⁶ HMKm 29.08.2012, 2-11-37255

¹³⁷ TMKo 04.04.2012, 1-11-12918. Arvutivõrgus. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-11-12918/10

¹³⁸ PMKo 31.01.2013, 1-12-11726. Arvutivõrgus. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-12-11726/6

¹³⁹ TlnRnKo 21.12.2010, 1-10-9166. Arvutivõrgus. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-10-9166/22

¹⁴⁰ HMKo 11.10.2011, 1-11-11056

¹⁴¹ PMKo 07.06.2011, 1-10-15593. Arvutivõrgus. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-10-15593/8

keelas süüdimõistetul kannatanule läheneda lähemale kui 5 meetrit ning samuti viibimise kannatanu elukohas. Tegemist oli kaasusega, kus isik mõisteti süüdi muuhulgas tapmiskatse eest – nimelt tulistas süüdimõistetu korduvalt oma abikaasat ülakeha ja pea suunas laskekõlbulikust tulirelvast. Kriminaalmenetluse raames asjaolusid analüüsid jõudis kohus järeldusele, et süüdimõistetu tegutses otsese tahtlusega kannatanut tappa. Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et antud juhul ei taga ainult 5 meetri ulatuses kohaldatud lähenemiskeeld kannatanule turvalisust. Viis meetrit on ebaproportsionaalselt lühike vahemaa juhuks, kui on oht, et süüdimõistetu võib kannatanut näiteks uuesti tulistada. Tulistada on muidugi võimalik ka näiteks 100 meetri kauguselt, kuid siiski on autor seisukohal, et mida pikem on lähenemiskeelu vahemaa, seda tõhusam kaitse on kannatanule tagatud.

Paraku leidub Eesti kohtupraktikas lähenemiskeelu kohaldamise osas ka niisuguseid lahendeid, milles ei ole üldse fikseeritud vahemaad, millest lähemale kaitstavale isikule lähenemine on keelatud. Näiteks leidub kohtulahend¹⁴², mille resolutsiooni lähenemiskeeldu puudutav osa on sõnastatud järgnevalt: Kohaldada A hageja suhtes kostja poolne lähenemiskeeld kolme aasta jooksul alates käesoleva kohtuotsuse jõustumisest. Lähenemiskeeld hõlmab: kostja ei tohi läheneda hageja eluruumile, hagejale ega kontakteeruda hagejaga sidevahendi ja interneti vahendite kaudu. Teiseks samaseks näiteks on Tartu Maakohtu Põlva kohtumaja 02.04.2012 kohtumääruse tsiviilasjas nr 2-11-57113 resolutsioon¹⁴³, mis on sõnastatud selliselt, et keelatakse kostjal tulla hageja elukohta hageja eelneva nõusolekuta, tülitada hagejat viimase töökohas eelneva nõusolekuta, helistada hagejale eelneva nõusolekuta.

Viimane toodud näide on käesoleva magistritöö autori arvates eriti markantne, kuna sisulisest küljest ei olegi antud lahendi puhul tegemist lähenemiskeelu kohaldamisega, vaid viibimis-, tülitamis-, helistamisekeelu kohaldamisega ning suhtlemise reguleerimisega. Tsiviilasja nimetuseks on küll märgitud muuhulgas „hagi lähenemiskeelu kohaldamiseks“ ning samuti nimetab kohus lahendi resolutsioonis kohaldatud kaitseabinõusid lähenemiskeeluks. Lisaks

¹⁴² PMKo 21.01.2011, 2-10-18343. Kättesaadav. Arvutivõrgus:
https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-10-18343/11

¹⁴³ TMKo 02.04.2012, 2-11-57113. Kättesaadav. Arvutivõrgus:
https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-11-57113/13

asjaolule, et ülalkirjeldatud nn lähenemiskeelu kohaldamise lahendis puuduvad igasugused ettekirjutused lähenemiskeelu vahemaa osas, ei ole autori arvates kohtulahendi resolutsiooniga ka sisulisest küljest kohaldatud mitte lähenemiskeeldu, vaid muid kaitseabinõusid. Muud kaitseabinõud võetakse käesolevas magistritöös vaatluse alla eraldi alapeatükkides.

Lähenemiskeeluks ei saa seega nimetada mistahes teisi kaitseabinõusid. Kohtulahendiga kohaldatav lähenemiskeeld peab olema ka oma olemuselt lähenemiskeeld, st keeld kahju tekitajal teisele isikule läheneda. Toetava ja täpsustava meetmena võib lahendis vajadusel ka märkida teatud kindlad kohad, kuhu keelatakse minna (nt isiku elu-, töö- ja õppimiskoht) jne, kuid oma sisult ja olemuselt peab käesoleva töö autori arvates olema lähenemiskeeld keeld läheneda teisele isikule sõltumata tema viibimiskohast.

Teine problemaatiline aspekt lähenemiskeelu kohaldamise osas, nagu juba eelnevalt mainitud, on lähenemiskeelu vahemaa. Vahemaa peab kindlasti olema kohtulahendis märgitud, kui kohus väidab, et kohaldamisele kuulub lähenemiskeeld. Kohtulahendi resolutsioon, kus ei ole üldse märgitud lähenemiskeelu vahemaad meetrites, peaks üldse olema praktikas välistatud, kuna see ei ole täidetav ning rikkumine ei ole tegelikkuses mitte kuidagi tuvastatav.

Lisaks on käesoleva magistritöö autor lähenemiskeelu vahemaa osas seisukohal, et teatud juhtudel peaks olema seaduses sätestatud lähenemiskeelu kohaldamiseks minimaalsed nõuded meetrites. Samas ka erinevad isikuõiguste riive astmed eeldavad erineva intensiivsusega meetmeid. Näiteks kannatanu elu kaitseks kohaldatava lähenemiskeelu puhul võiks olla vahemaa suurem kui mõne muu, nõ pehmema isikuõiguse (nt eraellu sekkumine) kaitseks kohaldatava lähenemiskeelu puhul. Kui kaalul on kannatanu elu ja tervis ning sellega kollideerub rikkuja vabadusõigus, siis on igati põhjendatud rangema meetme, st suurema vahemaa kohaldamine lähenemiskeelu lahendis. Isiku elu kaitseks kohaldatava lähenemiskeelu puhul peaks käesoleva töö autori arvates olema lähenemiskeelu minimaalne kaugus vähemalt 100 meetrit. Sellist vahemaad on ühes eelpool analüüsitud lahendis nimetatud äratundmiskauguseks. Samas aga juhul, kui võib eeldada, et rikkuja ei kujuta endast ohtu kannatanu elule ega tervisele, vaid piirdub ainuüksi verbaalse tülitamisega, ei pruugi lähenemiskeelu vahemaa olla nii pikk. Minimaalsed nõuded võiks olla seaduses eri juhtudeks siiski fikseeritud ning kohtutel oleks

võimalus kohaldada ka pikemat vahemaad juhuks, kui kohus mingil põhjusel konkreetset asja lahendades seda vajalikuks peab.

Ülaltoodut kokku võttes võib öelda, et korrektselt vormistatud lähenemiskeeld (nii sisuliselt kui ka vormiliselt), mis on täidetav ja mille rikkumist on mõistlikult võimalik tuvastada, peaks olema oma miinimumnõuetes väljendatud selliselt: „Keelata kostjal (*süüdimõistetul/puudutatud isikul jne*) läheneda hagejale (*kannatanule/avaldajale jne*) lähemale kui (*arv*) meetrit.“ Vajadusel saab kohus täpsustavate punktidenä resolutsioonis lisada muid sarnaseid õiguskaitsevahendeid, nt viibimis- ja suhtlemiskeelu kui ka kohaldada erinevad vahemaad avalikes ja mitteavalikes kohtades lähenemise osas.

2.1.3. Suhtlemise piiramine

VÕS § 1055 esimese lõike teisest lausest tuleneb otseselt võimalus õiguskaitsevahendina muuhulgas kasutada ka suhtlemise reguleerimist. Seadusandja on eristanud lähenemiskeeldu ja suhtlemise reguleerimist ning pidanud suhtlemise reguleerimist piisavalt oluliseks õiguskaitsevahendiks, et seda seaduses eraldi õiguskaitsevahendina märkida. Eesti kohtupraktikas on seda võimalust ka rohkelt kasutatud ning leidub näiteid selle kohta, et paralleelselt lähenemiskeelu kohaldamisega on kohaldatud laialdaselt ka suhtlemiskeeldu või ka suhtlemise reguleerimist (suhtlustingimuste fikseerimist).

Osadel juhtudel on kohus pidanud vajalikuks hageja isikuõiguste kaitseks kohaldada ka poolte omavaheliste kokkusaamiste reguleerimist. Näiteks käesolevas töös juba vaadeldud Tartu Maakohtu 02.04.2012 kohtuotsuse tsiviilasja nr 2-11-57113 resolutsioonis¹⁴⁴ märgib muuhulgas kohus, et kokkusaamised kostja ja hageja vahel toimuvad hageja valitud kolmanda isiku juuresolekul. Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et ülalpool kirjeldatud viisil suhtlemise reguleerimine võiks tagada hagejale suurema turvatunde, sest kolmanda isiku juuresolek eeldatavasti peaks kostjat hoidma tagasi hagejale kahju tekitamast. Kolmanda isiku juuresolekul tõenäoliselt ei julge kostja väga kergekäeliselt tarvitada hageja vastu ei füüsilist ega vaimset vägivalda, kuna on olemas tunnistaja, kelle ütluste abil on rikkumist hiljem lihtsam tuvastada.

¹⁴⁴ TMKo 02.04.2012, 2-11-57113

Lisaks saab hageja poolt kokkusaamistele kaasatud kolmas isik vajadusel võtta kasutusele olenevalt olukorrast erinevaid meetmeid, näiteks kutsuda politsei või fikseerida rikkumine fotografeerimise või filmimise teel.

Arvestades käesoleva aja arenenud tehnoloogiat ja erinevate suhtlemiskanalite rohkust, ei piisa tihti ainuüksi lähenemiskeelu kohaldamisest või otsese suhtluse reguleerimisest kokkusaamiste korra kehtestamise näol. Kahju tekitamine ei piirdu mitte alati vaid osapoolte kohtumistel otsese füüsilise kontaktiga, vaid võib aset leida ka näiteks telefoni vahendusel helistades või tekstisõnumite teel, erinevate internetikanalite kaudu, nt e-kirjad, suhtlusportaalid jms. Suhtlemise reguleerimine hõlmab endas kohtumiste, st otsese vahetu füüsilise kontakti kõrval ka muid kanaleid ja meediume, telekommunikatsioonivahendeid ja virtuaalseid kanaleid.

Lähtudes erinevate suhtluskanalite võimalustest ja eripäradest, on teatud juhtudel asjakohane sidevahendite teel toimuva suhtlemise reguleerimisel eristada vahetust suhtlust ja mitte otseselt vahetut suhtlust. Telefoni teel teise isikuga vestlemine on vaieldamatult otsesem kontakt kui suhtlus e-posti teel. Telefoni teel vahetu suhtluse käigus on isikuõiguste rikkumise võimalus autori arvates suurem, kuivõrd isikud kuulevad vahetult teineteise häält ning isikute vahelise vaenu puhul võivad võtta võimust emotsioonid. Lisaks on telefonivestluse käigus toime pandud rikkumisi (nt ähvardatakse kannatanut) hiljem raskem tuvastada. E-kiri aga on kirjalikku taasesitamist võimaldav suhtlusvorm. Rikkuja peaks teadma, et näiteks e-kirja teel edastatud ähvardusi on lihtne tuvastada ja tõendada, seega eelduslikult peaks e-kirja teel suhtlemine rikkujat pisut rohkem distsiplineerima. Lisaks seisneb e-kirja teel suhtlemise eelis selles, et adressaat saab ise otsustada, millisel ajahetkel ta e-kirja avab, kas ta on selleks vaimselt valmis. E-kirja teel suhtlemise reguleerimine on vajalik näiteks sellistel juhtudel, kui kannatanu või hageja ei soovi vahetut telefonikontakti, kuid siiski mingil põhjusel, nt ühise lapse olemasolu korral, ei saa kohus keelata absoluutselt igasugust suhtlust poolte vahel. Selliselt on lahendanud kohus kriminaalasja¹⁴⁵ raames ka süüdimõistetud ja kannatanu omavahelise suhtlemise küsimuse. Antud juhul on isikul, kes on süüdi mõistetud kannatanule kehavigastuste tekitamises, kannatanuga ühine laps. Kohus kohaldas lähenemis- ja suhtlemiskeelu kannatanu isikuõiguste

¹⁴⁵ HMKo 11.02.2012, 1-12-250. Kättesaadav. Arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-12-250/3

kaitseks. Kohtulahendi resolutsiooniga keelatakse muuhulgas süüdimõistetul kannatanuga suhelda kindla telefoninumbri kaudu, kuid lubatud on suhtlemine e-posti kaudu kannatanu kindla meiliaadressi teel ühise lapsega seotud küsimustes. Ülaltoodud lahendis kohaldatud kaitseabinõud peaks tagama kannatanule turvatunde, et süüdimõistetul on keelatud kannatanule läheneda ning suhelda telefoni teel, samas tagab see süüdimõistetule kui lapsevanemale teatud tingimustel võimaluse kannatanuga suhelda ühise lapse kasvatamise küsimustes. Kui aga süüdimõistetule ületab lubatud piire ja hakkab kannatanu isikuõigusi rikkuma e-posti teel teda näiteks ähvardades, saab jällegi lihtsate vahenditega tuvastada, et kohtu poolt reguleeritud suhtlemise korda on rikutud.

Teatud juhtudel on kohtud kohaldanud ka absoluutset suhtlemiskeeldu. Enamasti on kohtud sellistel puhkudel resolutsioonis täielikku suhtlemiskeeldu fikseerinud sõnastades selle järgmiselt: „keelata igasugune suhtlemine“, vahel ka keeluna võtta ühendust. Reeglina on täieliku suhtlemiskeelu kohaldamisel märgitud kohtulahendis loeteluna ka erinevad suhtluskanalid. Need on enamasti lahtise loeteluna. Suhtluskanalid on määratletud enamasti järgmiselt: erinevad sidepidamisvahendid, sotsiaalvõrgustikud, kontakteerumine interneti vahendusel jne. Tavapäraselt on sulgudesse lisatud ka näidisloetelu (nt post, telefon, mobiiltelefon, elektronkiri, lühisõnum, SMS-sõnum, kiri, faks, kirjalik andmekandja, MSN jne.

Üheks näiteks täieliku suhtlemiskeelu rakendamise kohta võib tuua Tartu Maakohtu 04.04.2012 kohtuotsuse kriminaalasjas¹⁴⁶ nr 1-11-12918, mille resolutsiooniga keelatakse muuhulgas süüdimõistetul igasugune suhtlemine kannatanuga, sealhulgas erinevate sidepidamisvahendite (post, telefon, internet jt) kaudu. Harju Maakohtu 11.10.2011 kohtuotsuse kriminaalasjas¹⁴⁷ nr 1-11-11056 resolutsiooniga aga kohustatakse süüdimõistetut muuhulgas mitte looma kontakti kannatanuga, sealhulgas temaga vahetult verbaalselt, sidevahendi, kirjaliku andmekandja või muu suhtlemist võimaldava kanali kaudu, sh kolmandate isikute kaudu. Ülalviidatud kohtulahendis leidub meede, mida käesoleva töö autor ei ole üheski teises analüüsitud kohtulahendis veel täheldanud – nimelt on kohus pidanud vajalikuks kohaldada kontakteerumise keeldu kannatanuga ka kolmandate isikute kaudu. Nimetatud meede on käesoleva magistriröö

¹⁴⁶ TMKo 04.04.2012, 1-11-12918

¹⁴⁷ HMKo 11.10.2011, 1-11-11056

autori arvates üpris efektiivselt kannatanule kaitset pakkuv, kuna välistab igasuguse suhtlemise lubatavuse. Kui pooltel on ühiseid tuttavaid, võib tekkida üsna lihtsalt olukord, kus rikkuja, arvestades absoluutset lähenemis- ja suhtlemiskeeldu, leiab ainsa võimalusena oma ähvardused kannatanuni edastada sidevahendina teisi isikuid kasutades. Juhul, kui kannatanu tõepoolest tunneb, et tema elu ja tervis on ohus, ei ole vahet, kas ähvardus jõuab temani läbi otsese meediumi või siis teiste inimeste vahendusel. Ka teiste inimeste vahendusel kannatanuni jõudev ähvardus võib kannatanus hirmu tekitada, häirida tema rahu ja põhjustada emotsionaalseid pingeid.

Mõningatel juhtudel ei ole kohus lahendi resolutsioonis siiski märkinud ära suhtlemise viise ega erinevaid meediume. Näiteks Harju Maakohtu 29.08.2012 kohtumääruse tsiviilasjas¹⁴⁸ nr 2-11-37255 resolutsiooniga kohus keelab puudutatud isikul kolme aasta jooksul suhelda ja läheneda avaldajale lähemale kui 100 meetrit. Ülalmainitud lahendi resolutsiooni sõnastust analüüsid on käesoleva töö autor jõudnud järeldusele, et vaatamata asjaolule, et suhtluskanalid ja -viisid ei ole kohtulahendi resolutsioonis loeteluna välja toodud, on ka antud kaasuses tegemist absoluutse suhtlemiskeeluga. Vastasel juhul oleks kohus reservatsioonid märkinud ka lahendi resolutsioonis. Siiski võib arvata, et vältimaks võimalikke vaidlusi suhtlemiskeelu rikkumise osas, on parim viis kohtulahendis märkida ära (kasvõi mitteammendava loeteluna) suhtluskanalid ning suhtlemise viisid, mille vahendusel on kontakteerumine keelatud.

2.1.4. Eluaseme kasutamise reguleerimine

VÕS § 1055 lõike 1 teine lause näeb õiguskaitsevahendina ette ka eluaseme kasutamise reguleerimise. Eluaseme kasutamise reguleerimine on õiguskaitsevahend, mis riivab oluliselt selle isiku õigusi, kelle suhtes meedet rakendatakse. Näiteks on sunnitud see isik pärast eluaseme reguleerimise kohaldamist omale otsima uue elukoha ning sellega kaasnevad ka kulutused kas üürikulu või koguni uue eluaseme ostmise näol. Teatud juhtudel on nimetatud meede siiski vajalik, eelkõige siis, kui näiteks kohtu poolt kohaldatud lähenemis- ja suhtlemiskeeld muutuks mõttetuks põhjusel, et rikkuja ise elab samas kohas kannatanu(te)ga. Eesti kohtupraktikas ei ole

¹⁴⁸ HMKm 29.08.2012, 2-11-37255. Kättesaadav. Arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-11-37255/17

käesoleva magistritöö valmimise aja seisuga kohaldatud puhtakujulist eluaseme kasutamise reguleerimise meedet. Küll aga leidub selline kaasus, kus kohus kohaldas koos lähenemiskeeluga eluruumi vabastamise ja sellest välja registreerimise kohustust¹⁴⁹. Antud kaasuses oli kostjaks hageja pereliige, kes tarvitas hageja suhtes vägivalda. Kohus rahuldaski hagi täies ulatuses ning kohustas kostjat eluruumi vabastama ning ennast sealt välja registreerima hiljemalt ühe kuu jooksul kohtuotsuse jõustumisest. Samuti kohaldas kohus ka lähenemiskeelu, mille sõnastuse kohaselt hõlmas lähenemiskeeld muuhulgas keeldu läheneda hagejale või hageja eluruumile. Korteriomand kuulus antud juhul küll hagejale, kuid kostja väitel oli korteriomand omandatud tema rahaliste vahendite arvelt ning tema on tasunud ka kommunaalkulusid. Kohus aga leidis, et kostja ei ole tõendanud, et tal oleks mõni seaduslik alus eluruumi kasutamiseks. Kohus juhtis antud asjas tähelepanu asjaolule, et varalised nõuded ja eluruumi kasutamise õigus on erinevad asjad ning kostjal on alati õigus oma varaliste õiguste kaitseks pöörduda kohtusse. Analüüsitud lahendi pinnalt võib tekkida küsimus, kas seesugune liithagi on tingimata vajalik või piisaks vaid lähenemiskeelu rakendamisest. Käesoleva magistritöö autor on siiski seisukohal, et antud juhul on tõhusa õiguskaitse seisukohalt õigustatud seesuguse liithagi esitamine. Juhul, kui kostja ja hageja kasutavad sama eluaset, on õiguskaitsevahendite eesmärgid paremini tagatud, kui kohtulahendi resolutsioon näeb ette, et kostja peab ka eluruumi vabastama. Kui kostja seda vabatahtlikult ei tee, siis saab hageja algatada täitemenetluse eluruumi vabastamiseks täitemenetluse seadustiku (edaspidi nimetatud ka TMS)¹⁵⁰ § 180 alusel ning kohtutäitur võtab valduse kostja käest sunnimeetmeid rakendades ära. Kui aga sama eluaset kasutava kostja suhtes on kohaldatud vaid lähenemiskeeldu, siis kohalduvad täitmise tagamiseks hoopis teised mehhanismid sunniraha ning kriminaalkaristuse näol.

Võimalik, et eluaseme kasutamise reguleerimise kui õiguskaitsevahendi vähese kohaldamise põhjuseks võib olla asjaolu, et selleks ajaks, kui kannatanu on otsustanud oma õiguste kaitseks kohtu poole pöörduda, on abikaasad/elukaaslased juba eraldi elama asunud ning eluruumi kasutamise reguleerimiseks enam seetõttu ei olegi vajadust. Vaadeldes erinevates kohtulahendites peresisese väärkohtlemise episoodide ajalises lõikes, võib mitmetel juhtudel täheldada, et väärkohtlemine on leidnud aset pikema ajavahemiku jooksul. Seega on tõenäoline,

¹⁴⁹ PMKo 21.01.2011, 2-10-18343

¹⁵⁰ Täitemenetluse seadustik. RT I 2005, 27, 198 ... RT I 13.03.2014, 105

et kooselu kestmise jooksul ei ole kannatanud väga aldis kohtusse pöörduma, vaid teevad seda pigem juba kooselu lõppedes või siis hetkel, kui nad on hakanud kooselu lõpetamiseks juba mingeid reaalseid samme astuma.

Ülaltoodud näite puhul Eesti kohtupraktikast oli poolte ühiselt kasutatav eluase vaid hageja omandis. Probleemaatilisem on olukord aga juhul, kui eluase on poolte kaas- või ühisomandis.

Euroopa Inimõiguste Kohus on võtnud üheselt mõistetava seisukoha kohtuasjas¹⁵¹, mis puudutas eluruumi kasutamise reguleerimist, kui eluruum oli abikaasade ühisomandis. Kaasuse asjaoludest nähtuvalt väärkohtles kaebaja abikaasa kaebajat mitme aasta vältel. Kuigi kaebaja saavutas endise abikaasa suhtes lähenemiskeelu, keeldusid kohtud endist abikaasat välja tõstmast ühisomandis korterist. EIK kritiseerib Moldova Ülemkohtu seisukohta, mille kohaselt ei pidanud kohus kuut toimunud koduvägivalla episoodi piisavalt tõsiseks asjaoluks tõstmaks kaebaja abikaasa ühisest eluruumist välja. EIK tuvastas EIÕK artiklite 3 ja 8 rikkumise. Lisaks märkis EIK, et korterist väljatõstmine ei tähendanuks endise abikaasa ilmajätmist tema osast abikaasade ühisvaras.

Ka käesoleva magistr töö autor leiab, et eluaseme kasutamist on võimalik reguleerida sõltumata omandisuhtest ning eluruumist väljatõstmine on võimalik ka juhul, kui välja tõstetavale isikul on eluruumi suhtes kaas- või ühisomandis omandiõigus. Juhul, kui eluaseme reguleerimine õiguskaitsevahendina tagab kannatanu turvalisuse ning kaitseb teda perevägivalla ning igasuguse võimaliku väärkohtlemise eest, on see meede õiguskaitsevahendina igati õigustatud ja vajalik. Autori arvates on sellistel puhkudel õiguskaitsevahendi rakendamisest tulenev kasutegur (kannatanu turvalisuse tagamine) igal juhul olulisem ja suurem kui teise isiku õiguste riive (rikkuja õigus oma omandit vabalt vallata). Vaieldav on, kuidas toimida juhul, kui eluruum on rikkuja ainuomandis või poolte kaasomandis. Tekib ka küsimus, kas rikkuja peaks saama poolte ühiselt kasutatavast eluruumist lahkudes mingit kompensatsiooni või mitte. Sellised küsimused tuleks lahendada iga kaasuse puhul vajadusel kohtul, kaaludes poolte võimalusi, huve ja rikkumise raskust, kuna iga juhtumi asjaolud on erinevad. Omandivaidlused saab aga lahendada eraldi hagidena. Poolte kaasomandis oleva eluruumi puhul võiks VÕS § 1055 lg 1 teise lause alusel kohaldatav eluaseme kasutamise reguleerimine kui meede konkureerida näiteks AÕS § 72

¹⁵¹ EIKo 16.07.2013, 61382/09, B. vs Moldova

alusel esitatava kaasomandi valdamise ja kasutamise kokkuleppe regulatsiooniga. Käesolevas töös autor aga nimetatud asjaõiguslikku sätet pikemalt analüüsima ei asu, kuna see jääb töö raamidest välja. Nagu eespool märgitud, tuleks asjaõiguslikud ning omandisuhetega seotud vaidlused ka kindlasti lahendada, kui kohus hakkab VÕS § 1055 lg 1 alusel eluruumi kasutamist reguleerima ning eluruumi omandisuhted ei ole selged või on selles osas poolte vahel veel vaidlusi.

Autorile teadaolevalt käesoleva magistritöö valmimise aja seisuga ei leidu Eesti kohtupraktikas lahendeid kaasomandis, ühisomandis ega ka rikkuja ainuomandis oleva vara puhul eluaseme kasutamise reguleerimise meetme kohaldamise kohta. Samas on autor arvamusel, et juhul, kui rikkumine on piisavalt tõsine ning kannatanu (eriti kui pooltel on ka alaealised lapsed) vajab viivitamatut kaitset, kuid tal ei ole võimalik ise kohe mujale elama asuda, võiks olla eluaseme reguleerimine võimalik ka juhul, kui omandiõigus kuulub ainult rikkujale. Sellisel juhul peaks olema kohtulahendis siiski märgitud maksimaalne tähtaeg, mil kannatanu peaks omale teise eluaseme leidma. Iga üksikjuhtumit tuleb vaadelda eraldi ning vastavalt asjaoludele kohaldada täpselt ja selgelt formuleeritud sõnastuses reeglid eluaseme kasutamise kohta. Kindlasti ei ole lähenemis- ja suhtlemiskeelu kohaldamisel mingit mõtet ja see kaotab oma eesmärgi ning efektiivsuse, kui pooled elavad pärast vastava kohtulahendi jõustumist ikka edasi samas elukohas ning eluaseme kasutamise reguleerimine on jäetud kohtu poolt kohaldamata.

2.1.5. Liikumis- ja viibimiskeeld

Käesolevas alapeatükis tuleb vaatluse alla liikumis- ja viibimiskeeld kui VÕS § 1055 lg 1 teise lause alusel kohaldatav kaitseabinõu. Liikumis- ja viibimiskeeldu ei ole nimetatud sättes eraldi välja toodud, seega võiks see kuuluda VÕS § 1055 lg 1 teises lauses nimetatud muude sarnaste abinõude hulka. Siiski märgib autor siinkohal, et kohtud ei ole rakendanud liikumis- ja viibimiskeeldu seda vastavalt ka sõnastades. Käesoleva magistritöö autor ei ole leidnud analüüsitavaatest kohtulahenditest resolutsiooni sõnastust, kus kohus oleks vastavasisulist kaitseabinõud nimetanud liikumis- ja viibimiskeeluks. Liikumis- ja viibimiskeelu olemusega piirangut isikuõiguste kaitseks on kohtud kohaldanud lähenemiskeelu nimetuse all. Lähtudes aga kohtute poolt kohaldatud meetmete sisust ja olemusest, peab autor oluliseks liikumis- ja

viibimiskeelu eristamist lähenemiskeelust. Kaitstavate õigushüvede aspektist muidugi ei ole nende meetmete eristamine oluline, kuna mõlemad kaitsevad samu õigushüvesid, st kannatanu isikuõigusi. Samuti on liikumis- ja viibimiskeelu eesmärgiks välistada kontakt rikkuja ja kannatanu vahel. Vahe tuleb teha aga piirangute sisul. Vastavalt käesolevas töös juba ka märgitud A.Metsalu poolt antud grammatilisele tõlgendamisele on lähenemiskeeld õiguskaitsevahend, millega keelatakse kellelgi (kahju tekitaja) lähenemine kellelegi (kannatanule) millegi (individuaalsete, reeglina võõrandamatute õiguste) kaitse eesmärgil. Liikumis- ja viibimiskeeld aga erinebki lähenemiskeelust selle poolest, et see tähendab keeldu rikkujal kannatanu mingite õiguste kaitseks läheneda teatavale paigale või viibida seal ning seda sõltumata asjaolust, kas kaitstav isik seal konkreetsel ajahetkel ka viibib.

Alljärgnevalt toob autor mõned näited erinevate sõnastuste kohta kohtulahendite resolutsioonides, kus kohaldati lähenemiskeelu nime all koos kannatanule lähenemise keelamisega muuhulgas ka liikumis- ja viibimiskeeldu:

keeld süüdimõistetul läheneda kannatanu elukohale¹⁵²;

keeld süüdimõistetul minna ja viibida kannatanu elukohas¹⁵³;

keeld süüdimõistetul viibida kannatanu elukoha ja töökoha läheduses, kusjuures resolutsioonis olid vastavad aadressid märgitud¹⁵⁴;

keeld süüdimõistetul viibida kannatanu elukoha, kannatanu ema elukoha ning kannatanu poja lasteaia vahetus läheduses (kõik vajalikud aadressid resolutsioonis märgitud)¹⁵⁵;

keeld süüdimõistetul läheneda kannatanu elukohale (aadress märgitud) asuvale majale transpordi vahendiga või jalgsi liikudes lähemale kui 50 meetrit, seistes, peatudes või parkides lähemale hoone nägemisulatusest¹⁵⁶;

¹⁵² PMKo 18.06.2013, 1-13-5624. Kättesaadav. Arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-13-5624/6

¹⁵³ PMKo 07.06.2011, 1-10-15593

¹⁵⁴ HMKo 10.10.2012, 1-12-7937. Kättesaadav. Arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-12-7937/4

¹⁵⁵ HMKo 29.06.2011, 1-11-6128

¹⁵⁶ HMKo 11.10.2011, 1-11-11056

keeld puudutatud isikul siseneda (aadress märgitud) Tallinn asuvasse hoonesse ja nimetatud hoone läheduses viibimine lähemal kui 50 meetrit, samuti hoone läheduses avaldajate ootamine, jälgimine, põhjendamatu seismine ja/ või nimetatud isikutega kontakti otsimine¹⁵⁷.

Leidub ka lahend¹⁵⁸, kus kohtulahendi resolutsiooni kohaselt rahuldab kohus kannatanu taotluse lähenemiskeelu kohaldamiseks osaliselt. Keelati süüdimõistetul kannatanule lähenemine avalikes kohtades ja samuti tema elukohale lähemale kui 100 meetrit. Lähenemiskeeld ei kehti Eesti Vabariigi kohtuhoonetes pooltevahelistel võimalike tsiviilasjade kohtuistungitel. Kannatanu taotlus füüsilise lähenemiskeelu kohaldamises süüdimõistetu suhtes jäeti läbi vaatamata. Autori hinnangul on selles lahendis kohaldatud koos kahte liiki keelde: lähenemiskeeld ning liikumiskeeld.

2.1.6. Isiku kohta avaldatud ebaõigete andmete ümberlükkamise ja parandamise nõue

VÕS §-st 1047 tuleneb üldine eeldus, et isiku kohta ebaõigete andmete avaldamine on õigusvastane. Paragrahvi lõige 4 aga võimaldab kohaldada isiku kohta ebaõigete andmete avaldamise puhul õiguskaitsevahendit sõltumata andmete avaldamise õigusvasasusest. Lõige 4 nimelt sätestab, et ebaõigete andmete avaldamise korral võib kannatanu andmete avaldamise eest vastutavalt isikult nõuda andmete ümberlükkamist või paranduse avaldamist avaldaja kulul, sõltumata sellest, kas andmete avaldamine oli õigusvastane. Ka Riigikohus on pidanud vajalikuks rõhutada, et VÕS § 1047 lõike 4 kohaldamine ei sõltu õigusvastasusest¹⁵⁹.

Seega erineb ebaõigete andmete ümberlükkamise nõue teistest isikuõiguste kaitseks kohaldatavatest preventiivsestest kaitseabinõudest (lähenemiskeeld, suhtlemise reguleerimine, eluaseme reguleerimine ning muud sarnased kaitseabinõud) oluliselt selle poolest, et ebaõigete

¹⁵⁷ HMKm 12.04.2013, 2-12-47210. Kättesaadav. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-12-47210/12

¹⁵⁸ HMKo 27.06.2013, 1-13-4200. Kättesaadav. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-13-4200/4

¹⁵⁹ RKTko 10.10.2007, 3-2-1-53-07. Kättesaadav. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=222505989>

andmete ümberlükkamise nõude esitamise puhul ei ole kohaldamise eelduseks rikkumise õigusvastasus.

Käesoleva teema raames märgib autor, et lisaks VÕS § 1047 lg 4 alusel esitatavale isiku kohta avaldatud ebaõigete andmete ümberlükkamise ja parandamise nõuele on Eesti Rahvusringhäälingu seaduse¹⁶⁰ §-s 39 ka vastav säte, mis võimaldab muuhulgas õiguskaitsevahendina esitada vastulause. Vastulause esitamise õiguse võib piiritleda infoga, mis on avaldatud meediaväljaandes, väljaande kontrolli all ja toob kaasa vastaja isikuõiguse piiramise¹⁶¹. Sätted kohalduvad vaid Eesti Rahvusringhäälingu puhul ega ole muu meedia suhtes õiguslikult siduvad¹⁶². Kuna aga käesoleva magistritöö raames käsitletakse ebaõigete andmete ümberlükkamise ja parandamise nõuet laiemalt, sh kõikvõimalikes internetikanalites, siis ülalnimetatud sätted põhjalikuma vaatluse alla ei tule ja keskendutakse VÕS-i §-ile 1047.

Andmete avaldamise all mõeldakse mis tahes tegu või tegevusetust, mille tulemusena saavad andmed avalikkusele kättesaadavaks. Samuti andmete teatavaks tegemist kolmandatele (kõrvalistele) isikutele. Ebaõigete andmete avaldamise eest vastutab andmete avaldaja. Andmete avaldaja on isik, kelle kontrolli all on andmete avalikkusele kättesaadavaks tegemine. Seega on ka juhul, kui ajakirjandusväljaandes avaldatakse artikkel, milles tsiteeritakse ebaõigeid andmeid avaldav kolmandat isikut, andmete avaldajaks ajakirjandusväljaande väljaandja, mitte artiklis tsiteeritud isik. Isik, kes avaldab ajakirjandusväljaandele teadlikult ebaõigeid kontrollimata andmeid, võib samuti vastutada seeläbi tekitatud kahju eest andmete avaldajaga solidaarselt VÕS § 1045 lg 4 alusel õigusvastasele teole kihutaja või kaasaaitajana.¹⁶³

Ebaõigete andmete all mõistetakse praktikas ebaõigeid faktiväiteid, st asjaolusid, mille tõeväärtus on kontrollitav. Kohtupraktikas nimetatakse andmete avaldamist VÕS § 1047 tähenduses faktiväidete avaldamiseks. See, kas avaldatu sisaldab faktiväidet, tuleb selgitada välja avaldatu tõlgendamise teel. Andmetest ehk faktiväidetest, mille tõeväärtus on kontrollitav, tuleb

¹⁶⁰ Eesti Rahvusringhäälingu seadus. RT I 2007, 10, 46 ... RT I 13.03.2014, 19

¹⁶¹ K.Ots. Üksikisiku seisund meedia suhtes ning vastulause esitamise õigus. - Juridica 2008, nr 2. lk 105-106

¹⁶² Samas, lk 111

¹⁶³ P.Varul jt, lk 664

eristada väärtushinnanguid, eelkõige negatiivse sisuga või au teotavaid väärtushinnanguid, mille tõeväärtus ei ole kontrollitav.¹⁶⁴

VÕS § 1047 lõikest 4 tuleneva ebaõigete andmete ümberlükkamise või parandamise nõude eelduseks on üksnes ebaõigete andmete avaldamine. Õigusvastasus ei ole nõude kohaldamiseks oluline. Muu hulgas ei ole oluline, kas avaldatud väide on au ja head nime teotav. Piisab väite ebaõigsusest. Samuti ei ole oluline, kas avaldaja teadis või pidi teadma andmete ebaõigsusest või mittetäielikkusest. Samuti ei ole tähtsust sellel, kas avaldajal oli avaldamise vastu õigustatud huvi ning kas avaldaja kontrollis andmeid vajaliku põhjalikkusega ning asjaolul, et vaidlustatud andmete esmaavaldajaks ei ole kostja. Seega avaldatud ebaõiged andmed tuleb parandada, sõltumata sellest, kui hoolikas avaldaja oli. Hageja võib hagi esitada ebaõiged andmeid ümberlükkava avalduse teksti või mitu alternatiivset teksti, samuti võib ta alternatiivselt esitada ebaõiged andmeid ümberlükkava avalduse avaldamise viisi. Ümberlükkamine peab toimuma võimalikult samal kujul ja viisil kui andmete esialgne avaldamine. Üldjuhul saab ebaõigete andmete ümberlükkamist nõuda samal viisil ja samas kohas, kuidas ja kus ebaõiged andmeid avaldati.¹⁶⁵

Eesti kohtupraktikas leidub lahendeid, kus kohus on kohustanud kostjat ümber lükkama ebaõiged andmed. Siinkohal ei teosta autor alljärgnevate lahendite sisulist analüüsi, vaid lähtub sellest, et kohus on tuvastanud ebaõigete andmete avaldamise fakti ning rahuldanud hagi andmete ümberlükkamise nõudes. Vaatluse alla tulevad kahe kohtulahendi resolutsioonid, et illustreerida, mil moel ebaõigete andmete ümberlükkamine võiks toimuda. Olgu mainitud, et käesoleva töö autori arvates on mõlema alltoodud lahendi resolutsioonid kohtu poolt selgelt, ühemõtteliselt, lihtsalt ning igati täidetavalt sõnastatud. Samuti kohustas kohus mõlemal juhul andmed ümber lükkama võimalikult samal viisil, nagu need avaldati, st eelkõige samades väljaannetes. Allolevalt on lahendite resolutsioonide sõnastustest välja toodud vaid olulised osad, st vaid need, mis puudutavad andmete ümberlükkamise nõudeid.

¹⁶⁴ P.Varul jt, lk 664

¹⁶⁵ Samas, lk 667-668

Harju Maakohtu 20.03.2013 kohtuotsuse tsiviilasjas number 2-12-24743 resolutsiooniga¹⁶⁶ on muuhulgas kostjat kohustatud omal kulul avaldama hiljemalt 15 kalendripäeva jooksul tsiviilasjas kohtuotsuse jõustumisest ajalehe võrguväljaandes ja paberkandjal vaidlusaluses artiklis esitatud ebaõigeid andmeid ümberlukkava avalduse, muuhulgas selgelt väljendades, et hageja kohta on nimetatud artiklis avaldatud tegelikkusele mittevastavad väited, seejärel on resolutsiooni sõnastuses kõik väited ükshaaval loetletud. Kohus kohustas kostjat lisama ka lause: „Need väited on valed“. Lisaks nägi kohus resolutsiooniga ette ajalehe veebiväljaandes teate avaldamise kestvuse, paberväljaandes lehekülje numbri, veeru ja täpse koha ning samuti kirja suuruse.

Teine sarnane lahend on Harju Maakohtu 09.07.2013 kohtuotsus tsiviilasjas number nr 2-12-36895, mille resolutsioonis¹⁶⁷ kohus kohustas kostjat avaldama hiljemalt 15 päeva jooksul kohtuotsuse jõustumisest arvates valeandmeid ümberlukkav avaldus eesti ja vene keeles oma ajaveebis, kus artikkel ja selle kommentaarid olid avaldatud. Samuti olid ka selle kohtulahendi resolutsioonis kõigepealt loetletud kõik kostja poolt avaldatud ebaõiged väited, seejärel oli kohus samuti märkinud, et kostja peab otsesõnu tunnistama, et need väited on valed. Käesoleval juhul oli kohus resolutsiooniga lisaks veel ette näinud, et iga väide ükshaaval ümber lükataks täpses sõnastuses, nt „Hageja ei ole seotud organiseeritud kuritegevusega“ jne. Avaldamise kohta oli samuti ette nähtud kirja suurus ja kriteerium, et andmeid ümberlukkava avalduse kujundus oleks vaidlusaluse artikli omaga sarnane. Kohus nägi ette ka, et ümberlukkav artikkel peab olema avaldatud vähemalt 20 päeva vältel ning asuks esilehel. Lisaks kohustas resolutsioon kostjat lõpetama hageja au teotamise ning artikli enda ajaveebist eemaldama.

¹⁶⁶ HMKo 20.03.2013, 2-12-24743. Kättesaadav. Arvutivõrgus:
https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=2-12-24743/17

¹⁶⁷ HMKo 09.07.2013, 2-12-36895

2.2. Elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatavate õiguskaitsevahendite menetlemise, tehtavate kohtulahendite ning nende täitmise tagamise erisused

2.2.1. Elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatavate õiguskaitsevahendite menetlemise erisused

Lähenediskeeldu ja muid sarnaseid preventiivseid kaitseabinõusid on võimalik Eestis kohaldada:

- 1) esialgse õiguskaitse korras – nii tsiviilkohtumenetluse raames hagi tagamise abinõuna TsMS § 378 lg 1 punkti 3 alusel kui ka kriminaalmenetluse raames ajutise lähenediskeeluna KrMS § 141¹ alusel;
- 2) tsiviilkohtumenetluses – hagita asjana (TsMS § 475 lg 1 p 7) või vajadusel ka hagimenetluses (TsMS § 544 lg 3);
- 3) kriminaalmenetluse raames kannatanu kaitseks, kui isik mõistetakse süüdi isikuvastases kuriteos (KrMS § 310¹ lg 1 ja VÕS § 1055 lg 1).

Käesoleva magistritöö raames ei ole käsitletud esialgse õiguskaitse korras kohaldatavaid abinõusid, samuti ei tule vaatluse alla pikemalt ka nimetatud abinõude menetlemise kord. Vaatluse alla tulevad aga hagita asja lahendamisel või hagimenetluses ning samuti kriminaalmenetluse raames isiku süüdimõistmise korral kohaldatavate meetmete menetlemine, kuna käesolevas magistritöös on põhjalikult analüüsitud just nimetatud kohaldatud abinõusid.

TsMS § 544 reguleerib lähenediskeeldu ja muude isikuõiguse kaitse abinõude rakendamist. Paragrahvi lõige 1 sätestab: „Kohus võib isiku eraelu või muu isikuõiguse kaitseks kohaldada võlaõigusseaduse § 1055 alusel lähenediskeeldu või muid abinõusid. Abinõusid võib rakendada tähtajaga kuni kolm aastat.“ VÕS § 1055 lg-s 1, mis on küll käesolevas töös analüüsitud lähenediskeeldu ja muude sarnaste kaitsevahendite kohaldamise materiaalõiguslik alus, ei ole abinõude rakendamise tähtaega sätestatud ning see tulenebki hoopis menetlusnormist ehk TsMS § 544 lg-st 1.

Vastavalt TsMS § 475 lg 1 punktile 7 on lähenediskeeldu ja muude sarnaste abinõude

rakendamine isikuõiguste kaitseks hagita asi. Hagita menetluses vaadatakse tsiviilasi läbi siis, kui asjas on näiteks tugev avalik huvi, mis tingib suurema sekkumise poolte eraautonoomiasse¹⁶⁸. Kohtu roll hagita asjade lahendamisel võrreldes hagimenetlusega on erinev – hagita menetluses rakendab kohus uurimispõhimõtet ning kogub ise aktiivselt tõendeid. Lisaks võib hagita menetlust alustada kohus ka omal initsiatiivil.¹⁶⁹ Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et näiteks lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rakendamise menetluses võivad teatud juhtudel olla tagatud isikuõiguste rikkumise puhul kannatanule efektiivsemad kaitseabinõud just hagita menetluses, kuivõrd kannatanu ei pruugi alati hagi esitades teadlik olla kõigist võimalikest kohaldatavatest abinõudest. Hagita menetluses aga on suurem roll kohtul, kes ise vastavalt vajadusele rakendab kohaseid meetmeid.

TsMS § 544 lg 2 sätestab: „Kui isikuõiguse kaitse abinõu rakendamist menetletakse seoses perekonnasuhtega, kohaldatakse täiendavalt seaduses hagita perekonnaasjadele sätestatud, kui käesolevast peatükist ei tulene teisiti.“ Perekonna legaldefiniitsiooni ei ole Eesti seadustes antud, kui perekonnaelu võib määratleda järgmiselt: seaduslik abielu mehe ja naise vahel; mehe ja naise selline perekondlik kooselu, mis ei ole seadusega sätestatud tingimustel ja korras vormistatud; lapse suhted bioloogiliste vanemate, lapsendajate, võõras- või kasuvanematega ning samuti bioloogiliste või lapsendatud laste suhted vanavanemate ning õdede-vendadega, kuid perekonnaelu all võidakse silmas pidada ka sidemeid lähedaste sugulaste vahel¹⁷⁰. Oma lähenemiskeelu analüüsis on tõdenud M.Vutt, et peamisteks kohtuvaidlusteks, kus lähenemiskeeldu on taotletud, on perekonnaasjad, sh vaidlused lastega suhtlemise üle¹⁷¹.

Hagita perekonnaasjad TsKM § 550 lg 1 kohaselt on järgmised:

- 1) alaealisele isikule eestkostja määramine;
- 2) vanema õiguste määramine lapse suhtes ja lapsega suhtlemise korraldamine;
- 3) lapsendamine;
- 4) alaealise teovõime laiendamine;
- 5) isikust põlvnemise tuvastamine ja vanema kande vaidlustamine pärast isiku surma;

¹⁶⁸ E. Kergandberg jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Kirjastus Juura. Tallinn. 2008, lk 358

¹⁶⁹ Samas, lk 357

¹⁷⁰ J.-E. Truuväli jt, lk 279-280

¹⁷¹ M. Vutt, lk 4

- 6) nõusoleku andmine lapse või eestkostetava nimel tehingu tegemiseks;
- 7) muud seadusega kohtu pädevusse antud perekonnaasjad, mida ei saa lahendada hagimenetluses.

TsMS § 544 lg 3 sätestab: „Kohus võib käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud asja lahendada ka hagimenetluses, kui seda lahendatakse koos muu hagiga või kui hageja seda taotleb.“ Hagimenetluses esitavad pooled kohtule kõik tõendid ning vajadusel nõutakse välja veel täiendavad tõendid. Ka kohtuistungil saavad pooled oma seisukohti esitada. Samuti on vaidluse igas faasis pooltel võimalik kasutada oma dispositsiooniõigusest tulenevaid volitusi vaidluse suunamiseks, sh selle kiiremaks lõpetamiseks (nt hagi õigeksvõtt, omaksvõtt, hagist loobumine, kompromiss).¹⁷² Käesoleva töö autori arvates on sellest tulenevalt hagimenetluse plussiks hagita menetlusega võrreldes paindlikkus ning vähemalt hüpoteetiline võimalus lõpetada vaidlus kokkuleppega ning selliselt, et kohaldatavad meetmed ei pruugi rikkujale enam väga vastumeelsed ollagi. Praktikas on siiski hagimenetluse raames rakendatud lähenemiskeeldu peamiselt abielulahutuse asjades, kuid üksikutel juhtumitel ka omandivaidlustes¹⁷³.

TsMS § 545 sätestab ka ärakuulamise kohustuse meetmete rakendamisel: „Kohus kuulab enne lähenemiskeeldu või muu isikuõiguse kaitse abinõu rakendamist ära isiku, kelle suhtes abinõu rakendamist taotletakse, ja isiku, kelle huvides abinõu rakendamist menetletakse. Vajaduse korral kuulab kohus ära ka nimetatud isikute lähedasi isikuid, isikute elukohajärgse valla- või linnavalitsuse või politseiasutuse.“ Käesolevas magistritöös analüüsitud lahendite kohta võib öelda, et valdavalt olid tsiviilasjade raames kohaldatud lähenemiskeeldu ja muude sarnaste kaitseabinõude puhul poolte seisukohad ära kuulatud või vajadusel kohtule esitatud kirjalikult ning see kajastus ka lahendite tekstides.

VÕS § 1047 lg 4 alusel kohaldatakse isiku kohta avaldatud ebaõigete andmete parandamise või ümberlükkamise nõue on võimalik lahendada vaid hagimenetluses. Hagita asjana ei saa sellist nõuet lahendada, kuna hagita menetluse puhul kehtib *numerus claususe* põhimõte ehk kõik

¹⁷² E.Kergandberg, lk 355

¹⁷³ M. Vutt, lk 4

tsiviilasjad, mis ei ole seadusega otseselt hagita menetlusse määratud, menetletakse hagimenetluses¹⁷⁴.

Autor peab oluliseks käesoleva alapunkti lõpetuseks märkida, et lähenemiskeeld ning muud sarnased preventiivsed õiguskaitsevahendid kuuluvad oma olemuselt selliste meetmete hulka, mida on vaja rakendada võimalikult kiiresti, et kannatanu(d) oleks(id) kaitstud tulevikus toimuva võimaliku väärkohtlemise eest. Kohtumenetlus peab olema võimalikult kiire ja efektiivne, kuna teatud juhtudel võib iga viivitatud hetk saada kannatanule saatuslikuks ning mida kauem kohtumenetlus venib, seda kauem peab kannatanu taluma näiteks vägivalda.

Ka EIK on väljendanud oma seisukohta lähenemiskeelu menetlemise kiiruse osas. Nimelt on EIK¹⁷⁵ võtnud selgesõnalise seisukoha: lähenemiskeelu taotlus tuleb lahendada võimalikult kiiresti. Nimetatud kohtuasjas oli avaldaja vähemalt 13-l korral pöördunud kehavigastuste tõttu arsti poole ning väidetavalt on endine partner avaldajat ka vägistanud. Avaldaja on pöördunud kahel korral siseriikliku kohtu poole lähenemiskeelu taotlusega, kuid need jäid rahuldamata põhjendusega, et avaldaja ka ise on käitunud agressiivselt. Esimese lähenemiskeelu taotluse läbivaatamiseks kulus kohtul aega 1,5 aastat. EIK peamine etteheide antud asjas oligi menetlusele kulunud aeg.

2.2.2. Elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatavate õiguskaitsevahendite kohaldamise kohtulahendi resolutsioonile esitatavad nõuded

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 442 lg 5 sätestab: „Otsuse resolutsiooniga lahendab kohus selgelt ja ühemõtteliselt poolte nõuded ja veel lahendamata taotlused, samuti rakendatud hagi tagamise abinõudega seotud küsimused. Resolutsioon peab olema selgelt arusaadav ja täidetav ka muu otsuse tekstita.“ Kohtulahendi ülesehituse juhtprintsipiiks on veenvus. Veenev kohtulahend peab olema arusaadav lahendi adressaadile.¹⁷⁶

¹⁷⁴ E.Kergandberg, lk 357

¹⁷⁵ EIKo 24.04.2012, 57693/10, Kalucza vs Ungari

¹⁷⁶ A. Kangur. Õppematerjal kohtunikele 2003. Juhiseid kohtuotsuse kirjutamiseks. Sihtasutus Eesti Õiguskeskus. Tartu. 2004, lk 23

Seadustes, kus on reguleeritud lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rakendamist isikuõiguste kaitseks, ei ole sätestatud, mil moel peab olema kohtulahendi resolutsioon sõnastatud. Käesoleva magistr töö autor nõustub varasema käsitlemisega¹⁷⁷, mille kohaselt lähenemiskeelu kohaldamise kohtulahendi sõnastamisel on oluline, et resolutsiooni tekstis oleks kirjas sõna „lähenemiskeeld“. Seadus ei anna lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rakendamise kohta mingeid kriteeriume, kuidas tagada, et kohtulahend oleks täidetav. Samuti ei ole käesolevas töös analüüsitud VÕS § 1047 lg 4 alusel kohaldatavate ebaõigete andmete ümberlükkamise või parandamise nõuete puhul märgitud, missugune peab olema kohtulahendi resolutsioon.

Ainsana märgib kriminaalmenetluse seadustiku § 141¹ lg 4, et lähenemiskeelu määrukses märgitakse lähenemiskeelu põhjendus ning lähenemiskeelu tingimused. Kriminaalmenetluse seadustik näeb ette, et lahendis oleks märgitud lähenemiskeelu tingimused, aga VÕS seda otsesõnu ette ei näe.

Analüüsides aga VÕS § 1055 esimese lõike alusel isikuõiguste kaitseks kohtute poolt kohaldatud abinõusid, tuleb tõdeda, et mitte kõigi lahendite resolutsioon ei ole sõnastatud selgelt ja ühemõtteliselt, et selle alusel oleks kõigile osapooltele ning ka sanktsioone rakendavatele institutsioonidele selge, missugused on lähenemiskeelu tingimused. Eriti raske on kohaldatud lähenemiskeeldu järgida ning samuti tuvastada selle rikkumist ja rakendada sanktsioone, kui resolutsioonis ei ole määratletud, milline on vahemaa, millest lähemale on keelatud kannatanule minna. Vahemaa on vaieldamatult lähenemiskeelu üheks olulisemaks tingimuseks üldse. Nagu käesoleva magistr töö raames on märgitud, on Eesti kohtud teinud paraku ka selliseid lahendeid, milles on lähenemiskeelu vahemaa täiesti märkimata.

Selle seaduselünga on täitnud Riigikohus lähenemiskeelu regulatsiooni kehtima hakkamisest mitmed aastad hiljem. Nimelt on Riigikohtu kriminaalkolleeegium¹⁷⁸ andnud alljärgnevad juhised lähenemiskeelu rakendamiseks. Nimetatud lahendis märgib Riigikohus, et kohus peab

¹⁷⁷ A. Talve Lähenemiskeeld Eesti kriminaalmenetluses ja selle eri aspektid. Magistr töö. Tartu Ülikool. Tartu. 2011, lk 47

¹⁷⁸ RKKKo 06.08.2010, 3-1-1-59-10. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-1-1-59-10>

konkreetselt määratlema need tingimused, st piirangud, mida lähenemiskeelu adressaadil kaitstava isiku suhtes järgida tuleb, kuna vastasel korral ei ole lähenemiskeeld täidetav. Lisaks tuleb kohtul kaitseabinõu valikul hinnata selle sobivust ja vajalikkust ning kaaluda ühelt poolt kahjustatud isikut ähvardava isikuõiguste rikkumise tõenäosust ja raskust ning teiselt poolt lähenemiskeelust tuleneva piirangu mõju lähenemiskeelu adressaadile. Keelates lähenemiskeelu adressaadi füüsilise lähenemise kaitstavale isikule, peab kohus määratlema lähenemiskeelu ruumilise ulatuse, s.o minimaalse lubatud vahemaa lähenemiskeelu adressaadi ja kaitstava isiku vahel. Vastasel juhul ei ole hiljem võimalik lähenemiskeelu rikkumist selgelt tuvastada. Vahemaa peaks olema üldjuhul väljendatud meetrites. Ka lähenemiskeelu ruumilise ulatuse määratlemisel peab kohus silmas pidama juhtumi asjaolusid ja lähtuma proportsionaalsuse põhimõttest. Vajadusel tuleb lähenemiskeeldu sõnastades ette näha erandjuhud, mil lähenemiskeeld ei kehti või kehtib väiksemas ulatuses. Näiteks võib väiksema vahemaa kohaldada, kui lähenemiskeelu adressaat ja kaitstav isik töötavad ühes ja samas kohas või neil on ühine elukoht, kuid seda vaid tingimusel, et väiksema ulatusega lähenemiskeeld ei muuda keelu eesmärgi saavutamist ebareaalseks. Lähenemiskeelu ulatuse või kehtivuse võib ka muul moel seada sõltuvusse konkreetsest asukohast (nt määrates selle suuremaks kaitstava isiku elukohas, väiksemaks avalikes kohtades või piirates lähenemiskeelu kehtivust üksnes kaitstava isiku elukohaga). Lisaks võib lähenemiskeeld kaitstava isiku kõrval laieneda ka teatud paikadele, mis on kaitstava isikuga tihedalt seotud (nt isiku elu-, õppimis- või töökoht, tavapärane liikumistee vmt). Samuti võib lähenemiskeeld lisaks füüsilise lähenemise keelule hõlmata ka muid tingimusi, näiteks keeldu kaitstava isikuga suhelda (sh telefoni või muude sidekanalite vahendusel või kirja teel). Sellest tulenevalt ei saa pidada nõuetekohaseks lähenemiskeeldu kohaldamist üldiselt, konkreetseid piiranguid nimetamata. Lähenemiskeelu tingimuste määratlemata jätmine on käsitatav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena, mis toob kaasa kohtuotsuse tühistamise lähenemiskeeldu puudutavas osas.

Käesoleva magistritöö autor nõustub Riigikohtu seisukohtadega ning leiab, et kohtulahendi resolutsioonis tuleb lähenemiskeelu ja muude sarnaste abinõude rakendamisel kindlasti märkida vahemaa, millest lähemale ei ole lubatud kannatanule läheneda ning et vahemaa peaks olema märgitud meetrites.

Alljärgnevalt on asjakohane tuua Eesti kohtupraktikast näiteid selle kohta, missugune ei tohiks olla lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rakendamise puhul kohtulahendi resolutsioon:

Näiteks Pärnu Maakohus on lähenemiskeelu ühes otsuses sõnastanud järgmiselt¹⁷⁹:

„Kehtestada Roman Bezrukovi suhtes alates kohtuotsuse kuulutamisest kaheks aastaks lähenemise keeld EMle järgmiselt:

1. Roman Bezrukovil on keelatud viibida XXXXXX maakonnas XXXXXX vallas XXXXXX k. XXXXXXXX XXX asuval kinnistul.“

Lahendi asjaoludest tulenevalt on kannatanu vanem inimene ning ühtlasi rikkuja vanaema. Siiski on kohtulahend täidetav ainult juhul, kui kannatanu elukoht ei muutu. Kohtulahend muutub sisutühjaks juhul, kui kannatanu peaks mujale elama asuma. Sellisel juhul ei ole lahend enam täidetav, kuna lähenemiskeelu sisu antud lahendis hõlmab vaid kahju tekitaja keeldu viibida kinnistul, mille aadress on toodud kohtulahendis. Kohus ei ole lahendis märkinud, et oleks kohaldatud keeld läheneda kannatanule kui isikule. Seega muutub kannatanu olukord täiesti kaitsetuks, kui ta muudab elukohta või isegi lahkub elukohast korraks või ajutiselt, nt kasvõi selleks, et minna arsti juurde või poodi. Seega on kannatanu täiesti kaitsetu oma igapäevastes tegevustes, kui need toimuvad väljaspool nimetatud kinnistut. Isegi, kui tegemist on vanema inimesega, ei saa eeldada, et ta oma kodust ei lahku või koguni elukohta ei vaheta. Seega antud juhul on tekkinud selline olukord, et kui kannatanu peaks otsustama mujale elama asuma, peaks ta uuesti kohtusse pöörduma, kui on reaalne oht, et rikkumine võiks jätkuda ka kannatanu uues elukohas. Seega on antud kohtulahendi puhul isikuõiguste kaitse ulatus seatud sõltuvusse mitte reaalsest ohust ja tulevikus toimuda võivate rikkumiste tõenäosusest, vaid territoriaalsest asjaolust.

Ülaltoodud mitte kõige paremini sõnastatud kohtulahendi resolutsioonist võib teha järeldused: kohtulahend lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rakendamiseks peab olema sõnastatud selliselt, et ta oleks täidetav ka juhul, kui kannatanu elu- töö või muu temaga tihedalt seotud koht peaks muutuma, eelkõige kui ta asub mujale elama, tööle või õppima. Kohtulahendis vaid konkreetse kinnistu märkimine võib anda kannatanule kaitse, kuid teatud juhtudel on oht, et

¹⁷⁹ PMKo 10.09.2013, 1-13-5263. Kättesaadav arvutivõrgus:

https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/maa_ringkonna_kohtulahendid/menetlus.html?kohtuasjaNumber=1-13-5263/12

kannatanu võib siiski lõpuks jääda kaitseta. Kannatanul võib tekkida vajadus oma isikuõiguste kaitseks uuesti kohtusse pöörduda ja selline olukord koormab kannatanut liigselt. Vahepealsel ajal on kannatanu kaitseta ning menetluse ajal võib tekkida teoreetiliselt olukord, kus rikkuja läheneb kannatanule, viimane tunneb ennast ohustatuna, kuid kuna ei ole täidetavat kohtulahendit, siis ei saa rikkujat karistada lähenemiskeelu rikkumise eest. Kuna lähenemiskeeld piirdus vaid konkreetselt nimetatud kinnistuga, siis mujal toimunud rikkumine sellise kohtulahendi valguses justkui enam ei olekski rikkumine. Käesoleva magistr töö autor on seisukohal, et oma olemuselt ei olegi ülalkirjeldatud juhtumi puhul tegemist lähenemiskeeluga, vaid pigem viibimiskeeluga.

Eesti kohtupraktikas leidub ka lahend¹⁸⁰, kus kannatanu on oma lähenemiskeelu taotluses märkinud konkreetsed kontaktandmed, mille vahendusel oleks ühenduse võtmine kannatanuga keelatud, kuid kohus leiab, et kannatanu võib kolme aasta jooksul muuta oma e-posti aadresse, telefoninumbrit või elukohta. Kohtu seisukoht on niisugune, et lähenemiskeelu hilisema konkretiseerimise vajadus võib kannatanule põhjustada liigset ressursikulu ja uusi kannatusi. Kohtu hinnangul ei ole välistatud süüdimõistetu ennetähtaegne vabastamine, seega võib süüdimõistetu vabaduses viibides proovida kannatanuga ühendust võtta ka virtuaalsete suhtluskeskkondade kaudu. Menetluslikust aspektist on antud juhul tegemist hagi piiride ületamisega kohtu poolt, kuid sisulisest küljest kaitseb selliselt sõnastatud kohtulahend võib-olla hageja õigusi efektiivsemalt.

Käesoleva magistr töö autori arvates väärivad tähelepanu ka sellised kohtulahendid, kus on rakendatud keelavaid meetmeid, kuid on tehtud reservatsioon selliselt, et viibimine teatud kohas või kontakteerumine on lubatud eelneval nõusolekul. Näiteks käesolevas magistr töö juba vaatluse all olnud lahend¹⁸¹, mille resolutsiooniga keelatakse kostjale muuhulgas järgmised tegevused: tulla hageja elukohta eelneva nõusolekuta; tülitada hagejat viimase töökohas eelneva nõusolekuta ning helistada hagejale viimase eelneva nõusolekuta. Nimetatud kaasuses ei ole tegemist absoluutse viibimis- ega suhtlemiskeeluga, kuna hageja nõusolekul võib kostja tulla hageja elu- või töökohata või talle helistada. Kohus on ilmselt püüdnud leida nõu kuldset keskteed

¹⁸⁰ HMKo 25.03.2013, 1-13-1789

¹⁸¹ TMKo 02.04.2012, 2-11-57113

ning kuna tegemist oli muuhulgas ka hagiga abielu lahutamiseks, siis võib arvata, et mingil põhjusel (nt ühiste laste olemasolu) on poolte suhtlemine vajalik ka pärast kohtulahendi jõustumist. Siiski tekib küsimus, kuidas sellist lahendit praktilises elus rakendada. Hageja elu või töökohta tulemiseks loa saamiseks on kostjal vajadusel võimalik hagejale helistada. Tekib aga küsimus, kuidas saaks kostja hagejalt eelnevalt loa helistamiseks. Kostja ei saa luba telefoni teel küsida, kuna tal on keelatud hagejale helistada ilma eelneva nõusolekuta. Antud juhul oleks pidanud olema reguleeritud ka viis, kuidas kostjal on lubatud taotleda nõusolekut hagejaga kontakteerumiseks. Lahenduseks võiks olla näiteks nõusoleku saamise võimalus e-kirja või telefoni teel saadetava lühisõnumi näol. Kuna nõusoleku saamine ei ole antud juhul reguleeritud, siis on hiljem raske tõendada ka kohtu poolt määratud suhtlemise korra rikkumist, st kas see vajalik nõusolek oli ikkagi olemas või ei olnud.

2.2.3. Elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatud õiguskaitsevahendite kohtulahendite täitmise erisused

VÕS § 1055 lõike 1 alusel tehtud kohtulahendite puhul on problemaatiliseks aspektiks nende täitmise tagamine. Tekib küsimus, kuidas realselt tagada, et kohustatud isik täidaks kohtulahendist tulenevat mitterahalist ja isiklikku kohustust, mis seisneb mitte tegevuses, vaid just vastupidi – tegevus(t)est hoidumises. Mida ja kes saab ette võtta, et hageja/kannatanu isikuõigusi enam ei rikutaks kostja/süüdimõistetü poolt? Kindlasti osadel juhtudel juba ainuüksi kohtu poolt rakendatud abinõu ja selle kohta tehtud lahend, mis täpselt määratleb keelatud tegevuse(d) ning kostja/süüdimõistetü teadmine, et rikkumisele võib järgneda kriminaalvastutus, on juba piisavalt distsiplineerivad asjaolud ning hoiavad ära edasised rikkumised. Paraku see praktikas aga alati nii ei ole.

Lähemiskeelu rikkumine aastate lõikes Justiitsministeeriumi andmetel¹⁸² oli järgmine:

2006 - mitte ühelgi korral; 2007 – 6 korral; 2008 – 12 korral; 2009 – 11 korral; 2010 – 44 korral; 2011 – 29 korral; 2012 – 31 korral.

Ülaltoodud numbrid illustreerivad rikkumiste tõusvat tendentsi. Raske on öelda, kas rikkumiste arv aastate lõikes on suurenenud inimeste üha suurenevast teadlikkusest oma õiguste kaitse

¹⁸² Ahven, A jt. Kriminaalpoliitika uuringud. Kuritegevus Eestis 2012. Justiitsministeerium. Tallinn. 2013, lk 138

võimaluste kohta või rikkumiste arv ka tegelikkuses kasvab. Tekib küsimus, mida saab hageja/kannatanu teha, kui tema õiguste kaitseks kohtulahendiga kohaldatud meetmeid rikutakse. Kas ja kuidas saab hageja/kannatanu sundida rikkunud isikut edaspidi mitte enam rikkumisi korda saatma? Pärast kohtulahendi jõustumist juhul, kui rikkumised ei lõpe, on kannatanul kaks võimalust otsida edasist õiguskaitset: läbi sundtäitmise ja/või rikkuja suhtes avalduse tegemiseks kriminaalmenetluse algatamiseks.

Sundtäitmine on riigi loodud mehhanism isiku kohustuse täitmisele sundimiseks. Enamiku kohustuste puhul antakse isikule teatud aeg nõude vabatahtlikuks täitmiseks ning sundtäitmise kaudu sekkub riik alles siis, kui kohustust ei täideta. Erasisikutevahelises suhtlemises realiseerub sundtäitmise kaudu riigi kohustus tagada isikutele nii nende õiguste kaitse kui ka vahendid selle kaitse reaalseks elluviimiseks.¹⁸³ Asendamatu on selline toiming, mida keegi teine võlgniku eest teha ei saa, tegemist on isikliku iseloomuga kohustusega. Kui võlgnik kohustust ei täida, ei ole võimalik teda selleks otseselt sundida ega tulemust võlgniku asemel tegutsedes muud moodi saavutada.¹⁸⁴ Toimingu tegemata jätmise puhul on sanktsiooniks võlgnikule sunniraha määramine. Täitemenetluse seadustiku § 183 sätestab: „Kui toimingut saab teha üksnes võlgnik ise, kuid ta ei tee seda määratud tähtpäevaks või kui võlgnik rikub kohustust teatud toimingut taluda või toimingust hoiduda, võib kohtutäitur määrata võlgnikule sunniraha käesoleva seadustiku §-s 26¹ sätestatud korras“.

Oluline lähenemiskeelu ja muude samaste kaitseabinõude rakendamise puhul on ka see, et kohus selgitaks isikule, kelle suhtes meetmeid kohaldatakse, ka võimaliku rikkumise tagajärgi ja eelkõige asjaolu, et rikkumine on kriminaalkorras karistatav. Siiski vaid vähestel juhtudel on kohtulahendis kohus lähenemiskeelu ja muude kaitseabinõude rakendamisel neid aspekte selgitanud. Näiteks Harju Maakohtu kohtumääruse tsiviilasja nr 2-10-11311 resolutsioonis¹⁸⁵ selgitab kohus rikkumise tagajärgi: „Kohus peab vajalikuks selgitada, et VÕS § 1055 alusel rakendatud kahju tekitavast tegevusest hoidumise kohustuse rikkumist sanktsioneeritakse eelkõige karistusõiguslike vahenditega. Kui rikkuja kahju tekitavat tegevust hoolimata tema suhtes rakendatud keelust jätkab või seda kordab, saab kohus teda kohtutäituri vahendusel

¹⁸³ A. Alekand, Täitemenetlusõigus. Kirjastus Juura. Tallinn. 2010, lk 13

¹⁸⁴ Samas, lk 156

¹⁸⁵ HMKm 28.09.2010, 2-10-11311

täitemenetluse seadustiku § 183 alusel trahvida¹⁸⁶. Lisaks võimaldavad KarS § 331¹ ja § 331² rikkuja suhtes kohaldada täiendavaid karistusõiguslikke sanktsioone.“

KarS § 331¹ sätestab, et tsiviilasjas tehtud kohtulahendi, millega kohustatakse isikut välja andma lapse või asja või tegema asendamatut toimingut või hoiduma toimingu tegemisest, täitmata jätmise eest, kui isikut on selle eest täitemenetluses trahvitud või kui tema suhtes on selle eest täitemenetluses kohaldatud aresti, – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega. KarS § 331² kohaselt kohtulahendiga kohaldatud lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu rikkumise eest, kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale, või lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu korduva rikkumise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

Seega tulenevalt TMS-i §-st 183 ja KarS §-idest § 331¹ ja § 331² võib öelda, et lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rikkumise puhul kohaldatav sanktsioon sõltub konkreetse juhtumi asjaoludest. Kui rikkumine on esmakordne ja rikkuja ei ole ohustanud kaitstava isiku elu, tervist või vara, siis on võimalik kohustatud isikule määrata vaid sunniraha kohtutäituri vahendusel. Kui rikkumine on korduv või rikkumisega on seatud ohtu eelmises lauses nimetatud kaitstavad õigushüved, tuleb kõne alla rikkumise sanktsioneerimine karistusõiguslikult.

Märkimist väärib asjaolu, et Eesti lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude regulatsiooniga ei kuulu kaitstavate õigushüvede hulka isiku vara. KarS-i säte aga näeb lähenemiskeelu ja muude sarnaste kaitseabinõude rikkumise puhul karistusõigusliku sanktsiooni rakendamise ühe võimaliku eeldusena ette olukorra, kus oleks ohustatud kaitstava isiku vara. Käesoleva magistritöö autori arvates on kirjeldatud olukord sellest aspektist siiski paradoksaalne.

Elu, tervise ning isikuõiguste kaitseks kohaldatud õiguskaitsevahendite kohtulahendite täitmise tagamise seisukohast on oluliseks regulatsiooniks ka Euroopa lähenemiskeeld¹⁸⁷, millega on liitunud ka Eesti Vabariik. Nimetatud direktiiv annab kaitse isikutele just sellisel puhul, kui

¹⁸⁶ Autori märkus: TMS-i kehtivas redaktsioonis kasutatakse mõistet sunniraha, kuid analüüsitud lahendi tegemise ajal kehtis regulatsioon, kus kasutati mõistet trahvimine

¹⁸⁷ EL Direktiiv nr 2011/99/EL. Kättesaadav arvutivõrgus:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2010-0470&language=ET>

kaitstav isik liigub teise riiki, mis on direktiiviga ühinenud. Direktiivi eesmärgiks on isiku kaitsmine teise isiku poolt toimepandava kuriteo eest, mis võib ohustada isiku elu, kehalist või vaimset puutumatust, väarikust, isikuvabadust või seksuaalset puutumatust. Seega võib öelda, et direktiivi kaitsealasse jäävad samad isikuõigused, mida on käsitletud käesolevas magistritöös.

Direktiivi artikli 2 kohaselt on Euroopa lähenemiskeeld liikmesriigi õigusasutuse või samaväärse asutuse poolt seoses kaitsemeetmega tehtud otsus, mille alusel võtab teise liikmesriigi õigusasutus või samaväärne asutus vastavalt oma siseriiklikule õigusele mis tahes asjakohase meetme või asjakohased meetmed eesmärgiga jätkata kaitstava isiku kaitsmist. Kaitse objektiks on füüsiline isik, samuti on isik, kelle suhtes meetet kohaldada saab, füüsiline isik.

Artikli 5 kohaselt võib Euroopa lähenemiskeeldu kohaldada üksnes juhul, kui siseriiklikult on kohaldatud ühte või mitut meetet alljärgnevatest:

- a) keeld siseneda teatavatesse paikadesse või kindlaksmääratud piirkondadesse, kus kaitstav isik elab või mida ta külastab;
- b) keeld otsida kaitstava isikuga mis tahes kontakti, sealhulgas telefoni, elektrooniliste vahendite, kirja, faksi või mis tahes muude vahendite teel, või selliste kontaktide reguleerimine, või
- c) keeld läheneda kaitstavale isikule lähemale kui ettenähtud kaugusele või sellise lähenemise reguleerimine.

Seega võib öelda, et Euroopa lähenemiskeeldu regulatsiooniga on tagatud kaitstava isiku õigushüved ka juhul, kui ta liigub teise riiki – asub elama või ka näiteks ajutiselt külastab teist riiki, mis on liitunud Euroopa lähenemiskeeldu regulatsiooniga. Tänapäeval, kus inimestel on Euroopa riikide piires võimalus vabalt liikuda ning palju Eesti kodanikud asuvad ka tööle välismaale, on selline regulatsioon igati positiivne. Tähele tuleb aga panna, et regulatsiooniga peavad olema liitunud nii kannatanu päritoluriik kui ka sihtkoha riik ning samuti on vältimatuks eelduseks meetmete kohaldamisel ka olemasolev siseriiklik lahend, millega vastavaid meetmeid siseriiklikul tasandil on juba kohaldatud.

Kokkuvõte

Käesolevas magistritöös käsitleti õigusrikkumiste lõpetamiseks ja tõkestamiseks kohaldatavaid eraõiguslikke kaitsevahendeid, mis on mõeldud kaitsma elu, tervist ja isiklike õigusi. Nimetatud kaitsevahendid on sätestatud VÕS §-des 1047 lg-s 4 ja §-s 1055 lg-s 1.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida erinevaid eraõiguslikke kaitsevahendeid, mida saab kohaldada isiku elu ja tervise kaitseks ning muude isikuõiguste rikkumise tõkestamiseks laiemas mõttes. Nimetatud kaitsevahendite (lähemiskeeld ja muud sarnased kaitseabinõud) kohaldamise alus tuleneb eelkõige VÕS § 1055 lõikest 1. Samuti käsitles autor töös ka VÕS § 1047 lg 4 alusel kohaldatavaid meetmeid isiku kohta avaldatud ebaõigete andmete ümberlükkamiseks.

Oma töös otsis autor lahendusi probleemidele ja tegi ka ettepanekuid uuritavate eraõiguslike kaitsevahendite regulatsiooni parendamiseks. Samuti oli eesmärgiks leida kohtupraktikas ilmnenu kitsaskohti, et pakkuda omalt poolt välja võimalikke lahendusi edaspidiseks meetmete efektiivsemaks rakendamiseks.

Töös tõi autor iga kaitstava isikuõiguse teemat käsitledes välja võimalikud kohaldatavad kaitsevahendid, nende kohaldamise alused, eeldused ja võimalused ning samuti nõuded kohtulahendi sisulisele kui ka vormilisele küljele. Autor töötas läbi hulgaliselt Eesti kõigi kohtuastmete praktikat analüüsivate kaitsevahendite kohaldamise osas ning samuti viitas asjakohastele EIK lahenditele.

Olulisemad järeldused, milleni käesolevas töös tõstatatud probleemide analüüsi teel jõuti, on alljärgnevad. Isiku elu ja tervise kaitseks ning isikuõiguste rikkumise tõkestamiseks või kestva isikuõiguste rikkumise lõpetamiseks on võimalik kohaldada seadusest tulenevalt järgmisi eraõiguslikke kaitsevahendeid: lähemiskeeld, suhtlemispiirangute kehtestamine, eluaseme kasutamise reguleerimine, isiku kohta ebaõigete andmete ümberlükkamise või parandamise nõue. Esimeste loetelus nimetatud abinõude kohaldamise aluseks on VÕS § 1055 lg 1 ning viimase aluseks VÕS § 1047 lg 4. VÕS § 1055 lg 1 alusel kohaldatavate kaitseabinõude puhul

peab täidetud olema õigusvastasuse eeldus: tegemist peab olema kahju õigusvastase tekitamisega või siis peab tulevikus tekkida või kahju olema õigusvastane. Kui tegemist on ähvardamisega, siis peab olema tegemist õigusvastase kahju tekitamisega ähvardamisega. VÕS § 1047 lg 4 kohaldamise eelduseks ei ole aga õigusvastasus, piisab vaid ebaõigete andmete avaldamise faktist.

VÕS § 1055 lõike 1 alusel kohaldatavate õiguskaitsevahendite puhul kehtib veel eeldus, et kahju õigusvastane tekitamine peab olema kestav või kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse. Kestev kahju tekitamine ei tähenda antud juhul lakkamatut tegevust, mis kestab 24 tundi ööpäevas, vaid kestav on ka tegevus, mis toimub teatud ajavahemike järel ning on seetõttu jätkuva iseloomuga. Samuti on tegemist kestva rikkumisega, kui isikuõiguste rikkumine toimub näiteks au teotavate andmete avaldamise näol selliselt, et andmed on kolmandatele isikutele kusagil internetiportaalis jätkuvalt kättesaadavad. Alternatiivseks eelduseks VÕS § 1055 lõike 1 kohaldamisel on rikkumisega ähvardamine. Ähvardamine võib tähendada verbaalselt, mingi teoga või muul moel teise isiku hirmutamist, kuid mitte ainult. Ähvardamise all mõistetakse ka situatsiooni, kus rikkuja on oma käitumisega loonud mingi olukorra, millest tuleneb teisele isikule, tema elule, tervisele või mingile muule isikuõigusele reaalne oht. Seega ka ohuolukorra loomine on VÕS § 1055 lõike 1 mõistes ähvardamine ning seda ka juhul, kui ohu loonud isiku tahtlus ei hõlma teise isiku ähvardamist, hirmutamist või ohuolukorra loomist.

VÕS § 1055 lõike 1 teist lauset on võimalik kohaldada, kui tegemist on kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatusel või muude isikuõiguste rikkumisega. Samas peavad nimetatud sätte kohaldamiseks olema kindlasti täidetud ka lõike 1 esimeses lauses nimetatud eeldused. See tähendab, et lähenemiskeeldu, eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist ning muid sarnaseid kaitseabinõusid on võimalik kohaldada vaid juhul, kui tegemist on kestva õigusrikkumisega, õigusrikkumisega ähvardamisega või ohuolukorra loomisega.

VÕS § 1055 lõike 1 teise lause alusel kohaldatud meetmetest on Eesti kohtupraktikas laialdasemalt kasutatust leidnud peamiselt lähenemiskeeld ja suhtlemise reguleerimine ehk sisuliselt suhtlemispiirangute kehtestamine. Valdavalt on nimetatud meetmeid kohaldatud isiku

elu, tervise (nii füüsilise kui vaimse) kui ka eraelu puutumatus kaitseks. Sageli on kohaldatud korruga nii lähenemiskeeldu kui ka suhtlemise reguleerimist ühes lahendis. Näiteks keelatakse rikkujal nii kannatanule lähenemine kui ka temaga kontakteerumine. Lähenemiskeeld võib seisneda keelus läheneda kannatanule, tema elukohale, töökohale või mingile muule temaga tihedalt seotud paigale. Suhtlemiskeeld sisaldab valdavalt keeldu kannatanule helistada, saata telefoni teel tekstisõnumeid, saata postiga kirju, saata fakse, samuti kontakteeruda kõikvõimalike internetikanalite kaudu, nt e-post, suhtlusvõrgustikud jne. Oma töös tõi autor eraldi kaitsevahendina ka liikumis- ja viibimiskeelu, kuigi nimetatud kaitsevahendit seadus ei sätesta. Praktikas on kohtud oma resolutsioonides kohaldanud nimetatud meetet lähenemiskeelu nimetuse all. Olemuslikult on tegemist eraldiseisva kaitsevahendiga. Erinevus seisneb selles, et kui lähenemiskeeld on keeld rikkujal kannatanule läheneda, siis liikumis-ja viibimiskeeld on keeld rikkujal läheneda mingile konkreetsele paigale või seal viibida sõltumata asjaolust, kas kannatanu seal paigas antud ajahetkel ka viibib või mitte. Abinõu eesmärk on sama, mis lähenemiskeelul – kaitsta kannatanu õigusi ja vältida võimalikku kontakti – kuid meede oma sisult on siiski erinev.

VÕS § 1047 lõike 4 alusel on võimalik nõuda ebaõigete andmete ümberlükkamist või parandamist. Eelduseks ei ole tegevuse õigusvastasus. Kohustatud isikuks on andmete avaldaja. Ümberlükkamine või parandamine peaks toimuma võimalikult samal viisil ja võimalusel ka samas vormis, milles rikkumine aset leidis. Nõude esitanud isikul on võimalik omalt poolt pakkuda välja ka tekst, millega andmed peab ümber lükkama. Kohus võib kohtulahendi resolutsioonis täpselt märkida, millisel moel – millises väljaandes, millisel leheküljel ning millise kujundusega tekst tuleb kostjal avaldada. Samuti võib kohus resolutsioonis ka anda teksti täpse sõnastuse.

Käesolevas töös jõudis autor ka järeldusele, et teatud osas ei ole regulatsioon ammendav ja hästi kohaldatav. VÕS § 1055 lg 1 esimese lause sõnastus võiks olla praegusest täpsem ning töös tegi autor ka *de lege ferenda* ettepaneku – sättes peaks olema eristatud erinevad kaitsevahendid erineva iseloomuga rikkumiste puhuks näiteks järgnevalt:

- 1) kestva rikkumise korral rikkumise lõpetamise nõue;
- 2) olukorras, kus on karta teo või ähvarduse korduvust, teost või ähvardamisest hoidumise nõue;

3) ohtliku olukorra loomise korral ohu kõrvaldamise nõue;

4) õigusrikkumise tagajärgede kestmise korral toimingute tegemine tagajärgede kõrvaldamiseks.

Käesoleva töö käigus selgus, et regulatsiooni tõlgendamisel ja kaitseabinõude kohaldamisel on Eesti kohtute praktika kohati ebaühtlane. Tuleneb see probleem tõenäoliselt asjaolust, et näiteks lähenemiskeelu puhul ei ole seaduses otsesõnu kirjas, kuidas kohus peaks lähenemiskeeldu kohta tehtud lahendis resolutsiooni sõnastama. Paraku leidub ka lahendeid, kus kohus ei ole üldse märkinud lähenemiskeelu puhul vahemaad, millest lähemale on kannatanule keelatud minna. Sellisel moel vormistatud lahend ei ole täidetav ning selle rikkumist on ka väga raske tuvastada. Sisulisest küljest aga seisneb kohtute ebaühtlane praktika ka näiteks erinevate mõistete sisustamisel, mida ei ole seaduses märgitud. Erinevad kohtud on erinevalt määratlenud näiteks selliseid mõisteid nagu nägemisulatus, äratundmiskaugus, kõnetamiskaugus jne. Lisaks ilmnes Eestis tehtud kohtulahendite analüüsimisel ka selline probleem, et lähenemiskeeluks oli nimetatud ka teistsuguseid kohaldatud kaitsevahendeid, eelkõige viibimiskeeldu. Probleemaatiliseks on lähenemiskeelu kohaldamise puhul käesoleva töö autori arvates ka kohtulahendid, kus kohus märgib ära vaid ühe kindla aadressi, kus kannatanu elab lahendi tegemise ajal ning kuhu rikkujal keelatakse minna. Juhul, kui kannatanu vahetab elukohta või viibib lihtsalt ajutiselt oma elukohast eemal, kasvõi väljaspool kodu igapäevaseid toimetusi tehes, muutub kohtulahend sisutühjaks ning kannatanule ei ole tagatud sellise kohtulahendi alusel tegelikku kaitset.

Käesoleva magistr töö autor on seisukohal, et korrektselt vormistatud lähenemiskeeld (nii sisuliselt kui ka vormiliselt), mis on ka täidetav ja mille rikkumist on mõistlikult võimalik tuvastada, peaks olema oma miinimumnõuetes väljendatud selliselt: „Keelata kostjal (*süüdimõistetul/puudutatud isikul jne*) läheneda hagejale (*kannatanule/avaldajale jne*) lähemale kui (*arv*) meetrit.“ Vajadusel saab kohus täpsustavate punktidenä resolutsioonis lisada muid sarnaseid õiguskaitsevahendeid, nt viibimis- ja suhtlemiskeelu kui ka kohaldada erinevad vahemaad avalikes ja mitteavalikes kohtades lähenemise osas.

Lähenemiskeeldu ja muid sarnaseid preventiivseid kaitseabinõusid on võimalik rakendada: esialgse õiguskaitse korras - nii kriminaalmenetluse raames kui hagi tagamise abinõuna hagimenetluse raames;

tsiviilkohtumenetluses hagita asjana või vajadusel ka hagimenetluses;

kriminaalmenetluse raames kannatanu kaitseks, kui isik mõistetakse süüdi isikuvastases kuriteos.

Lähenemiskeeldu rikkumine on karistatav. Kui rikkumine on esmakordne ja rikkuja ei ole ohustanud kaitstava isiku elu, tervist või vara, siis on võimalik vaid kohustatud isikule sunniraha määrata kohtutäituri vahendusel. Kui rikkumine on korduv või rikkumisega on seatud ohtu eelmises lauses nimetatud kaitstavad õigushüved, vaid sellisel juhul tuleb kõne alla rikkumise sanktsioneerimine karistusõiguslikult – rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

Käesoleva magistritöö autor on seisukohal, et töö on oma eesmärgi täitnud ning andnud vastused töö koostamisel püstitatud probleemidele ja sõlmküsimustele.

The Measures of Protection in Private Law Applicable for Termination and Prevention of Violating Life, Health and Personal Rights

Abstract

The topic of this Master's thesis is The Measures of Protection in Private Law Applicable for Termination and Prevention of Violating Life, Health and Personal Rights. The main reason for choosing this topic comes from the author's point of view that it is as important to protect people with proper measures for the offences committed under the action in the future, as it is sanctioning for the offences committed. Estonian residents are not fully aware of possibilities of applying these measures in private law, and even in different laws there are just a few sections on that topic. The aim of this thesis is to explore a variety of protection measures in private law that can be applied to protect a person's life and health, and to prevent the violation of the personal rights of any other person in a broader sense. The grounds for applying such measures come primarily from the Contract Law (VÕS) § 1055 (1). The author will also be examining applicable actions under the Contract Law (VÕS) § 1047 (4) for rebuttal or remedy of publication of inaccurate personal data.

The author of this thesis has tried to find solutions for problems and has made a number of suggestions for amendments of the measures and implementation of protection regulations. The author tried to uncover deficiencies in court practice in this matter and has come up with a number of solutions as to improving the effectiveness of the implementation of the measures which would allow for more efficient implementation of court orders as well as making it easier to identify any violations. This thesis has been written using mostly quantitative and systematic research method. The author has familiarised herself with the acts of law and the theoretical material available dealing with the topic of this thesis, as well as looked through numerous cases on the issue in all of the three levels of courts in Estonia, and the relevant positions on the matter in the European Court of Human Rights.

The aim of this thesis was to research the following items and questions:

- 1) How does the Contract Law § 1055 (1) define Lasting Offence?

- 2) How does the Contract Law § 1055 (1) define Intimidation?
- 3) Can the second clause in § 1055 (1) of the Contract Law be applied as a preventative measure or does the damage have to be sustained before the clause can be enforced?
- 4) Can restraining order be enforced on persons of delictual incapacity or on their legal representative, and how does one enforce sanctions when the restraining order is breached?
- 5) Do the presumptions in the first clause of the Contract Law § 1055 (1) apply when enforcing the second clause?

Legal rights are specific freedoms and rights which exist independent from the state, and which the state has a duty to protect. Legal rights can be individual or collective, but this thesis focuses on the individual legal rights. In order to enforce the measures of protection in the Contract Law § 1055 (1), the damage sustained or the possibility of sustaining the damage in the future has to be unlawful. This thesis focuses on the principles stated in clauses 1, 2, 3 and 4 of § 1055 (1) of the Contract Law, which render violation of legal rights unlawful if the actions have:

- 1) caused the death of the victim;
- 2) caused injury or health damage by battery to the victim;
- 3) taken freedom from the victim;
- 4) violated the individual rights of the victim.

The regulation of terminating and preventing violation of legal rights by means of enforcement of private law, analysed in this thesis, protects an individual's life, health (both physical and mental) freedom and other personal rights in the narrower and broader sense (i.e. person's good name, honour, dignity, inviolability of private life), this list is not exhaustive. In Estonian law property and assets are protected by the Property Law.

The most important legal right is the right to life, which enables the use of all other rights and freedoms. The right to life protects the physical existence and applies only to natural persons. The State has an obligation to protect its citizens where the authorities are aware or should be aware of the cases where there is a real and imminent threat to an individual's life from a third

party. This thesis sees the State's protection obligation as providing preventative measures for the protection of the individual's life.

An individual's health as a legal right can be defined in several ways. Health is the body's full physical, mental and social well-being. In the narrower sense, this is a state where the physical and mental well-being, in which all organs and organ system functions are balanced with the external environment, and there are no deviations from the normal condition. Mental well-being is a state of mind in which a person is in complete control of their consciousness and is free of emotional tensions. Health damage is malfunction of the anatomical integrity or physiological function of a body's organ or tissue, disease or any other pathological condition caused by mechanical, physical, chemical, biological, psychological, or other factors. Mental distress is also considered as lesion and damage to health, which means that damage to an individual's health is not always necessarily defined by the presence of damage to one's physical body. The author of this thesis, therefore, believes that both battery and mental assault constitute the violation of an individual's legal right to health. Also, as stated in the Contract Law § 1055 (1), any pain caused, which in medical terms does not constitute damage to physical health as such, is subject to application of measures of legal protection.

A whole chapter in this thesis has been dedicated to person's rights and violation of those rights. As a rule, only natural persons can have personal rights. This thesis will first review the right to privacy. At the time of writing this thesis, Estonian Law Acts do not define 'private life' and 'privacy'. Private life and privacy are often used as synonyms in different contexts or else one of them is used as a broader concept and includes the other. In the broader sense, the right to privacy means personal autonomy or the right to act according to one's own wishes, independently from others, but in the narrower sense, privacy means not being under the surveillance of the state, media or the third parties. Privacy is the right to live one's life with minimum intervention and includes private, family and home life, physical, and moral dignity, honour and reputation, and not exposing insignificant or embarrassing facts or unauthorized publication of personal photographs, protection against abuse of personal messages, and the protection against undisclosed of any confidentially obtained information, as well as the right to access information held about oneself. Therefore, private life can be defined as the right to avoid

unwanted public attention, which essentially means being in charge of the information held, stored and used about oneself. Although it is impossible to define private life including all of its aspects, there is a list of certain criteria which help define private life. Private life means having the right to privacy, which means living one's life, if one so wishes, protected from the public attention. This thesis provides a list of criteria of private life which has been drawn up based on the European Court of Human Right court decisions:

- protection against violation of an individual's physical and mental, and moral and intellectual freedoms;
- protection against attacks on an individual's honour and reputation;
- protection against unauthorized use of an individual's name, identity and imagery;
- protection against surveillance;
- protection against disclosure of confidential information.

Any contravention of the inviolability of an individual's home i.e. illegal entry, is also considered interference in an individual's private life. Illegal entry is any unlawful entry, whereby the protective structures, be it a building, a room or surroundings, are being trespassed by a third party.

All natural persons are subject to legal rights of person's honour, dignity and a good name. An individual's honour and dignity are mostly person's internal subjective categories sustained by the person themselves. One's good name and reputation, however, are mostly external objective categories sustained by other people and the public opinion. Violations of an individual's subjective values of honour and dignity include publishing factual allegations or judging values that damage an individual's reputation. Legal theorists admit that in some cases legal persons have the same right to the protection of their legal rights under the Law of Torts as natural persons. The legal rights of legal persons are concerned with protecting their reputation rather than dignity. This suggests that the Contract Law § 1047 (4) also applies to legal persons seeking to have inaccurate factual allegations amended, and/ or under the Contract Law § 1055 (1) clause 1, order termination of any tortious acts which damage their good name.

The violation of an individual's legal right to freedom is any imprisonment whereby the individual's freedom of movement is restricted e.g. apprehending, incarcerating, tying up etc.

Intimidation, intoxicating, being unable to get out of a car due to its speed, and fraud all constitute unlawful restriction of freedom, thus implying that violation of freedom of movement does not always mean just total restriction to movement.

After extensive analysis of the theoretical materials and court practice, the most important conclusions reached by the author of this thesis concerning the solutions to the problems posed in this thesis, are outlined as follows.

In order to protect an individual's life and health, prevent and protect them against violation of their personal rights, several measures of protection under the Private Law are applicable: restraining order, communication constraint, regulation of accommodation, and demand of refutation and amendment of inaccurate data. The former means of protection are enforced by The Contract Law § 1055 (1), and the latter by the Contract Law § 1047 (4). In order to enforce the measures of protection in the Contract Law § 1055 (1), the damage sustained or the possibility of sustaining the damage in the future must be unlawful. The Contract Law § 1047 (4) is applicable on any publication of inaccurate information.

The Contract Law § 1055 (1) clause two is applicable on injury, damage to health, violation of private life, or on other violations of personal rights. For the Contract Law § 1055 (1) to be applicable, clause one of the same law has to be fulfilled, meaning that restraining order, use of accommodation and communication regulation and other such measures of protection, can only be enforced to protect an individual against lasting offence, threat of offence or in an emergency phase. The clause is also applicable on the threat that the offence may be committed in the future. This position is supported both in theory and by Estonian court practice.

The author of this thesis carried out a thorough research into the circumstances that make the Contract Law § 1055 (1) applicable: causing continuous damage or threatening to cause damage, as the law does not define these circumstances. Causing continuous damage, in this case, is classed as an act occurring systematically over a period of time rather than non-stop for 24 hours a day. Publishing defamatory information and making it continuously available to a third party on an Internet portal, is also classed as causing continuous damage. According to the Contract

Law § 1055 (1) any verbal or physical intimidation carried out against an individual is classed as threatening. The threat has to be real i.e. the victim has to have a reason to believe that the threat would be carried out, regardless of the fact whether the offence has been committed or not. The threat may never be carried out, but the fear of it suffered by the victim would be enough reason for prosecution. Also, any circumstances created by the tortfeasor, which places another individual's life and health at a risk or could potentially violate the other individual's personal rights, is classed as intimidation. Therefore, the Contract Law § 1055 (1) classes creating an emergency phase as threatening, regardless of whether the act of was intentional or unintentional, in which case it is classed as negligence. Intimidation also means that there is a real danger of actual offence to be committed in the future, even though no offence has been committed at that present point in time.

The above may be summed up as follows: the Contract Law § 1055 (1) distinguishes between three types of intimidation:

- 1) verbal or physical intimidation;
- 2) potentially harmful emergency phase created by tortfeasor, intentionally or otherwise;
- 3) circumstances, which are no longer lasting offence, but there is a strong reason to believe that the offence may be repeated in the future.

The author of this thesis believes that the current wording of the clause one of the Contract Law § 1055 (1), is not the most successful one as the content of the provision lends itself to broader interpretation. The author proposes *de lege ferenda* change to the clause one of the Contract Law § 1055 (1): the wording of the cause should be changed so that it differentiates between different measures of protection applicable for different offences:

- 1) termination of violation order for lasting offences;
- 2) refraining from committing or threatening to commit tortious act order where there is a danger of the act or threat being repeated;
- 3) eliminating emergency phase order where an emergency phase has been created;
- 4) provision for eliminating consequences of lasting offence.

If an offence has been committed by a legal person, either a body of the legal person or the person employed within its economic and professional activities should be held responsible. For the offences committed by persons of delictual incapacity, their guardian or parent could be held responsible.

Estonian court practice has favoured imposing restraining orders and communication constraint as measures applicable under the second clause of the Contract Law § 1055 (1). The above measures have been imposed in order to protect an individual's life and health (both physical and mental), as well as the inviolability of their private life. Court orders have frequently applied restraining orders and communication constraint concurrently. For example, the tortfeasor is not allowed neither to approach nor contact the victim. A restraining order may mean that the tortfeasor is not allowed to approach the victim, victim's home or workplace, or any other place closely connected with the victim. Communication constraint usually mean that the tortfeasor is not allowed to phone, send text messages, letters or faxes, or contact the victim via the Internet e.g. e-mails, social networking sites etc. There are two types of communication constraint: an absolute communication prohibition and communication constraint, which lists the circumstances under which the tortfeasor is not allowed to contact the victim or lists the means of communication allowed.

The Contract Law § 1047 (4) is applicable for rebuttal or remedy of publication of inaccurate personal data. The section is applicable even without the precondition of unlawfulness of the tortious act. The person liable is the publisher of data. The rebuttal or amendments should be made, as far as is possible, in the same way and form as the tort itself. The claimant can suggest their version of the text they would like to see the innacurate data rebutted with. The court order may outline the specifics of the rebutal – specifying the issue, the page and the design of the text that the tortfeasor is ordered to publish. The court may also issue the exact wording of the text.

The authour of this thesis found that Estonian court practice is somewhat uneven when it comes to interpreting and applying protective measures. This is probably due to the fact that, for example, the law does not state clearly what the decision of the restraining order issued by the court should include. Unfortunately, there have been cases where the court decision has not stated the exact distance the tortfeasor is required to keep from the victim. Court rulings of this sort can not be implemented and make it difficult to establish the breach of the restraining order. There are also some substantive issues in Estonian court practice as far as assigning meaning to certain definitions that have not been clearly defined by law is concerned. Different courts have defined differently such terms as field of vision, recognition distance, accosting distance etc. The

analysis of Estonian court orders revealed that different protective measures had been ruled applicable as a restraining orders, especially the prohibition on occupancy. The author of this thesis feels that the difficulty in implementing restraining orders is often due to the fact that the restraining order issued by the court only lists the current home address of the victim as the place the tortfeasor is prohibited to approach. Should the victim move or be temporarily staying away, the court order becomes void and the victim is not guaranteed actual protection under such terms of the court order.

The author of this thesis strongly believes that correctly formalized restraining order (both substantively and in form), which can be implemented and the breach of which is possible to establish reasonably, should include, as minimum, the following: “The tortfeasor (the defendant) is not allowed to approach the claimant (the victim) within X metres.” The court can issue additional specifying clauses as measures of protection e.g. prohibition on occupancy and communication, as well as specify the exact approaching distances in public and private spaces.

Restraining orders and other preventative protective measures are applicable: as preliminary legal protection within criminal proceeding as well as a measure for securing an action within proceeding of action; within matters on petition or, when necessary, proceeding of action; within criminal proceeding for victim protection if the defendant is sentenced guilty for offence against the person.

Breach of restraining order is punishable. Upon the first breach, unless the tortfeasor has put the life, health or property of the victim at risk, the court bailiff may issue a fine payable by the tortfeasor. Upon repeated breaches, or if the above mentioned legal rights of the victim have been compromised, the tortfeasor will be sanctioned by penal power – a fine or a year imprisonment.

Kasutatud allikad

Kasutatud kirjandus

- 1) Ahven, A jt. Kriminaalpoliitika uuringud. Kuritegevus Eestis 2012. Justiitsministeerium. Tallinn. 2013
- 2) Alekand, A. Täitemenetlusõigus. Kirjastus Juura. Tallinn. 2010.
- 3) Anepaio, T jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Loengud. Kirjastus Juura. Tallinn. 2003
- 4) Ernits, M. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. – Juridica 2007, nr 1
- 5) Hansen, T. Õigus eraelu puutumatusel vs kohtulahendi avalikustamine. Magistritöö. Tartu Ülikool. Tartu. 2012
- 6) Hirvoja, M. Tõrjuv kahjuhüvitis Eesti ja Saksa võlaõiguses mittevarelise kahju hüvitamisel ning selle seos karistusliku kahjuhüvitise kontseptsiooniga. – Juridica 2011, nr 1.
- 7) Kangur, A. Õppematerjal kohtunikele 2003. Juhiseid kohtuotsuse kirjutamiseks. Sihtasutus Eesti Õiguskeskus. Tartu. 2004.
- 8) Kergandberg, E jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Kirjastus Juura. Tallinn. 2008.
- 9) Kotkas, L. Vaimne vägivald ja lähenemiskeeld. Bakalaureusetöö. Taru Ülikool. Tallinn. 2013
- 10) Liiv, E. Väljendusvabaduse ja üldiste isikuõiguste konflikt veebipäevikute ja -foorumite näitel. – Juridica. 2008, nr 7
- 11) Metsalu, A. Lähenemiskeeld isikuõiguste tsiviilõigusliku kaitsevahendina. Magistritöö. Tartu Ülikool. Õigusinstituut. Tallinn. 2007
- 12) Ots, K. Üksikisiku seisund meedia suhtes ning vastulause esitamise õigus. – Juridica. 2008, nr 2.
- 13) Pärna, P. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn. 2004
- 14) Reiman, K, Bachmann, T. Kognitiivne privaatsus kui põhiseadusliku vabaduse väljendus – Juridica. 2009, nr 2
- 15) Sein, K. Keskkonnakahjulikust tegevusest tulenevad nõuded – kas eraõiguslikud ja/või avalik-õiguslikud? – Juridica. 2007, nr 1

- 16) Sootak, J, Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn. 2009.
- 17) Sootak, J. Isikuvastased süüteod. Kirjastus Juura. Tallinn. 2011
- 18) Sootak, J. Karistusõiguse alused. Kirjastus Juura. Tallinn. 2003
- 19) Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Kirjastus Juura. Tallinn. 2010
- 20) Talve, A. Lähenemiskeeld Eesti kriminaalmeneltuses ja selle eri aspektid. Magistritöö. Tartu Ülikool. Tartu. 2011
- 21) Tammiste, H. Mittevarealisest kahjust Eesti kohtupraktikas – Juridica. 2004, nr 2
- 22) Tampuu, T. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. – Juridica. 2003, nr 2
- 23) Tampuu T. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Kirjastus Juura. Tallinn. 2007
- 24) Tampuu, T. Lepinguvälised võlasuhted, 3. täiendatud ja muudetud trükk. Kirjastus Juura, Tallinn. 2012
- 25) Tampuu T. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. – Juridica. 2003, nr 3
- 26) Tiivel, R. Sissejuhatus tsiviilõigusesse. Agitaator OÜ. Tallinn. 2011
- 27) Truuväli, J-E jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn. 2008.
- 28) Varul, P jt. Võlaõigusseadus III: Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura. Tallinn. 2009.
- 29) Vutt, M. Lähenemiskeelu kohaldamine tsiviilkohtumenetluses. Analüüs. 09.01.2008. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/681/L%E4henemiskeeluAnalyyis.pdf>
- 30) C. Ovey, R. C. A. White. Jacobs and White, the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006
- 31) P. Oliver. The Protection of Privacy in the Economic Sphere before the European Court of Justice. – Common Market Law Review, 2009, Vol 46, nr 5
- 32) Warren, L. D. Brandeis. The Right to Privacy. – Harvard Law Review, 1980, Vol IV, nr 5.
- 33) L. Wildhaber, O. Diggelmann. Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse. Uuemad arengusuunad. – Juridica. 2007, nr 1
- 34) A. H. Robertson, J. G. Merrills. Human Rights in Europe. A Study of the European Convention of Human Rights. Manchester University Press, 1994

35) Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. Band 7. 60. neubearbeitete Aufl age. München: Verlag C. H. Beck 2001, § 823, äärenr 178–200

36) R. Ricker. Rechte und Pfl ichten der Medien unter Berücksichtigung des Rechtsschutzes des einzelnen. – NJW, Heft 34, 1990

Kasutatud normatiivaktid

37) Eesti Vabariigi Põhiseadus – RT 1992, 26, 349 ... RT I 27.04.2011, 2

38) Asjaõigusseadus. – RT I 1993, 39, 590 ... RT I 13.03.2014, 82

39) Vangistusseadus – RT I 2000, 58, 376 ... RT I 16.04.2014, 11

40) Konkurentsiseadus. RT I 2001, 56, 332 ... RT I 05.07.2013, 9

41) Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I 26.02.2014, 6

42) Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 29.11.2013, 4

43) Tsiviilseadustiku üldosa seadus. RT I 2002, 35, 216 ... RT I 13.03. 2014, 103

44) Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I 26.02.2014, 8

45) Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I 13.03.2014, 100

46) Täitemenetluse seadustik. RT I 2005, 27, 198 ... RT I 13.03.2014, 105

47) Eesti Rahvusringhäälingu seadus. RT I 2007, 10, 46 ... RT I 13.03.2014, 19

48) Politsei ja piirivalve seadus – RT I 2009, 26, 159 ... RT I 15.03.2014, 31

49) Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2000, 11, 57 ... RT II 2010, 14,54

50) DCFR: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Arvutivõrgus. Kättesaadav:

http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf

51) Gewaltschutzgezets. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.gesetze-im-internet.de/gewschg>

52) Family Law Act. Arvutivõrgus. Kättesaadav:

http://www.bclaws.ca/civix/document/id/complete/statreg/11025_01

53) Protection from Harrassment Act. Arvutivõrgus. Kättesaadav:

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/contents>

Kohtupraktika

Kasutatud Eesti esimese ja teise astme kohtute lahendid

54) HMKm 28.09.2010, 2-10-11311

55) TlnRnKo 21.12.2010, 1-10-9166

56) PMKo 21.01.2011, 2-10-18343

57) PMKo 07.06.2011, 1-10-15593

58) HMKo 29.06.2011, 1-11-6128

59) PMKo 04.10.2011, 1-11-7855

60) HMKo 11.10.2011, 1-11-11056

61) TlnRnKo 22.11.2011, 1-10-956

62) TrtRnKo 15.12.2011, 1-11-613

63) HMKo 11.02.2012, 1-12-250

64) TMKo 02.04.2012, 2-11-57113

65) TMKo 04.04.2012, 1-11-12918

66) HMKm 29.08.2012, 2-11-37255

67) HMKm 18.09.2012, 2-11-56643

68) HMKm 25.09.2012, 2-12-7619

69) HMKo 10.10.2012, 1-12-7937

70) TMKo 16.11.2012, 1-12-10961

71) TMKo 24.01.2013, 1-13-711

- 72) PMKo 31.01.2013, 1-12-11726
73) HMKo 20.03.2013, 2-12-24743
74) HMKo 25.03.2013, 1-13-1789
75) HMKm 12.04.2013, 2-12-47210
76) PMKo 18.06.2013, 1-13-5624
77) HMKo 27.06.2013, 1-13-4200
78) HMKo 09.07.2013, 2-12-36895
79) PMKo 10.09.2013, 1-13-5263

Kasutatud Riigikohtu lahendid

- 80) RKTko 10.10.2007, 3-2-1-53-07
81) RKKKo 06.08.2010, 3-1-1-59-10
82) RKTko 09.12.2010, 3-2-1-127-10
83) RKTko 21.12.2010, 3-2-1-67-10
84) RKKKo 29.04.2011, 3-1-1-23-11
85) RKTko 09.01.2013, 3-2-1-166-12

Kasutatud EIK lahendid

- 86) EIKo 16.12.1992, 13710/88, *Niemietz versus Saksamaa*
87) EIKo 24.04.2012, 57693/10, *Kalucza versus Ungari*
88) EIKo 28.05.2013, 3564/11, *Eremia versus Moldova*
89) EIKo 16.07.2013, 61382/09, *B versus Moldova*
90) EIKo 26.08.2013, 74839/10, *Mudric versus Moldova*

91) EIKo 28.01.2014, 26608/11, *TM ja CM versus Moldova*

Muud kasutatud allikad

92) Soome Politsei kodulehekülg.

Arvutivõrgus.Kättesaadav:<http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/Pages/661B61F339C867ADC2256F700048D25E>

Kasutatud lühendid

EIKo – Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus

TlnRnKo – Tallinna Ringkonnakohtu otsus

TlnRnKm – Tallinna Ringkonnakohtu määrus

TrtRnKo – Tartu Ringkonnakohtu otsus

TrtRnKm – Tartu Ringkonnakohtu määrus

HMKo – Harju Maakohtu otsus

HMKm – Harju Maakohtu määrus

PMKo – Pärnu Maakohtu otsus

PMKm – Pärnu Maakohtu määrus

TMKo – Tartu Maakohtu otsus

TMKm – Tartu Maakohtu määrus

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kaire Bamberg

(sünnikuupäev: 13.06.1978)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Elu ja tervise kaitseks ning isikuõiguste rikkumise tõkestamiseks kohaldatavad eraõiguslikud kaitsevahendid,

mille juhendaja on Tambet Tampuu,

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni; üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 05.05.2014